

Regional analyse for Hordaland 2013

Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon

KNUT VAREIDE OG MARIT NYGAARD

TF-notat nr. 34/2013

Tittel: Regional analyse for Hordaland 2013
Undertittel: Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon
TF-notat nr: 34/2013
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Owren Nygaard
Dato: 31.januar 2014
ISBN: 978-82-7401-655-2
ISSN: 1891-053X
Pris: 180,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Prosjekt: Regionale analyser 2013
Prosjektnr.: 20130140
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Hordaland fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

Arbeidsplass- og befolkningsutviklingen i Hordaland fylkeskommune har blitt analysert gjennom å ta i bruk attraktivitetsmodellen. Vi har også analysert data for innovasjon og utdanning og lagt inn et kapittel om NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013, og som er utgitt i januar 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Dynamikken i den regionale utviklingen er imidlertid ganske kompleks, og våre modeller og forståelsen av den er ikke på langt nær ferdig utviklet. Det er dessuten en utfordring å presentere så mange tema og ulike analyser i en rapport av dette formatet, som er ment å være kortfattet og enkel.

Bø, 31. januar 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

SAMMENDRAG	5
1. ARBEIDSPLASSER	6
2. ATTRAKTIVITET FOR BEDRIFTER OG BESØK	28
3. BEFOLKNING	36
4. BOSTEDSATTRAKTIVITET	41
5. NÆRINGS-NM	50
6. INNOVASJON	60
7. UTDANNING	71

Sammendrag

De fleste utviklingstrekkene er positive for Hordaland. Antall arbeidsplasser og antall innbyggere vokser raskt. Næringslivet er lønnsomt og det er mange nyetableringer. Næringslivet er innovativt og internasjonalt. Det er imidlertid store variasjoner innad i fylket. Bergen er motoren i utviklingen, og ikke alle kommuner og regioner har tatt del i denne positive utviklingen. Et eneste negativt trekk er at Hordaland ikke vinner innbyggere fra resten av landet, til tross for arbeidsplassveksten.

Hordaland har en sterkere vekst i antall arbeidsplasser enn i landet for øvrig. Det gjelder for både offentlig og privat sektor, men veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet er sterkest. Hordaland har bedre vekst enn landet ellers i de fleste næringer, men utmerker seg spesielt gjennom å ha mye sterkere vekst i de konkurranseutsatte basismærkingene. Hordaland har en gunstig næringsstruktur, ved at en stor andel av næringslivet er i vekstbransjer, som teknologiske tjenester. Det er spesielt Bergen og Hordaland Vest som har den sterkeste veksten og en gunstig næringsstruktur. Regioner som Hardanger og Osterfjorden sliter med en bransjestruktur med mye av næringslivet i bransjer med svak vekst eller nedgang, og har hatt ganske stor nedgang i sine basismærkinger. Veksten i næringslivet i Hordaland er også høy når vi korrigerer for den gunstige bransjestrukturen. Hordaland er dermed et fylke som har vært attraktivt for næringsliv.

Besøksnæringsene i Hordaland har utviklet seg mer gjennomsnittlig, og har omtrent den samme veksten som forventet ut fra befolkningsutviklingen på lang sikt, og noe svak utvikling de siste årene. Hordaland har ikke vært spesielt attraktivt for besøk.

Den gode næringsutviklingen i Hordaland kommer også til uttrykk i NHOs NæringsNM, der vi måler næringsutviklingen på en helt annen måte, gjennom foretakenes lønnsomhet, omsetningsvekst og nyetableringer i Næringslivet. Hordaland skårer godt på alle de tre indikatorene, og er fjerde beste fylke i siste NæringsNM. Det er spesielt næringslivet i Bergen som trekker opp resultatene for Hordaland, ellers i fylket er resultatene mer variable.

Næringslivet i Hordaland har en høy andel innovative bedrifter. Dette gjelder spesielt for de bedriftene som har hovedkontor i fylket. Bedriftenes tilbøyelighet til å ha innovasjon i form av nye produkter, prosesser og måter å markedsføre er nest høyeste i landet, når vi også korrigerer for bransjetilhørighet og størrelse, bare slått av Møre og Romsdal. Næringslivet i Hordaland er også mer eksportorientert enn ellers i landet. Næringslivet i Hordaland har en høy andel av arbeidstakere med høy utdanning.

Dermed har næringslivet i Hordaland en rekke positive karakteristika, Hordaland er ikke aller best på noe, men alltid blant de beste fylkene. Det er imidlertid store geografiske variasjoner innad i fylket, og enkelte regioner og kommuner kommer dårlig ut.

Hordaland har også høyere vekst i befolkningen enn landet for øvrig. Drivkraften for denne befolkningsveksten er den sterke næringsutviklingen. Hordaland får nesten ikke noe netto innflytting fra resten av landet, selv om næringsutvikling og arbeidsplassvekst er mye bedre. Her ligger kanskje den eneste svakheten med utviklingen i fylket. Hordaland framstår ikke som spesielt attraktivt som bosted, eller tiltrekkende å flytte til.

1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

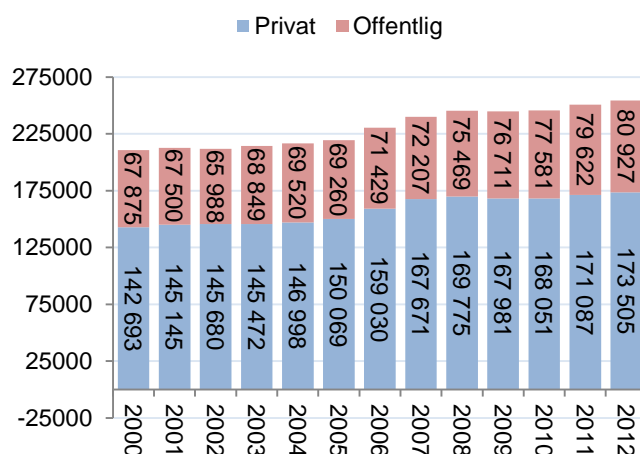
1.1 Antall arbeidsplasserⁱ

Figur 1 viser fordelingen av antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Hordaland mellom 2000 og 2012.

Det var 173 505 arbeidsplasser i privat sektor i 2012. Dette er en vekst på nesten 31 000 arbeidsplasser siden 2000.

Det var 80 927 arbeidsplasser i offentlig sektor i 2012. Dette er en vekst på drøye 13 000 arbeidsplasser.

Privat sektor utgjorde 68 prosent av arbeidsplassene i 2012. På landsbasis utgjør privat sektor 70 prosent av arbeidsplassene.

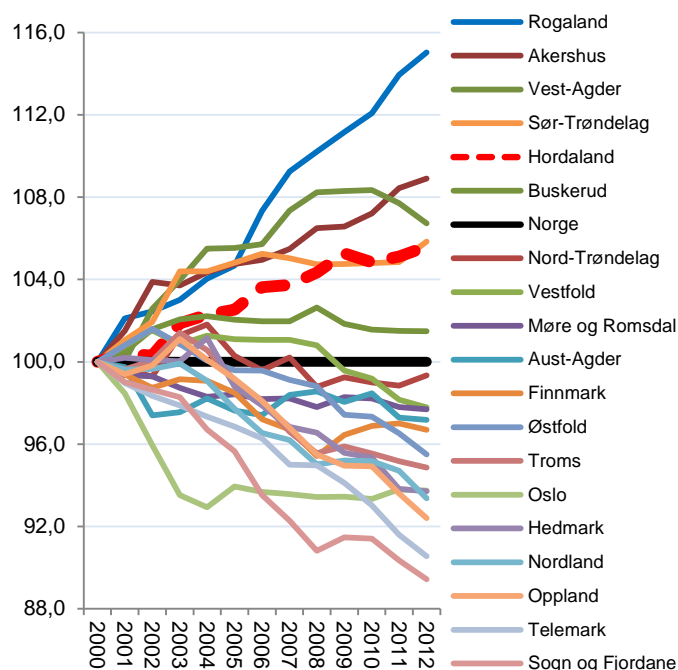
Figur 1: Antall arbeidsplasser i Hordaland i offentlig og privat sektor fra 2000 til 2012.

I figur 2 ser vi hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser i fylkene har vært siden 2000, når vi sammenlikner utviklingen med landsgjennomsnittet.

Siden 2000 har det vært noen klare tendenser med hensyn på arbeidsplassutvikling i Norge. Noen fylker som Rogaland og Akershus har hatt en veldig sterk vekst, mens fylker som Telemark og Sogn og Fjordane har hatt en vekst som er mye lavere enn landsgjennomsnittet.

Hordaland (illustrert med tykk, rød og stiplet strek) hadde en vekst som var tilnærmet lik landsgjennomsnittet fram til 2002. Deretter har veksten i Hordaland vært over landsgjennomsnittet. I 2012 var veksten i Hordaland mer enn fem prosentpoeng over landsgjennomsnittet.

Bare Rogaland, Akershus og Vest-Agder har hatt en sterkere arbeidsplassvekst enn Hordaland.

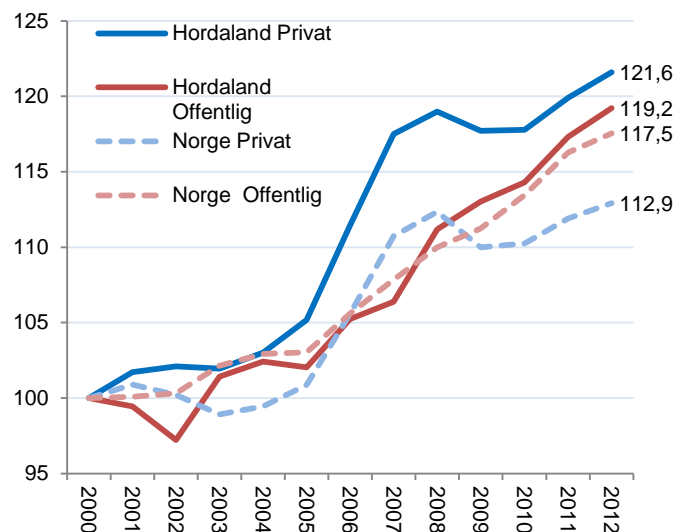
Figur 2: Utvikling i antall arbeidsplasser i fylkene, i forhold til utviklingen i Norge fra 2000 til 2012.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor er vist i figur 3, der vi har sammenliknet veksten i fylket med veksten på landsbasis.

Privat sektor i Hordaland vokste med 21,6 prosent mellom 2000 og 2012. Veksten var spesielt høy mellom 2005 og 2007. Etter finanskrisetåret var det en svak nedgang, men siden 2010 har det igjen vært vekst.

Veksten i privat sektor i Hordaland er sterkere enn veksten i privat sektor på landsbasis. På landsbasis har veksten vært på 12,9 prosent.

Offentlig sektor i Hordaland vokste med 19,2 prosent. Veksten er litt sterkere enn i offentlig sektor nasjonalt i samme periode.

Figur 3: Utvikling i antall arbeidsplasser, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

I figur 4 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen har vært i regionene i Hordaland. (En oversikt over regioninndelingen finnes på siste side.)

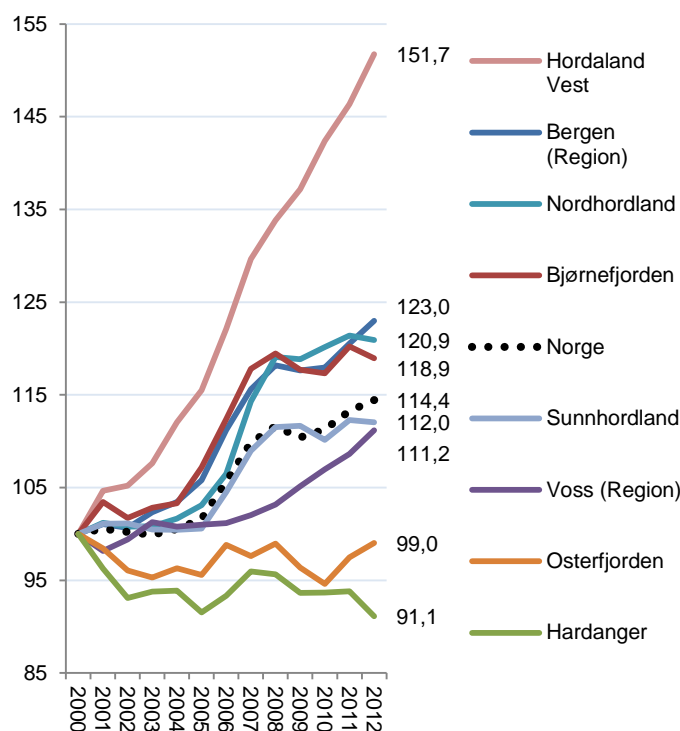
Hordaland Vest skiller seg ut med en formidabel arbeidsplassvekst. Det var 51,7 prosent flere arbeidsplasser i denne regionen i 2012 enn i 2000. Svært få, om noen, regioner har hatt en så høy vekst.

Arbeidsplassveksten i Bergensregionen har vært på 23 prosent. Dette er også godt over landsgjennomsnittet.

Nordhordland og Bjørnefjorden har også hatt en over gjennomsnittet god arbeidsplassvekst.

Sunnhordland og Vossregionen har hatt en arbeidsplassvekst som ligger under, men tett opptil landsgjennomsnittet.

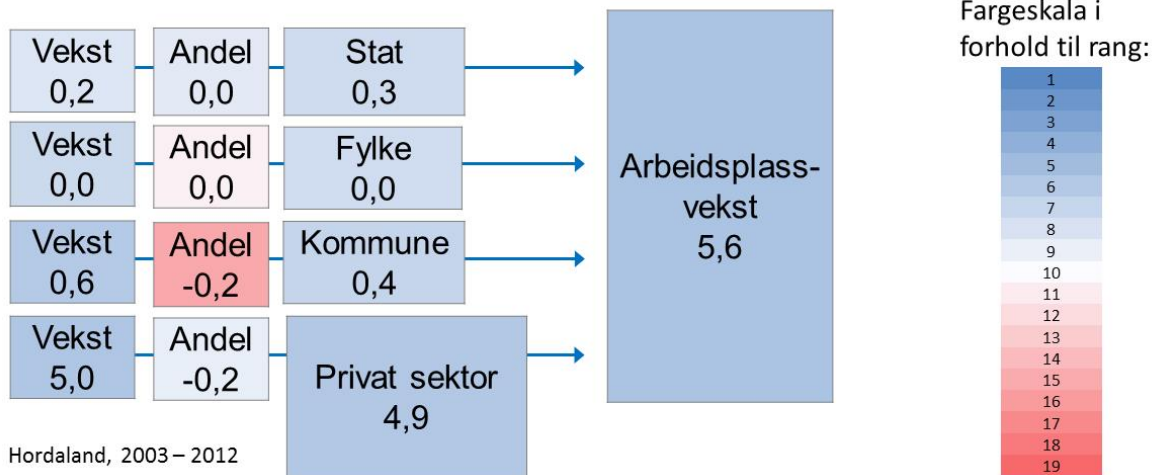
Osterfjorden har hatt en marginal arbeidsplassnedgang, mens Hardanger har hatt en arbeidsplassnedgang på 8,9 prosent.

Figur 4: Arbeidsplassutviklingen (alle sektorer) i de enkelte regionene i Hordaland, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Hordaland med følgende modell:

Figur 5: Avvik mellom arbeidsplassveksten i Hordaland og i Norge de ti siste årene. Alle tallene viser hva avviket utgjør som prosent av samlet sysselsetting i Hordaland. Fargene viser hvordan kommunen rangerer blant de 19 fylkene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en vekst-effekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

I diagrammet over har vi forsøkt å illustrere hvordan arbeidsplassveksten i Hordaland har avveket fra arbeidsplassveksten i landet i den siste tiårsperioden. Vi har samtidig målt endringer i arbeidsplassveksten i forhold til samlet sysselsetting i begynnelsen av denne tiårsperioden.

Arbeidsplassveksten har vært 5,6 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Hovedbidraget til denne veksten kommer fra privat sektor. 4,9 av de 5,6 prosentpoengene kommer fra privat sektor. Statlig og kommunal sektor har også bidratt positivt. Statlig og fylkeskommunal sektor var i utgangspunktet like stor i Hordaland som i landet ellers. Privat sektor hadde i utgangspunktet en forholdsvis liten andel av arbeidsplassene i Hordaland, så veksten i privat sektor har blitt noe redusert av dette. Det har også vært sterk vekst i kommunal sektor, men siden andelen i utgangspunktet var lav, har veksten blitt noe redusert.

Kanskje viktigere enn å se på verdiene av tallene i figur 5, er det å merke seg fargene. Dersom fargen på boksen er hvit er nivået likt som for medianfylket. Dersom den er mørk blå er nivået best av alle fylker i landet, og dersom den er mørk rød er den rangert dårligst i hele landet. Siden de fleste fargene er blå, betyr dette at verdiene er blant de beste i landet.

Det kan også være lurt å merke seg om tallene er negative, positive eller lik null. Dersom tallet er negativt, er nivået lavere enn landsgjennomsnittet i samme tiårsperiode. Dersom det er lik null er det likt landsgjennomsnittet, og dersom tallet er positivt er verdien bedre enn landsgjennomsnittet i samme periode.

1.3 Utvikling i næringslivet

Vi har sett hvordan de ulike sektorene har bidratt til arbeidsplassutviklingen i Hordaland. Det er utviklingen i privat sektor som er mest interessant å analysere, fordi den er størst, fordi den svinger mest, og fordi det gjerne er næringsutviklingen som er målet for regionalt utviklingsarbeid.

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom ulike områder, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser på stedet vi analyserer og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og vi kan se hvordan veksten i de enkelte fylkene er i forhold til andre fylker i landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, målt som differanse mellom prosentvis vekst i fylket og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet, i fylkene.

Fylke	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	prog snitt	Trend
Rogaland	3,4	0,4	0,2	0,6	0,3	2,8	2,4	0,9	0,7	1,3	2,4	1,0	1,4	0,1
Akershus	1,2	3,8	0,3	0,8	0,6	-0,5	0,3	1,3	0,1	1,3	1,1	0,3	0,6	0,1
Hordaland	0,9	1,0	1,1	0,5	0,6	1,3	0,6	-0,2	1,1	-0,2	0,3	0,4	0,4	-0,1
Vest-Agder	0,0	2,5	1,5	1,1	0,4	1,6	1,5	1,8	0,5	-0,4	-1,1	-0,8	0,2	-0,3
Sør-Trøndelag	5,9	-3,2	0,8	-0,7	0,6	-0,3	-0,6	-0,1	0,4	0,1	-0,1	1,1	0,2	0,0
Finnmark	-2,1	1,2	1,1	-0,8	0,3	-0,7	-0,7	-1,1	1,7	0,2	0,7	0,1	0,1	0,0
Oslo (Fylke)	-1,5	-3,7	-2,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,6	-0,1	0,3	-0,5	0,6	0,8	0,1	0,2
Buskerud	0,3	0,8	1,1	0,8	0,0	-0,5	0,1	1,2	-1,8	0,8	0,6	-0,7	0,0	-0,1
Nord-Trøndelag	-0,7	0,4	2,9	0,4	0,0	-0,7	0,8	-1,4	0,5	-0,2	0,0	-0,6	-0,1	-0,2
Møre og Romsdal	-1,0	-0,4	-0,6	-0,8	0,8	0,0	0,2	0,0	0,5	0,1	-1,0	-0,5	-0,1	0,0
Aust-Agder	-1,3	-1,3	-0,6	1,6	0,3	1,2	1,1	0,1	-0,6	0,3	-1,6	-1,2	-0,2	-0,2
Vestfold	-0,2	1,4	-0,7	0,9	-0,5	-0,6	0,5	-0,6	-0,9	-0,5	-1,9	-0,6	-0,7	-0,1
Nordland	-1,3	0,9	0,1	-0,5	-1,2	-1,0	0,0	-0,8	-0,4	-0,4	-0,8	-1,8	-0,8	-0,1
Troms	-1,8	1,3	1,8	-0,8	-1,7	-1,8	-1,3	-1,2	0,0	-1,3	-0,8	-0,4	-0,9	-0,1
Østfold	0,2	1,6	-1,0	-1,1	-0,3	-0,2	-0,1	-1,3	-1,4	-0,7	-0,9	-1,8	-1,0	-0,1
Sogn og Fjordane	-2,1	-0,2	0,9	-2,6	-1,1	-2,1	-2,1	-1,2	0,2	-0,1	-1,6	-1,3	-1,1	0,0
Telemark	-1,8	0,0	-0,8	-0,8	-0,7	-0,4	-2,2	-0,2	-1,1	-1,2	-1,9	-0,9	-1,1	-0,1
Hedmark	-1,3	0,7	0,6	-0,4	-1,9	-1,4	-1,8	-0,8	-1,5	-1,3	-1,9	-0,7	-1,3	-0,1
Oppland	-1,7	0,9	1,0	-0,9	-0,6	-1,3	-0,6	-2,7	-0,5	-0,4	-1,7	-2,4	-1,3	-0,2

Fylkene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Det er et gjennomsnitt der en i økende grad veker siste års utvikling høyere.

Bare Rogaland og Akershus har hatt en sterkere vekst i det private næringslivet enn Hordaland. Den årlige veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor i Hordaland har i et tiårsperspektiv vært 0,4 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Trenden er svakt negativ. Det betyr at veksten har vært avtakende i de siste årene.

1.4 Bransjer i næringslivet

Vi kan se på næringslivets sammensetning i bransjer, og bruker da den bransjeinndelingen som er mest vanlig, og som også SSB bruker i sine framstillinger.

Industrien sysselsatte flest mennesker både i 2012 og i 2008. Handelen fulgte nært etter. Det har vært vekst i industrien, og en svak nedgang i handelen.

Personlig tjenesteyting og forretningsmessig tjenesteyting har hatt vekst siden 2012.

Landbruk og fiske har nest færrest sysselsatte, og antallet har avtatt mellom 2008 og 2012.

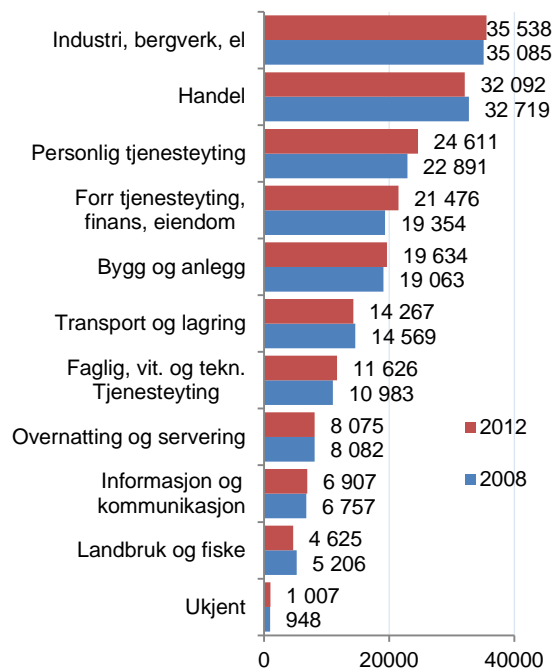
1.5 Bransjer og lokaliseringskvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 6, men det er også interessant å vurdere om Hordaland har høye eller lave andeler i forhold til andre fylker. I figur 7 ser vi lokaliseringskvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1 er andelen den samme som Norge.

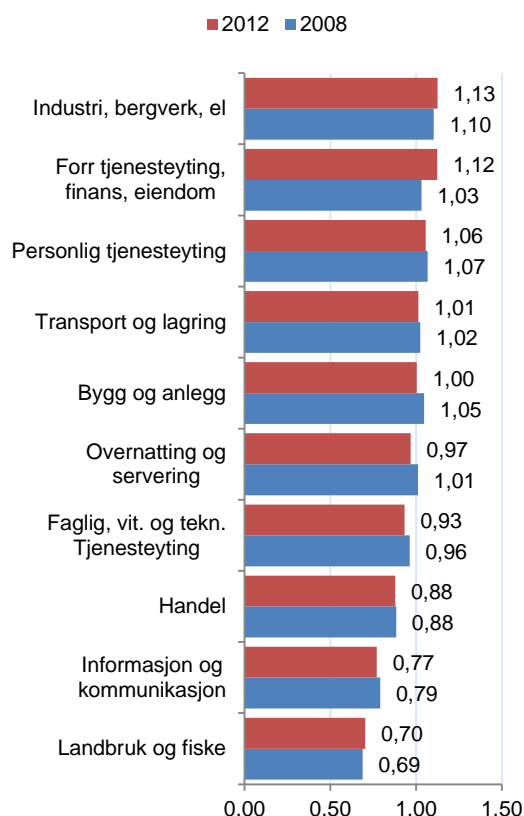
De fleste bransjene har en andel sysselsatte som er litt høyere eller ganske likt landsgjennomsnittet. Hordaland er en folkerik region, og derfor er sysselsettingsandelene i de ulike bransjene også ganske like som i landet ellers.

Andelen sysselsatte i industrien var 13 prosent høyere i Hordaland i 2012 enn i landet ellers. Andelen sysselsatte i forretningsmessig tjenesteyting var 12 prosent høyere i Hordaland enn nasjonalt.

Landbruk og fiske skiller seg ut ved å ha lave sysselsettingsandeler. Andelen sysselsatte i landbruket og fisket var 30 prosent lavere i Hordaland enn nasjonalt i 2012.

Figur 6: Antall sysselsatte i ulike bransjer i Hordaland i 2008 og 2012.

Figur 7: Andel arbeidsplasser i forhold til folketallet i Hordaland i forhold til tilsvarende andel på landsbasis i 2008 og 2012.

1.6 Næringstyper

Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som *basisnæringer*. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringer og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom- og ingeniørtjenester. Basisnæringene sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

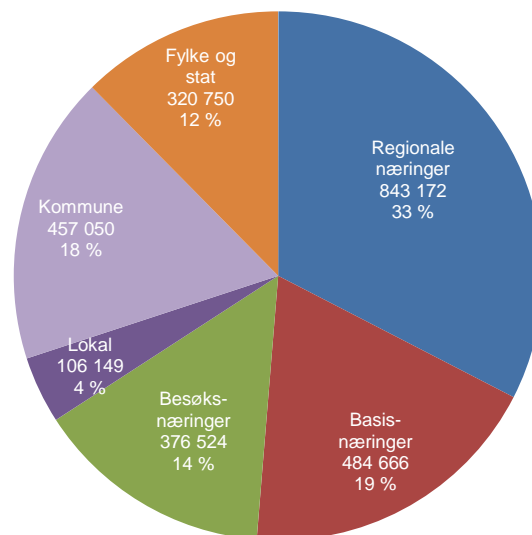
Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være ulike steds-kvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringene. Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringene i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

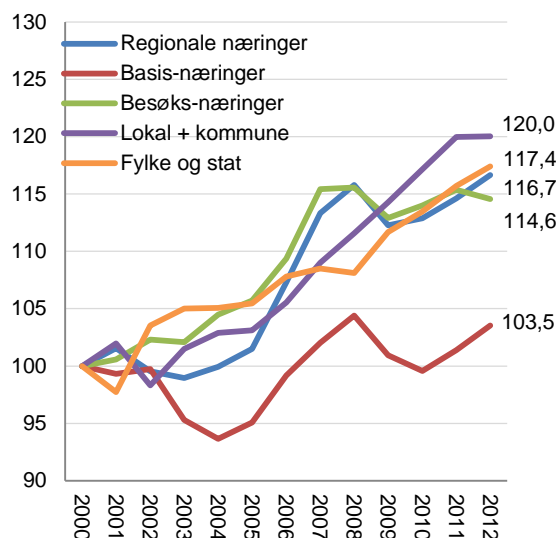
Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringene kan vi derfor se i sammenheng med kommunal sektor. Det er de lokale næringene som vokser

raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunkturerne.

Stat og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn veksten i den totale sysselsettingen.

Figur 8: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 9: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.6.1 Næringstyper i Hordaland

Fordelingen av arbeidsplassene i de ulike sektorene er tilnærmet lik slik fordelingen på landsbasis. Både basis- og besøksnæringene har en like høy andel i Hordaland som på landsbasis.

De regionale næringene hadde 82 099 arbeidsplasser i 2012. Dette tilsvarer 32 prosent av arbeidsplassene.

Basisnæringene hadde 49 426 arbeidsplasser. Dette utgjør 19 prosent av alle arbeidsplassene. Besøksnæringene hadde 36 313 arbeidsplasser i 2012, og dette tilsvarer 14 prosent av arbeidsplassene.

Fylkeskommunal og statlig sektor er litt større i Hordaland enn nasjonalt. Det var 32 292 arbeidsplasser i disse sektorene i 2012, og dette utgjør 13 prosent av arbeidsplassene.

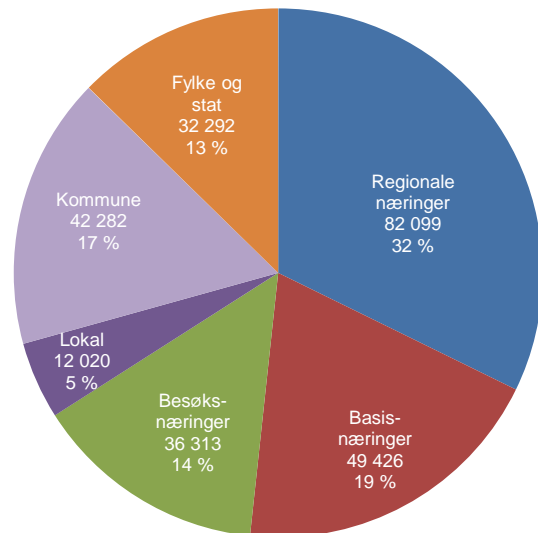
Kommunal og lokal sektor hadde til sammen 23 prosent av arbeidsplassene.

I figur 11 ser vi hvordan de ulike næringstypene i Hordaland har utviklet seg siden 2000. 2000-nivået på antall arbeidsplasser er indekset til å være lik 100.

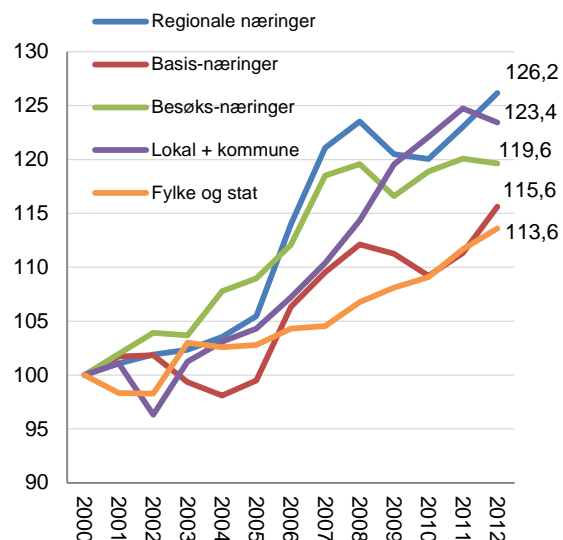
Samtlige næringer har hatt vekst i antall arbeidsplasser siden 2000. Det har vært sterkest vekst i de regionale næringene som har vokst med 26,2 prosent.

Besøksnæringene har vokst med 19,6 prosent, og basisnæringene har vokst med 15,6 prosent.

Vi ser at utviklingen i de ulike næringstypene i privat sektor har en ting til felles: Sterk vekst fram til finanskrisen 2008. En liten knekk fram til 2009 eller 2010, og så har de vokst igjen og forbi passert eller kommet tilbake til 2008-nivået.

Figur 10: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Hordaland i 2012.

Figur 11: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Hordaland fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

1.7 Basisnæringer i Norge

Basisnæringene kan deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrissysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

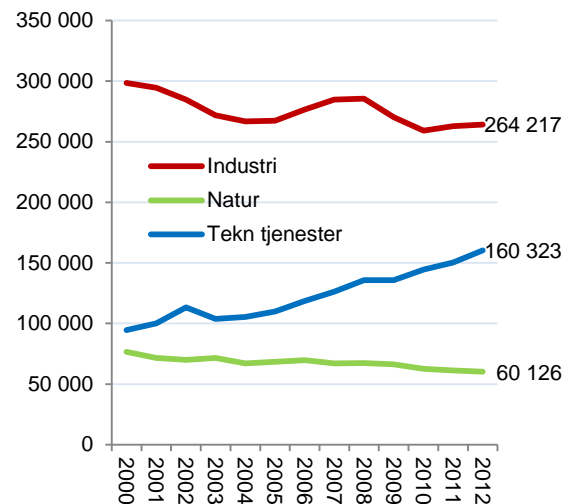
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjorde 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

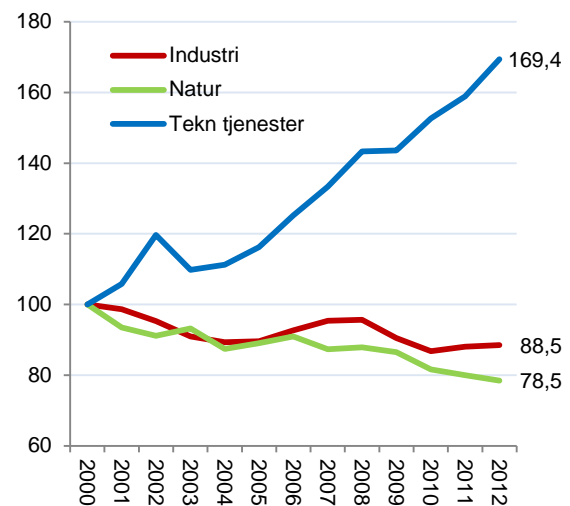
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 13. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 12: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012.

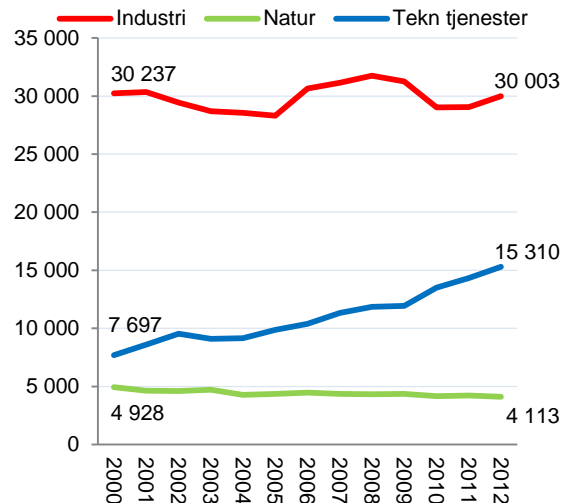
Figur 13: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.1 Basisnæringer i Hordaland

Mens industrien har hatt en sterk nedgang nasjonalt, har den vært tilnærmet stabil i Hordaland.

Antallet arbeidsplasser i de naturbaserte næringene var i utgangspunktet lavt i 2000, og nedgangen har vært jevn, men ikke så sterk som i landet ellers.

De teknologiske tjenestene har vokst mye. Det var 15 310 arbeidsplasser i disse næringene i 2012. De teknologiske tjenestene har vokst med 7 613 arbeidsplasser siden 2000.

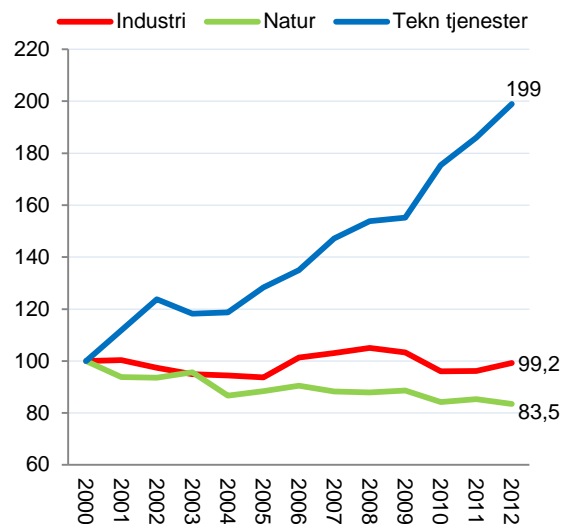
Figur 14: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Hordaland fra 2000 til 2012.

I figur 15 ser vi den indekserte utviklingen av veksten i de tre kategoriene siden 2000. 2000-nivået på antall arbeidsplasser er indeksert til å være lik 100.

Antall arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene har nesten doblet seg mellom 2000 og 2012. Veksten har vært på hele 99 prosent. Spesielt etter 2009 har veksten vært sterk.

Antall arbeidsplasser i industrien har holdt seg nesten stabilt. Dette er en relativt veldig god utvikling, når en tar i betraktning at nedgangen på landsbasis har vært på 11,5 prosent.

De naturbaserte næringene har blitt redusert med 16,5 prosent. Dette er også en relativt bedre utvikling enn landet som helhet har hatt i samme periode.

Figur 15: Indeksert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Hordaland fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.2 Basisnæringer - nivå

Basisnæringene blir tillagt stor betydning for regional utvikling. Dette er næringer som selger sine varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som bringer inntekter inn til regionen.

Basisnæringene skaper ringvirkninger til andre næringer, gjennom å kjøpe varer og tjenester fra bedrifter i andre bransjer. Basisnæringene har også større svingninger enn andre næringer. Etterspørselen avgjøres av nasjonale og internasjonale konjunkturer, og konkurransevnen kan også svinge ganske mye.

Tabell 2: Nivå for basisnæringene i regionene på Vestlandet, målt som andel av samlet sysselsetting. Rangering med hensyn til nivå i 2012 helt til venstre.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
3	Storfjord	45,5	44,0	43,4	42,1	41,8	41,1	40,1	40,2	39,2	36,6	36,7	35,6	35,3
7	Søre Sunnmøre	32,7	30,9	30,7	28,6	27,8	28,2	29,2	28,9	29,3	29,8	29,4	29,0	28,9
9	HAFS	28,9	28,6	27,6	27,3	23,8	26,3	27,5	26,0	26,5	25,2	25,4	25,0	25,5
10	Sunnhordland	28,6	28,5	27,8	26,8	25,6	24,9	26,5	26,5	26,6	26,2	24,9	24,8	25,4
12	Nordfjord	32,9	31,7	30,7	30,1	28,3	28,4	26,9	27,3	26,9	26,4	26,0	25,0	25,0
14	Romsdal	23,8	24,4	24,3	22,5	22,0	22,4	22,6	23,0	23,4	22,6	21,9	22,4	22,5
15	Haugesundregionen	24,1	24,5	24,6	23,4	22,7	22,9	23,4	23,3	23,2	22,7	22,3	22,0	22,4
16	Sogn	27,8	28,2	29,7	29,9	28,4	25,5	25,2	24,6	25,2	23,9	22,8	21,7	22,1
17	Nordmøre	26,9	25,8	25,1	24,5	24,1	23,8	23,9	23,0	23,8	22,9	22,0	22,3	22,0
20	Hardanger	26,2	25,1	25,9	26,0	25,1	23,4	23,3	22,7	22,9	21,9	21,5	20,8	20,9
23	Ålesundregionen	25,5	24,9	24,4	22,7	22,1	21,9	21,5	21,3	20,8	20,4	20,3	20,5	20,5
27	Nordhordland	22,7	22,5	22,3	22,0	21,2	21,1	21,7	22,4	23,1	23,5	22,2	20,7	19,9
28	Osterfjorden	29,4	27,9	26,2	25,1	25,0	23,3	23,8	23,1	22,8	22,1	20,7	20,1	19,9
29	Bergen	18,6	19,3	19,6	18,9	18,8	19,0	19,6	19,2	19,2	19,2	19,0	19,3	19,8
55	Sunnfjord	21,0	19,9	20,0	18,1	15,8	16,8	17,1	16,6	16,3	16,5	15,1	15,3	15,7
58	Hordaland Vest	12,6	12,8	13,5	13,1	12,7	13,1	13,1	13,6	13,2	13,6	13,7	14,3	15,3
70	Bjørnefjorden	18,1	17,9	17,6	17,9	18,1	17,4	17,6	17,7	17,4	16,3	14,9	13,6	13,2
78	Voss	15,8	14,4	13,9	13,6	12,0	12,7	12,4	11,9	12,4	11,6	10,9	11,3	10,9

Sunnhordland har en høyest andel av arbeidsplassene (målt som andel av samlet sysselsetting) i basisnæringene i Hordaland. Det var 25,4 prosent arbeidsplasser i basisnæringene i 2012. Dette er en nedgang på 3,2 prosentpoeng siden begynnelsen av 2000-tallet. Bare ti regioner i landet har en høyere andel arbeidsplasser i basisnæringene.

Hardanger hadde 21 prosent av arbeidsplassene i basisnæringene i 2012. Nedgangen siden 2000 har vært på 5,3 prosentpoeng.

Nordhordland, Osterfjorden og Bergen hadde 19,8 prosent av arbeidsplassene i basisnæringene i 2012. Mens det har vært en vekst i andelen i Bergen, har nedgangen i Osterfjorden vært blant de sterkeste i hele landet.

Hordaland Vest rangerer lavt, men har hatt vekst. Bjørnefjorden og Voss rangerer blant de nederste i landet, og endringen siden 2000 har vært negativ.

1.7.3 Vekstimpulser fra basisnæringene

Vi måler vekstimpulserⁱⁱⁱ som endringer i antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting. Ofte måles vekst som prosentvis endring fra år til år, men da blir det ofte sterk vekst i regioner som i utgangspunktet hadde en liten basisnæring. Med dette målet får vi bedre fram hvordan utviklingen i basisnæringene bidrar til samlet vekst i regionen.

Tabell 3: Vekstimpulser fra basisnæringene, målt som bidrag til samlet sysselsetting i prosent. Rangering blant regionene i Norge med hensyn til progressivt gjennomsnitt helt til venstre.

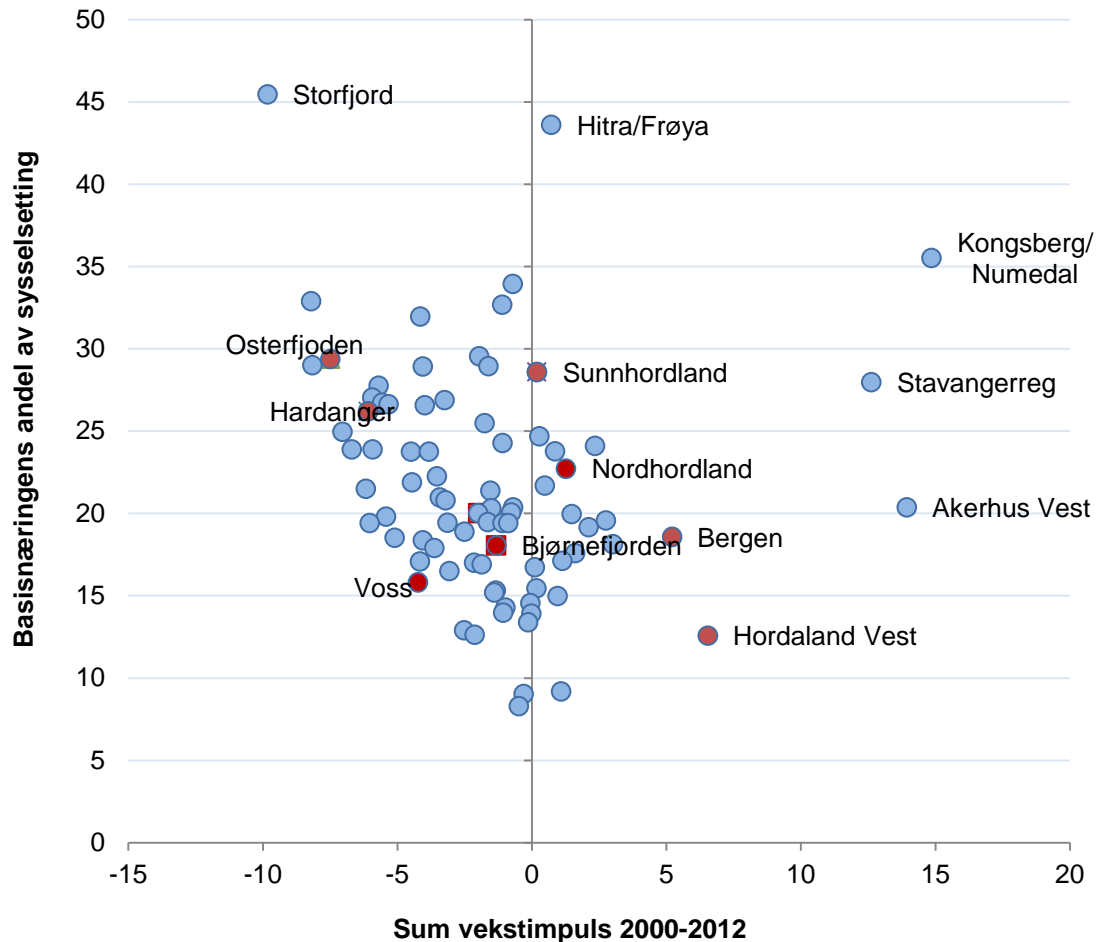
Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
5	Hordaland Vest	0,4	0,7	-0,1	-0,2	0,6	0,6	1,2	0,0	0,4	0,4	1,1	1,3	0,7
6	Bergen	0,9	0,1	-0,5	0,1	0,7	1,4	0,4	0,5	0,0	0,0	0,7	1,0	0,5
12	Søre Sunnmøre	-1,7	-0,9	-2,6	-0,9	1,0	1,9	1,1	0,7	0,3	0,1	-0,2	0,2	0,3
13	Haugesundregionen	0,5	0,3	-1,2	-0,3	0,4	1,5	1,0	0,4	-0,8	-0,3	0,2	0,6	0,2
16	Romsdal	0,7	-0,1	-2,1	-0,5	0,8	0,9	1,1	0,6	-1,1	-0,7	0,8	0,4	0,2
17	Sunnhordland	0,2	-0,5	-1,4	-1,1	-0,4	2,5	1,1	0,7	-0,5	-1,4	0,2	0,8	0,2
18	Ålesundregionen	-0,6	-0,6	-1,9	-0,3	0,1	0,4	0,8	-0,1	-0,3	0,1	0,6	0,2	0,2
29	Nordhordland	0,0	-0,2	-0,3	-0,6	0,3	1,6	1,7	1,1	0,5	-1,0	-1,3	-0,6	0,0
30	Sunnfjord	-0,8	0,2	-2,2	-2,4	1,5	0,7	0,1	-0,1	0,2	-1,5	0,4	0,6	0,0
40	Nordmøre	-1,3	-0,7	-0,4	-0,5	-0,1	0,8	0,0	0,6	-1,1	-0,9	0,4	-0,1	-0,1
41	HAFS	-0,5	-1,3	-0,5	-4,0	3,1	1,5	-1,1	0,2	-1,9	0,3	-0,5	0,5	-0,1
47	Voss	-1,7	-0,3	-0,3	-1,8	0,8	0,1	-0,3	0,6	-0,9	-0,5	0,6	-0,5	-0,2
62	Bjørnefjorden	0,0	-0,2	0,6	0,3	-0,2	0,9	0,9	-0,1	-1,2	-1,1	-0,9	-0,3	-0,4
66	Hardanger	-1,7	0,2	-0,3	-0,9	-1,8	0,4	0,1	0,2	-1,4	-0,3	-0,7	0,1	-0,4
67	Nordfjord	-1,5	-1,5	-0,8	-1,9	0,0	-1,3	1,2	-0,5	-0,7	-0,3	-0,7	-0,3	-0,4
70	Osterfjorden	-1,3	-1,8	-1,1	0,3	-1,7	1,2	-0,1	-0,2	-0,7	-1,8	-0,2	-0,1	-0,4
79	Sogn	0,3	1,1	-0,2	-1,6	-3,1	0,3	0,0	0,8	-1,8	-0,9	-0,9	0,3	-0,6
81	Storfjord	-1,3	-1,2	-2,5	0,3	-0,6	-0,6	0,9	-0,8	-3,7	0,7	-0,8	-0,3	-0,7

På Vestlandet har Hordaland Vest og Bergen hatt klart størst vekstimpulser fra basisnæringene. I snitt har den årlige veksten i antall arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting vært på henholdsvis 0,7 og 0,5 prosent.

Sunnhordland har også fått positive vekstimpulser fra basisnæringene. Vekstimpulsene i Nordhordland har vekslet på å være positive og negative, og i snitt har de vært nøytrale, altså lik null.

De øvrige regionene i Hordaland, Voss, Bjørnefjorden, Hardanger og Osterfjorden har fått negative impulser fra basisnæringene.

1.7.4 Nivå og vekst basisnæringer

Figur 16: Basisnæringsenes andel av sysselsettingen i 2000 samt endring i nivå fram til 2012.

Et mindretall av regionene har hatt positive vekstimpulser fra basisnæringene mellom 2000 og 2012. Regioner som Kongsberg/Numedal, Stavangerregionen og Akershus Vest skiller seg markant ut i diagrammet, gjennom å ha hatt sterk vekst i andelen sysselsatte i basisnæringene. Dette er regioner med mye leverandørnæringer til olje- og gassutvinning. Regioner med stor nedgang har stort sett sitt tyngdepunkt i tradisjonell eksportindustri. Den såkalte todelingen av norsk næringsliv er dermed ganske synlig i dette diagrammet.

Når man ser på plasseringen til de andre regionene, er det tydelig at det har vært en ulempe med en stor basisnæring på begynnelsen av tusenårsskiftet. Dess større basisnæring, dess større nedgangsimpulser.

Hordaland Vest hadde lavest andel sysselsatte i basisnæringene i 2000, og har også hatt sterke vekstimpulser. Osterfjorden, som hadde høyest andel av sysselsettingen i basisnæringene i 2000, har hatt svakest vekstimpulser.

Mønsteret for regionene i Hordaland er ganske tydelig: Dess høyere andel av arbeidsplassene i basisnæringene, målt som andel av samlet sysselsetting i 2000, dess svakere vekstimpulser mellom 2000 og 2012, og vice versa.

1.8 Besøksnæringer

Besøksnæringene kan vi dele opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, og ikke f.eks. internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012. Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antall arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig som det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer. Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

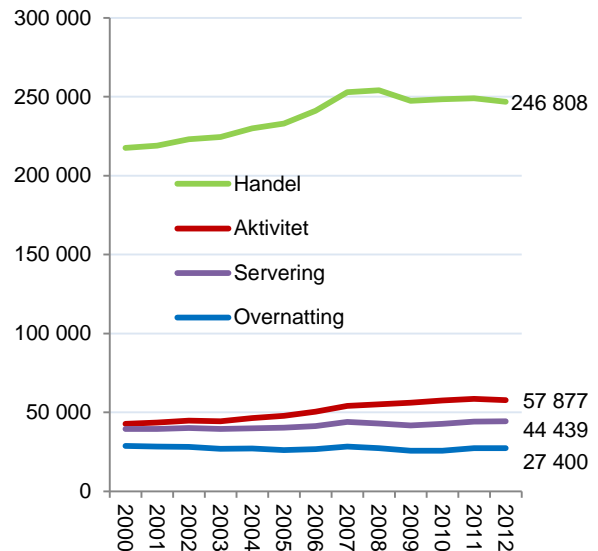
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 18 ser vi den indekserte utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

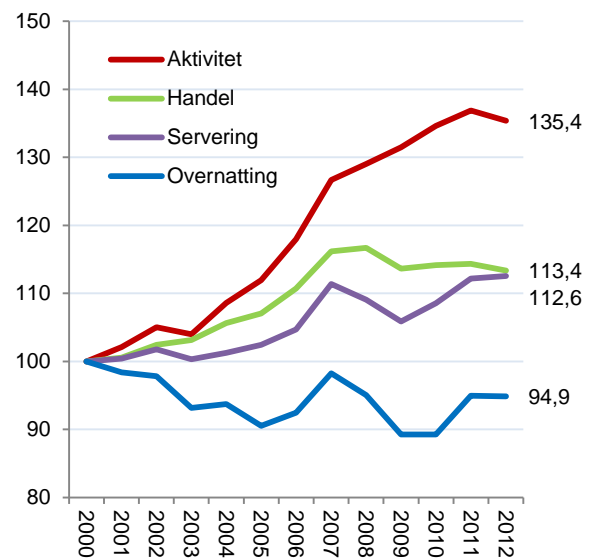
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 18: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.8.1 Besøksnæringer i Hordaland

Figur 19 viser utviklingen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Hordaland i perioden 2000 til 2012.

Som på landsbasis er handelen desidert størst. Det var 23 651 arbeidsplasser i denne næringen i 2012. I år 2000 var antallet arbeidsplasser i handelsnæringene 19 660, altså nesten 4 000 lavere enn i 2012. Det var en jevn vekst fram til 2008. Deretter har det vært en svak nedgang, men antallet har holdt seg noenlunde stabilt etter 2008.

Aktivitetsnæringene har økt med godt over 1 500 arbeidsplasser mellom 2000 og 2012. Serveringsbransjen har økt med 485 arbeidsplasser. Det var 3 669 arbeidsplasser i serveringsbransjen i 2000, og 4 154 i 2012.

Som på landsbasis har antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen blitt redusert. Det var 2 705 arbeidsplasser i denne kategorien i 2012.

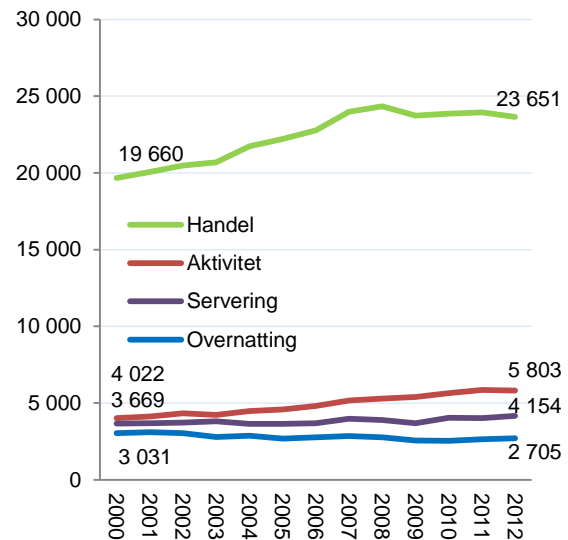
I figur 20 ser vi den indekserte utviklingen.

Aktivitetsnæringene har økt jevnt og trutt. Det var 44 prosent flere arbeidsplasser i aktivitetsnæringene i 2012 enn i 2000.

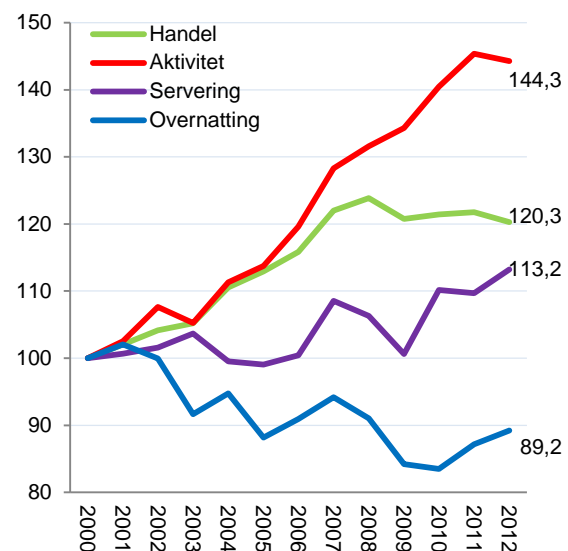
Handelsnæringen har økt med 20,3 prosent. Siden 2009 har det vært nesten nullvekst.

Serveringsnæringene har økt med 13,2 prosent.

Overnattingsbransjen har blitt redusert med 10,8 prosent.

Figur 19: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Hordaland fra 2000 til 2012.

Figur 20: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Hordaland i besøksnæringene fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.8.2 Besøksnæringenes utvikling

Vi har sett utviklingen i besøksnæringene i Hordaland i sidene over. Der kom det fram av veksten i besøksnæringene har vært på 19,6 prosent. Nasjonalt har veksten i besøksnæringene vært på 14,6 prosent. Hordaland har dermed hatt en mye bedre utvikling i besøksnæringene enn landet ellers.

Besøksnæringene omsetter imidlertid ikke bare til besøkende, men i stor grad til den lokale befolkningen. Befolkningsveksten påvirker derfor utviklingen i besøksnæringene direkte. Det må vi justere for, for å få fram det vi kan kalle for *besøksoverskuddet*. En enkel og direkte metode er å bruke antall arbeidsplasser i besøksnæringene på landsbasis som andel av folketallet, og trekke fra denne andelen for stedet vi analyserer.

Tabell 4: Besøksoverskudd målt som prosent av samlet sysselsetting i regionene på Vestlandet, rangert etter nivået i 2012. Endringen fra år 2000 til 2012 vises i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
3	Voss	4,2	3,8	5,1	5,4	4,7	4,5	4,6	4,3	5,0	5,4	5,8	5,6	5,1	0,9
10	Bergen	2,4	2,9	2,8	2,7	2,9	3,0	2,8	2,7	2,7	2,5	2,7	2,6	2,8	0,4
18	Sunnfjord	1,0	0,9	0,7	0,9	1,1	1,1	1,1	2,3	2,0	1,8	1,8	1,6	0,8	-0,2
21	Ålesundregionen	0,9	0,3	0,3	0,3	0,5	0,5	0,3	0,5	1,0	1,2	1,0	0,9	0,6	-0,2
40	Romsdal	-0,3	-0,8	-0,8	-0,4	-0,5	-0,6	-0,5	-0,6	-0,6	-0,1	0,3	-0,3	-0,7	-0,4
42	Hardanger	-0,9	-1,0	-1,1	-0,9	-0,4	-1,1	-1,2	-0,6	-0,7	-1,0	-0,8	-0,1	-0,9	0,0
45	Nordfjord	-0,9	-1,1	-1,1	-1,3	-0,7	-0,8	-1,4	-1,5	-1,5	-1,7	-1,4	-0,6	-1,0	0,0
53	Sogn	-1,3	-1,6	-1,4	-1,4	-1,2	-1,8	-1,8	-2,3	-2,3	-2,3	-2,2	-1,6	-1,6	-0,3
59	Nordmøre	-3,3	-3,3	-3,2	-3,3	-3,1	-3,0	-2,5	-2,3	-2,3	-1,9	-2,1	-2,2	-2,3	1,0
61	Søre Sunnmøre	-3,7	-3,9	-4,2	-4,1	-4,3	-3,9	-3,6	-2,9	-2,8	-3,0	-2,7	-3,0	-2,7	1,0
65	Storfjord	-3,5	-3,3	-3,3	-4,0	-4,0	-3,8	-3,5	-4,5	-3,8	-3,4	-3,2	-2,9	-2,9	0,7
71	Bjørnefjorden	-3,8	-3,3	-3,3	-3,3	-3,4	-3,2	-3,2	-2,6	-3,1	-3,2	-3,7	-3,7	-3,9	0,0
72	Sunnhordland	-4,0	-4,4	-4,2	-4,0	-4,0	-4,2	-4,2	-4,2	-3,5	-3,4	-3,4	-3,6	-3,9	0,2
78	Hordaland Vest	-6,8	-6,4	-6,7	-6,6	-5,9	-5,6	-5,8	-5,9	-5,9	-5,6	-5,3	-5,4	-5,1	1,7
81	Nordhordland	-5,2	-5,8	-5,3	-5,2	-5,4	-5,4	-5,5	-5,5	-5,6	-5,1	-5,0	-5,3	-5,6	-0,4
82	HAFS	-8,2	-8,0	-7,7	-7,6	-7,7	-8,1	-8,4	-8,6	-7,7	-7,4	-7,3	-7,4	-7,0	1,2
83	Osterfjorden	-9,0	-8,3	-9,8	-9,4	-9,5	-9,8	-9,8	-10,4	-10,1	-9,9	-10,4	-9,8	-9,7	-0,7

Voss er regionen på Vestlandet med klart størst besøksoverskudd. Voss rangeres som den tredje beste regionen i landet med hensyn på besøksoverskudd.

Bergen har også skapt flere arbeidsplasser i besøksnæringene enn det befolkningsveksten skulle tilsi.

Hardanger rangerer omtrent i midten av alle norske regioner i evne til å skape arbeidsplasser i besøksnæringene utover det befolkningsveksten skulle tilsi. Hardanger har hatt negativt besøksoverskudd hvert år siden 2000. Men siden rangeringen er omtrent som mediankommunen, betyr det at omtrent halvparten av alle norske regioner har hatt et lavere besøksoverskudd enn Hardanger, og omtrent halvparten har hatt et bedre besøksoverskudd.

De øvrige regionene i Hordaland har hatt negativt besøksoverskudd. De rangerer blant de dårligste i landet til å skape arbeidsplasser i besøksnæringene når vi justerer for befolkningsveksten.

1.8.3 Vekst i besøksnæringenes overskudd

På forrige side så vi hvordan besøksnæringenes overskudd har utviklet seg. Vi så da på besøksnæringenes nivå, eller besøksnæringenes konsentrasjon i de ulike regionene. I tabell 5 ser vi på utviklingen i besøksoverskuddet fra ett år til et annet.

Tabell 5: Årlig endring i besøksnæringenes sysselsettingsoverskudd. Regionene er rangert med hensyn til progressivt gjennomsnitt. Den siste kolonnen viser samlet vekstimpuls mellom 2000 og 2012.

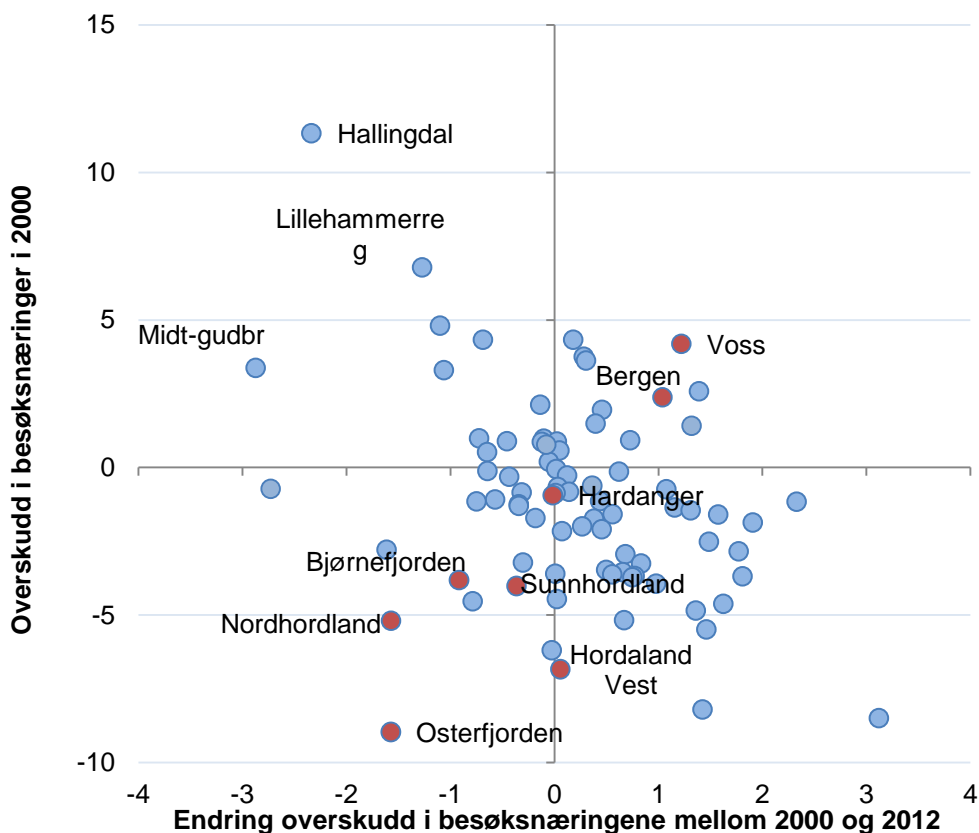
Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Samlet impuls
8	HAFS	0,2	0,4	0,1	0,1	-0,6	-0,4	-0,3	1,0	0,5	0,0	-0,1	0,4	0,2	1,4
16	Storfjord	0,2	0,1	-0,6	0,0	0,1	0,3	-1,1	0,6	0,6	0,1	0,3	0,0	0,1	0,7
19	Søre Sunnmøre	-0,3	-0,1	0,2	-0,2	0,3	0,2	0,6	0,1	-0,2	0,3	-0,3	0,3	0,1	0,8
23	Bergen	0,5	-0,1	-0,1	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	-0,3	0,2	-0,1	0,3	0,1	1,0
30	Voss	-0,5	1,4	0,2	-0,7	-0,1	0,2	-0,2	0,8	0,3	0,4	-0,1	-0,5	0,0	1,2
33	Nordmøre	0,0	0,1	-0,1	0,2	0,1	0,5	0,1	0,0	0,5	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	0,8
34	Nordfjord	-0,1	0,0	-0,2	0,6	-0,1	-0,6	-0,1	-0,1	-0,1	0,2	0,8	-0,4	0,0	0,0
40	Sogn	-0,3	0,2	0,0	0,3	-0,7	0,0	-0,6	0,0	0,0	0,1	0,6	0,0	0,0	-0,3
45	Ålesundregionen	-0,6	0,0	0,0	0,3	0,0	-0,2	0,2	0,5	0,2	-0,1	-0,1	-0,2	0,0	-0,1
51	Hordaland Vest	0,4	-0,3	-0,1	0,5	0,2	-0,4	-0,4	-0,2	0,3	0,2	-0,3	0,1	0,0	0,1
53	Hardanger	-0,1	-0,1	0,2	0,6	-0,7	-0,2	0,6	-0,2	-0,3	0,2	0,7	-0,7	0,0	0,0
57	Sunnhordland	-0,5	0,2	0,2	0,0	-0,3	-0,2	-0,1	0,6	0,2	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4
59	Osterfjorden	0,6	-1,4	0,4	-0,2	-0,3	-0,3	-0,8	0,2	0,2	-0,4	0,5	0,0	0,0	-1,6
61	Romsdal	-0,5	0,0	0,4	-0,1	-0,2	0,1	0,0	-0,1	0,5	0,4	-0,6	-0,4	-0,1	-0,4
68	Sunnfjord	0,0	-0,2	0,2	0,3	0,0	0,1	1,3	-0,3	-0,2	0,0	-0,2	-0,9	-0,1	-0,1
74	Nordhordland	-0,6	0,5	0,1	-0,3	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	0,6	0,0	-0,4	-0,3	-0,1	-1,6
80	Bjørnefjorden	0,5	0,0	-0,1	-0,1	0,1	-0,1	0,4	-0,5	-0,1	-0,5	-0,1	-0,2	-0,2	-0,9

Bergen og Voss, regionene med høyest besøksoverskudd på Vestlandet i 2012, har i et tiårsperspektiv hatt høyest endring i besøksoverskuddet i Hordaland. Voss har hatt nøytral endring, mens Bergen har hatt en svak positiv endring. Begge regionene har hatt sterke samlede vekstimpulser fra besøksnæringene.

Hordaland Vest, Hardanger, Sunnhordland og Osterfjorden har i et tiårsperspektiv hatt nøytral endring, eller nullvekst, i besøksoverskuddet.

Nordhordland og Bjørnefjorden har i et tiårsperspektiv hatt negative endringer i besøksoverskuddet.

1.8.4 Nivå og vekst

Figur 21: Nivå i 2000 og vekst fra 2000 til 2012 i besøksnæringene i regioner i Norge.

Figur 21 viser hvordan regionene plasserer seg i forhold til overskudd i besøksnæringene i 2000 og endring i overskudd i besøksnæringene fra 2000 til 2012.

Her ser vi at for de fleste regionene i landet har det vært en negativ sammenheng mellom overskudd i besøksnæringene i 2000 og endring i overskuddet i besøksnæringene mellom 2000 og 2012. For regionene i Hordaland ser derimot det motsatte ut til å være tilfelle. Det ser ut til å være en positiv sammenheng mellom de to størrelsene.

Voss og Bergen hadde begge overskudd i besøksnæringene i 2000. De har også hatt vekst i overskuddet mellom 2000 og 2012.

Osterfjorden hadde underskudd i besøksnæringene i 2000, og underskuddet har utviklet seg ytterligere negativt, dvs. at endringen i besøksoverskuddet har vært negativt.

Hardanger er regionen som har vært forholdsvis nøytral ved at både overskuddet og endringen har vært omtrent null. Det også er mange andre regioner som befinner seg nær origo.

1.9 De regionale næringene

De regionale næringene er de som ikke regnes som basisnæringer, besøksnæringer eller lokale næringer. De består av bransjer som bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting, transport, agenturhandel, finans og eiendom.

De regionale næringene får ofte lite oppmerksomhet i regional utvikling, der det som oftest fokuseres på basisnæringer og på reiseliv. Årsaken er antakelig at en regner med at det er basisnæringer og turisme som er motorer i utviklingen, og at de regionale næringene påvirkes av hva som skjer i basis- og turistnæringene.

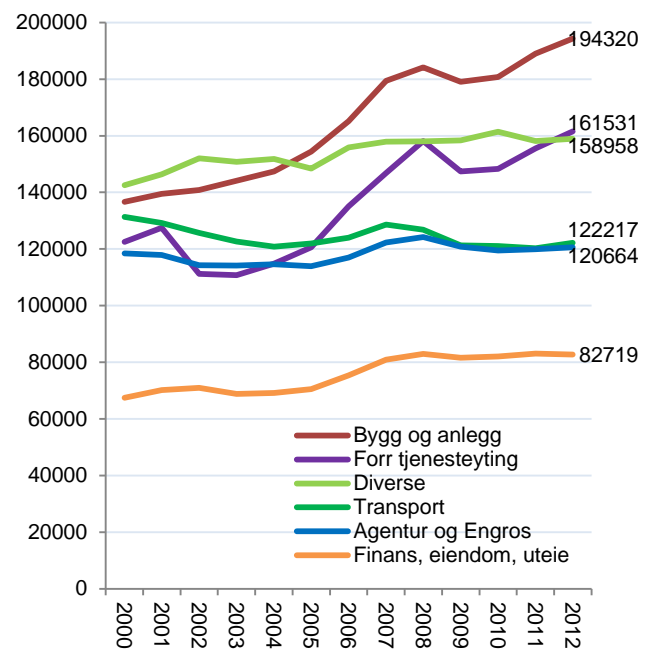
De regionale næringene er imidlertid store, og utgjør omtrent like mange arbeidsplasser som basisnæringene og besøksnæringene til sammen. Vi må dermed også ta med utviklingen i disse næringene for at bildet av næringsutviklingen skal bli komplett.

I 2012 var det bygg og anlegg som var den største enkeltbransjen innenfor de regionale næringene. Antall arbeidsplasser innen bygg og anlegg har vokst mye siden 2000, fra under 140 000 i 2000 til nesten 200 000 i 2012. Veksten har vært på nesten 60 000 arbeidsplasser, og den prosentvise veksten er også høyest av de regionale næringene, som vi ser av figur 23. Bygg- og anleggsnæringen er ganske spredt, og er viktig for mange av de små og perifere kommunene.

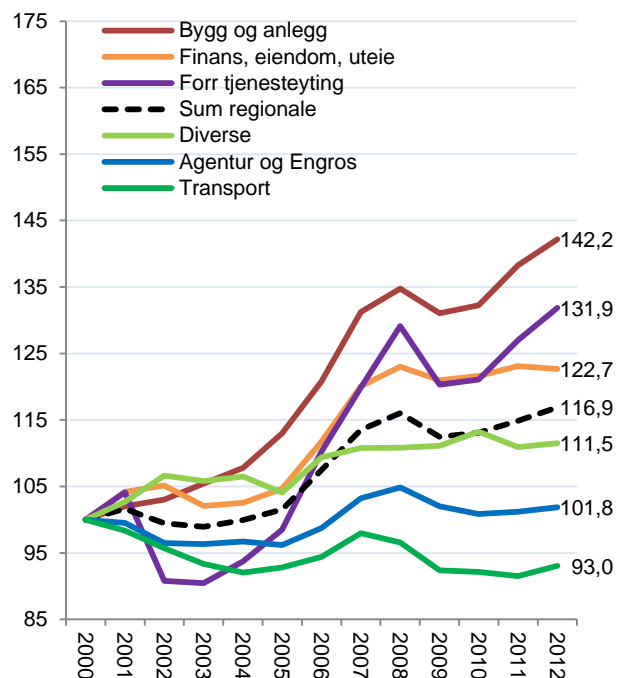
Forretningsmessig tjenesteyting, som er regnskap, revisjon, utleie av arbeidskraft etc., har også hatt sterk vekst siden 2000, men er ganske følsom for konjunktorene. Det samme gjelder finans, eiendom og utleie. Disse bransjene er typiske by-bransjer, som har størst konsentrasjon i de store byene.

Agentur og engroshandel har ikke hatt særlig vekst etter 2000.

Transportbransjen har hatt fallende sysselsetting i Norge. Dette er bransjer som buss, tog, fly, sjøfart, posttjenester og lagertjenester. Drosjenæringen er ikke med her, ettersom vi har kategorisert denne næringen som en besøksnæring.

Figur 22: De regionale næringene, antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 23: Relativ utvikling av de regionale næringene i Norge fra 2000 til 2012, utvikling indeksert slik at antall arbeidsplasser i 2000=100.

1.9.1 De regionale næringene i Hordaland

Figur 24 viser utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike underkategoriene av de regionale næringene, mens figur 25 viser den indekserte utviklingen, med utgangspunkt i år 2000.

Bygg- og anleggsbransjen hadde desidert flest arbeidsplasser i 2012. Det var 19 634 arbeidsplasser i denne bransjen i 2012. Det var spesielt sterk vekst mellom 2004 og 2008. Den prosentvise veksten mellom 2000 og 2012 har vært på 44 prosent. Veksten er litt høyere enn veksten på landsbasis.

Forretningsmessig tjenesteyting hadde 16 800 arbeidsplasser i 2012. Det var en veldig sterk vekst mellom 2005 og 2008. Deretter en liten nedgang, men sterk vekst igjen etter 2010. Mellom 2000 og 2012 har den prosentvise veksten vært på 71,7 prosent. Veksten er veldig mye høyere enn veksten nasjonalt.

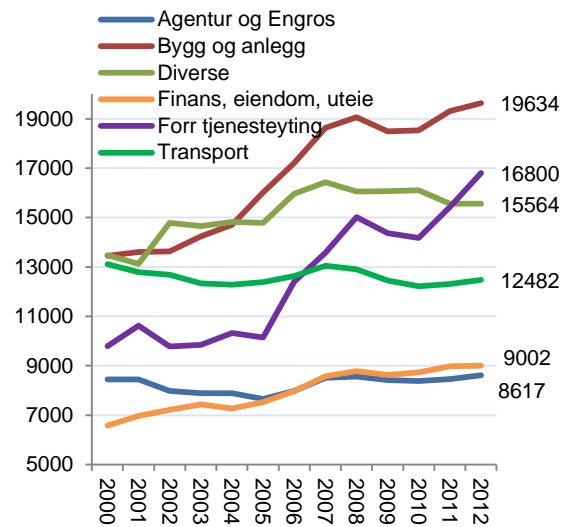
Finans, eiendom og utleie hadde 9 002 arbeidsplasser i 2012. Den prosentvise veksten har vært på 24,8. Det har vært en nedgang i antall arbeidsplasser mellom 2011 og 2012.

Transportnæringen hadde 12 482 arbeidsplasser i 2012. Dette er den eneste næringen som har hatt nedgang i Hordaland. Nedgangen har derimot bare vært på 1,5 prosent, og dette er en svakere nedgang enn transportbransjen har hatt på landsbasis i samme periode.

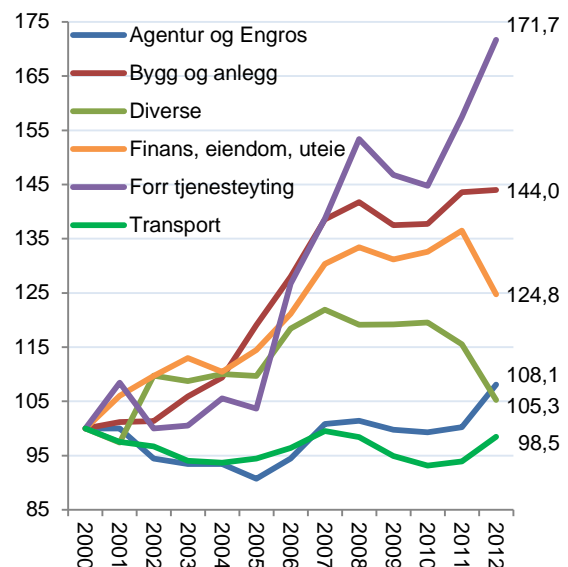
Agentur og Engros har hatt en jevn utvikling. Det var 8 617 arbeidsplasser i denne bransjen i 2012. Det er 8,1 prosent fler enn i 2000.

Restkategorien «diverse» hadde 15 564 arbeidsplasser i 2012. Veksten har vært på 5,3 prosent.

Hordaland er et fylke som har hatt vekst i nesten samtlige underkategorier av de regionale næringene, og veksten har stort sett vært høyere i Hordaland enn i landet ellers.

Figur 24: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Hordaland fra 2000 til 2012.

Figur 25: Relativ utvikling i de regionale næringene i Hordaland fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.9.2 De regionale næringene - nivå

De regionale næringene har en viss tendens til å konsentrere seg i regionale sentra, det gjelder spesielt innenfor bransjer som forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Andre bransjer innenfor de regionale næringene, som bygg og anlegg og transport, er ganske jevnt fordelt. Nivået, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting, er vist i tabellen under.

Tabell 6: Nivå på de regionale næringene i regionene på Vestlandet. Endringen mellom nivået i 2000 og 2012 vises i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
2	Bergen	40,3	40,0	41,0	40,6	40,3	40,2	42,3	43,4	42,8	41,6	40,9	41,1	41,5	1,2
9	Sunnfjord	28,9	28,9	29,0	29,0	29,2	28,5	29,1	28,6	29,6	30,0	30,8	30,2	30,6	1,6
11	Ålesundregionen	29,6	30,2	29,5	29,8	29,1	29,7	30,3	30,6	31,3	30,2	30,1	29,5	30,1	0,6
18	Voss	23,3	23,2	23,7	23,1	25,4	23,8	23,8	23,8	23,7	25,8	25,6	25,4	28,5	5,2
28	Romsdal	23,6	24,3	24,0	26,1	25,4	24,9	26,6	27,2	26,9	27,0	26,5	26,3	26,3	2,7
30	Haugesundregionen	24,5	25,2	24,8	25,2	25,7	25,4	25,8	25,9	25,8	25,7	25,6	26,1	26,1	1,6
32	HAFS	20,6	19,4	19,4	19,5	19,6	19,1	19,4	22,2	21,4	22,5	23,7	23,4	25,9	5,2
37	Søre Sunnmøre	19,5	21,0	20,3	20,8	21,2	21,9	22,7	23,5	23,7	23,1	22,6	23,5	25,3	5,8
40	Nordmøre	21,8	22,9	22,8	22,9	23,0	23,6	23,7	24,1	24,6	24,4	25,4	25,0	25,0	3,2
55	Nordfjord	20,4	20,6	21,0	21,9	22,2	22,0	23,1	22,6	22,4	22,6	22,7	22,5	22,7	2,3
61	Storfjord	16,6	17,5	18,8	19,8	20,0	19,8	20,5	20,8	20,7	21,8	22,6	23,0	22,0	5,4
66	Sunnhordland	19,5	20,0	19,6	19,8	20,8	20,9	20,9	21,3	21,4	21,5	21,3	21,4	20,8	1,3
73	Sogn	19,4	18,7	19,0	21,6	21,5	20,4	20,7	21,3	20,6	20,7	21,3	21,8	20,2	0,8
75	Hardanger	21,6	19,5	19,4	20,0	20,3	20,5	20,4	21,1	21,5	21,3	21,6	21,3	19,8	-1,8
79	Hordaland Vest	16,8	18,1	17,7	18,1	18,4	18,7	18,9	18,6	19,5	19,3	19,6	18,8	19,2	2,4
80	Nordhordland	15,2	16,0	15,1	15,3	15,5	15,5	15,8	16,7	18,0	16,0	16,6	17,6	18,3	3,1
82	Osterfjorden	14,2	13,8	14,4	16,3	15,0	15,4	15,9	15,1	15,7	13,8	14,5	15,0	15,7	1,6
83	Bjørnefjorden	13,2	14,1	14,7	15,6	15,2	15,6	16,2	16,3	16,2	14,8	15,2	15,0	15,5	2,3

Bergen har Vestlandets høyeste og Norges nest høyeste nivå på andelen arbeidsplasser i de regionale næringene. Oslo har den største andelen. Variasjonen mellom regionene i nivå for de regionale næringene er mye mindre enn for basisnæringene og besøksnæringene, hvis vi ser bort fra Bergen og Oslo.

41,5 prosent av arbeidsplassene i Bergen, målt som andel av samlet sysselsetting, var i de regionale næringene i 2012. Dette er en svak oppgang fra 2000, da andelen var 40,3 prosent.

Voss har hatt en sterk øking i andelen arbeidsplasser i de regionale næringene. Andelen var på 23,3 prosent i 2000, og 28,5 i 2012. Veksten har vært på 5,2 prosentpoeng, og endringen er blant landets høyeste.

De øvrige regionene i Hordaland ligger under medianregionen med hensyn på antall arbeidsplasser i de regionale næringenes som andel av samlet sysselsetting. Sunnhordland hadde en andel på 20,8 prosent, og endringen har vært positiv.

Hardanger, Hordaland Vest, Nordhordland, Osterfjorden og Bjørnefjorden rangerer lavest både på Vestlandet, men også nasjonalt, i antall arbeidsplasser i de regionale næringene som andel av samlet sysselsetting. Bare Hardanger har derimot hatt en reduksjon i denne andelen. De andre har fått en høyere andel arbeidsplasser i de regionale næringene mellom 2000 og 2012.

1.9.3 Vekstimpulser fra de regionale næringene

Vekstimpulser måles som vekst i antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Tabell 7: Vekstimpulser fra de regionale næringene i regionene på Vestlandet, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser vekstimpulsen for hele perioden mellom 2001 og 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
5	Voss	-0,4	0,7	-0,6	2,0	-1,3	0,7	0,4	0,1	1,8	0,0	0,2	3,0	0,9	6,8
8	HAFS	-1,3	-0,3	0,1	-0,4	-0,1	0,6	3,1	-1,0	0,5	1,3	-0,3	2,5	0,8	4,5
9	Bergen	0,2	0,6	-0,1	0,3	0,7	3,9	2,8	0,5	-1,0	-0,5	1,2	1,2	0,8	10,5
10	Søre Sunnmøre	1,5	-1,1	0,0	0,3	1,2	1,6	1,8	0,4	-0,7	-0,1	1,0	2,0	0,8	8,1
14	Nordhordland	1,0	-0,8	0,1	0,4	0,3	1,0	1,8	1,5	-2,0	0,9	1,2	0,8	0,7	6,8
19	Hordaland Vest	1,5	-0,4	0,8	0,6	0,8	1,1	0,7	1,4	-0,2	0,7	-0,2	0,9	0,6	8,5
21	Ålesundregionen	0,6	-0,8	0,0	-0,4	1,0	1,7	1,7	1,4	-1,1	0,1	0,1	0,9	0,5	5,6
22	Sunnfjord	0,3	0,1	-0,5	0,1	-0,1	1,4	0,6	1,3	0,4	0,6	-0,1	0,6	0,5	5,1
25	Haugesundregionen	0,8	-0,2	0,4	0,9	0,0	1,5	1,3	0,5	-0,5	0,0	1,1	0,2	0,5	6,5
32	Nordmøre	1,0	-0,1	0,1	0,0	0,8	0,8	1,3	0,4	-0,4	1,0	-0,3	0,3	0,4	5,0
44	Bjørnefjorden	1,1	0,6	1,2	-0,3	0,9	1,1	0,9	0,1	-1,5	0,6	0,3	0,6	0,3	5,9
45	Romsdal	0,7	-0,3	1,8	-0,6	-0,1	2,5	1,4	0,0	-0,2	-0,6	0,2	0,3	0,3	5,3
46	Storfjord	0,9	1,1	0,4	0,4	-0,1	0,9	0,7	0,0	0,5	1,1	0,7	-1,0	0,3	5,6
55	Osterfjorden	-0,2	0,5	1,8	-1,0	0,3	1,0	-0,4	0,8	-1,9	0,4	0,7	0,9	0,2	3,0
58	Sunnhordland	0,8	-0,3	0,0	1,1	0,3	0,7	1,3	0,5	0,1	-0,4	0,4	-0,5	0,2	4,1
69	Nordfjord	0,0	0,2	0,7	0,2	-0,2	1,2	0,1	-0,2	0,0	0,3	-0,1	0,0	0,1	2,1
76	Sogn	-0,8	0,1	2,3	-0,2	-1,2	0,7	1,2	-0,5	-0,4	0,8	0,5	-1,7	-0,1	0,8
79	Hardanger	-2,6	-0,6	0,3	0,4	0,1	0,4	1,3	0,4	-0,7	0,4	-0,3	-1,6	-0,1	-2,4

Over den siste tiårsperioden har Voss hatt sterke vekstimpulser fra de regionale næringene på Vestlandet. Den samlede vekstimpulsen har vært på 6,8 prosent.

Bergen følger tett etter med et progressivt gjennomsnitt på 0,8 prosent. Den samlede vekstimpulsen har vært på 10,5 prosent.

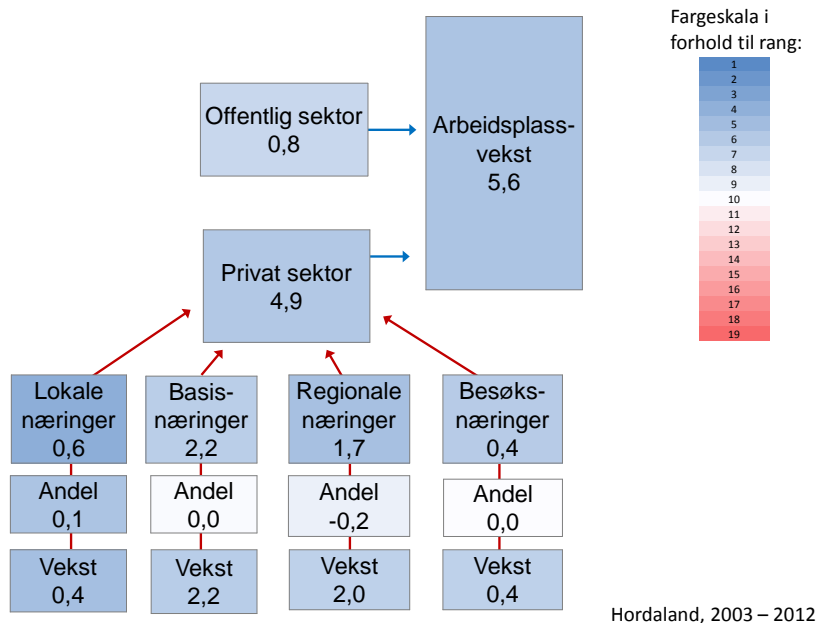
Nordhordland og Hordaland Vest har også i snitt hatt gode vekstimpulser fra de regionale næringene. De regionale næringene har altså bidratt positivt til den samlede sysselsettingen. Den samlede vekstimpulsen har vært høy for begge regionene.

De fleste regionene i Hordaland har hatt positive vekstimpulser i de regionale næringene.

Hardanger har hatt svake vekstimpulser. I snitt har utviklingen i de regionale næringene ikke bidratt positivt til sysselsettingen, og den samlede vekstimpulsen er negativ og blant de laveste i landet.

1.9.4 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i fylket, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer, og ulike næringsstyper i fylket. I figuren under har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringsstyper, samtidig som fargene angir hvordan fylket kommer ut i forhold til andre fylker.

Figur 26: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Sogn og Fjordane, alle tallene viser endring de siste 10 årene, i prosent av samlet sysselsetting i fylket, og i forhold til landsgjennomsnittet. Avviket for hver av de fire næringsstypene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan næringsstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringsstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringsstypen ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Hele tiden måler vi bidraget til sysselsettingen mot tilsvarende bidrag på landsbasis, for å få fram hvordan utviklingen i Hordaland har avveket fra utviklingen ellers i landet.

Vi ser at nesten samtlige bokser i figuren er blå eller hvite. Når boksene er blå, rangerer verdien blant de høyeste i landet, og over medianfylket. Når boksen er hvit er verdien som for medianfylket. Hvis boksen er rød, er verdien lavere enn den til medianfylket. Her kommer det fram at Hordaland gjør det meget bra i forhold til landet som helhet. Det er ikke en eneste rød boks i figuren over. I den siste tiårsperioden har arbeidsplassveksten, målt som andel av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden, vært 5,6 prosentpoeng *høyere* enn nasjonalt. Det positive bidraget kommer fra både offentlig og privat sektor, men det er privat sektor som har bidratt mest (4,9) til denne positive arbeidsplassutviklingen.

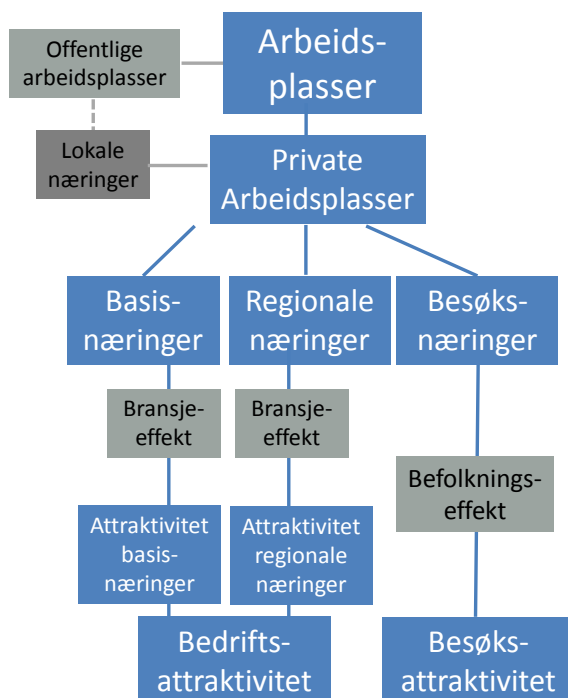
Privat sektor har fått et stort bidrag fra basisnæringene (2,2). Veksteffekten i basisnæringene har vært positiv (2,2). Siden andelen arbeidsplasser basisnæringene i Hordaland i utgangspunktet var likt andelen nasjonalt, har andelseffekten vært nøytral (0,0). De regionale næringene har også hatt sterk vekst, og bidratt med mye til den positive arbeidsplassutviklingen i privat sektor (1,7). Andelen arbeidsplasser i de regionale næringene var i utgangspunktet litt lavere enn den nasjonale verdien (-0,2). Besøksnæringene har hatt vekst og bidratt positivt (0,4). Og de lokale næringene har hatt vekst og bidratt positivt (0,6). Siden andelen arbeidsplasser i de lokale næringene er større i Hordaland enn nasjonalt, så har veksten bidratt ytterligere til den relative arbeidsplassutviklingen i privat sektor.

Vi ser av bildet, spesielt av fargene, at Hordaland er et fylke som presterer over gjennomsnittet godt i å skape arbeidsplasser.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Hordaland og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom regioner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram bedre mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 27: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Hordaland, hvor vi har delt opp næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi slått utviklingen i lokale næringer sammen med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy befolkningsvekst vil kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende.

Besøksattraktivitet blir derfor målt som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester for et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag i at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har, i forhold til utviklingen i resten av landet, som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke. Dette blir derfor et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

For besøksnæringene har vi korrigert for befolkningsutviklingen. Besøksnæringene på et sted har svært begrenset innflytelse på egen befolkningsutvikling. Men befolkningsutviklingen har stor betydning for veksten i besøksnæringene, ettersom stedets egen befolkning i stor grad er kunder for stedets besøksnæring. Derfor måler vi arbeidsplassutviklingen i stedets besøksnæringer i relasjon til befolkningsutviklingen. Steder der besøksnæringene vokser hurtigere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi, øker sine markedsandeler, enten ved å trekke til seg besøkende kunder utenfra, eller ved at egne innbyggere i større grad bruker stedets egne besøksnæringer.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi har allerede sett at det er stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene er det eksempelvis en sterk vekst innenfor det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer har hatt sterk nedgang.

I tabellen under er de tre basisnæringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 8: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

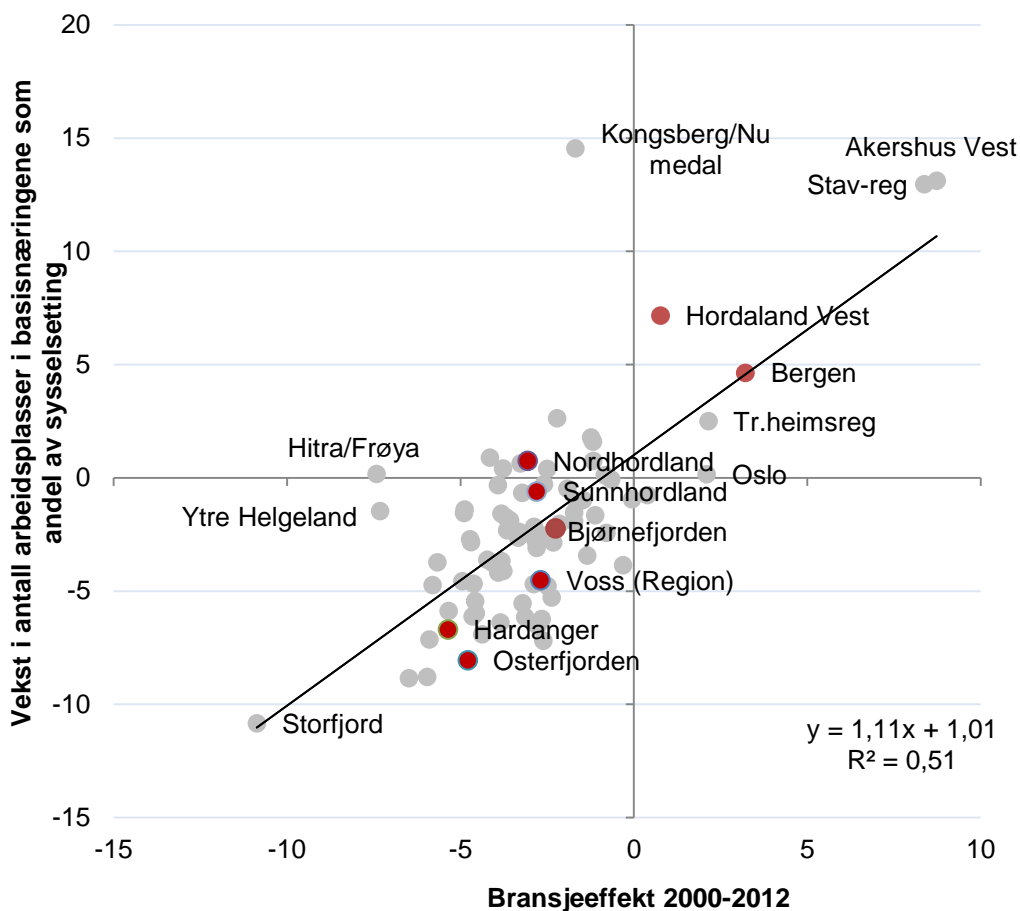
Næring		Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Basisnæring	Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5	78,4	75,8
		Næringsmidler	100	98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
		Olje og gass utvinning	100	102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
		Prosessindustri	100	96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
		Verkstedindustri	100	102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
	Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
		Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
		Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
	Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
		Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
Telekom og IKT		100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1	

Tjenester til olje- og gasssektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre subtyper av basisnæringene som har hatt vekst.

De andre subtypene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringene, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringene i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå arbeidsplassvekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått arbeidsplassvekst.

I figuren under har vi satt veksten i basisnæringene opp mot effekten av bransjestrukturen. Bransjeeffekten har blitt målt hvert år i perioden, og det er den akkumulerte effekten for hele perioden som er blitt anvendt på den horisontale akse. Veksten i basisnæringene er målt som veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene i perioden som prosentvis andel av samlet sysselsetting i regionene i 2000.

Figur 28: Vekst i basisnæringene, som andel av samlet sysselsetting, og bransjeeffekten for perioden 2000-2012.

I figuren over ser vi at det er en sterk korrelasjon mellom veksten i basisnæringene og bransjeeffekten.

Kongsberg/Numedal skiller seg ut ved at de har hatt den sterkeste veksten i basisnæringene, til tross for at bransjeeffekten ikke er spesielt positiv. Kongsberg/Numedal har mye av sine basisnæringer innenfor verkstedindustri. Stavangerregionen og Akershus Vest har hatt den klart mest gunstige bransjestrukturen, og de har også hatt en kraftig vekst i sine basisnæringer. Hordaland Vest, Bergen, Trondheimsregionen, Oslo og Follo er andre regioner med gunstig bransjestruktur.

I Hordaland er det Bergen som har hatt mest gunstig bransjestruktur mellom 2000 og 2012. Bergen har også hatt vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene, og veksten er som forventet av bransjestrukturen.

Hordaland Vest har derimot hatt en arbeidsplassvekst i basisnæringene som er mye høyere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

De øvrige regionene i Hordaland har en bransjestruktur som er ugunstig for arbeidsplassvekst i basisnæringene. Nordhordland har på tross av dette hatt arbeidsplassvekst, og veksten har vært ganske mye høyere enn bransjeeffekten skulle tilsi.

Hardanger og Osterfjorden har hatt en ugunstig bransjestruktur, og veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene har også vært svakere enn det bransjeeffekten alene kan forklare. .

2.1.1 Bransjejustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan regionene på Vestlandet kommer ut når det gjelder *bransjejustert* vekst i basisnæringene. Arbeidsplassveksten er altså dekomponert i bransjeeffekten, som vi viste til på forrige side, og den bransjejusterte veksten. Bransjeeffekten viser hvordan veksten i fylket ville vært dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. Den bransjejusterte veksten viser hvilken del av veksten som kan forklares av lokale forhold, etter at vi har justert for bransjeeffekten. I et regionalt perspektiv er en ofte opptatt av den bransjejusterte veksten.

Tabell 9: Bransjejustert vekst i basisnæringene på Vestlandet fra 2001 til 2012. Kolonnen til venstre viser rangeringen blant de 83 regionene i Norge etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
4	Hordaland Vest	0,4	0,6	0,6	0,0	0,5	-0,1	0,6	-0,4	0,9	0,8	0,7	0,9	0,6	6,4
9	Søre Sunnmøre	-1,1	-0,2	-1,1	-0,3	0,8	0,7	0,2	0,3	1,5	1,8	-0,7	-0,2	0,4	1,9
14	Sunnhordland	0,2	0,2	0,0	-0,5	-0,8	1,3	0,3	0,2	0,6	0,1	-0,1	0,4	0,2	2,2
15	Romsdal	1,1	0,4	-1,0	0,0	0,5	-0,1	0,5	0,3	0,0	0,5	0,4	0,0	0,2	2,9
18	Ålesundregionen	-0,3	-0,4	-0,7	0,1	0,0	-0,4	0,2	-0,3	0,6	1,0	0,3	-0,1	0,2	0,0
20	Haugesundregionen	0,8	0,5	-0,2	0,2	0,2	0,6	0,4	0,0	0,1	0,1	-0,2	0,2	0,1	3,0
24	Nordhordland	0,4	0,4	0,6	0,0	0,1	0,7	1,2	0,9	1,7	-0,5	-1,4	-0,4	0,1	3,8
26	Nordmøre	-0,5	-0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	-0,1	0,5	-0,1	-0,2	0,3	0,0	0,1	0,6
28	Bergen	0,6	-0,5	0,6	0,2	0,3	0,2	-0,5	-0,2	0,5	0,1	0,0	0,1	0,1	1,4
31	HAFS	0,4	-0,4	-0,1	-3,0	2,9	0,6	-1,1	0,0	-1,1	1,5	-0,6	0,5	0,1	-0,4
42	Voss (Region)	-1,1	0,0	0,0	-1,3	0,6	-0,3	-0,2	0,6	-0,4	-0,1	0,6	-0,3	0,0	-1,8
44	Sunnfjord	-0,4	0,3	-1,5	-1,9	1,3	0,1	-0,1	-0,3	0,8	-1,0	0,3	0,4	0,0	-2,1
49	Hardanger	-0,9	0,6	0,5	-0,2	-1,7	-0,1	0,0	0,0	-0,2	0,6	-0,6	0,5	0,0	-1,3
51	Sogn	1,1	-0,7	0,2	-0,2	-0,8	-0,2	0,0	0,6	-0,4	0,0	-0,9	0,8	-0,1	-0,5
53	Storfjord (Region)	0,9	0,5	-0,7	1,0	-0,4	-1,6	0,3	0,1	-1,1	1,9	-0,9	0,2	-0,1	0,0
56	Nordfjord	-0,3	-0,8	0,0	-1,0	0,0	-1,9	1,0	-0,4	0,4	0,7	-0,8	0,0	-0,1	-2,8
72	Osterfjorden	-0,2	-0,7	-0,1	0,8	-1,9	0,4	-0,6	0,0	0,5	-0,9	-0,3	-0,1	-0,2	-3,3
73	Bjørnefjorden	0,3	0,3	1,4	0,6	-0,4	0,1	0,3	-0,3	-0,3	-0,1	-1,1	-0,4	-0,3	0,0

Hordaland Vest har hatt en veldig god bransjejustert vekst i basisnæringene. Bare fire regioner i landet har gjort det bedre.

Sunnhordland har også skapt flere arbeidsplasser i basisnæringene enn bransjestrukturen skulle tilsi. Bergen har i et tiårsperspektiv hatt positiv, men nesten nøytral, bransjejustert vekst.

Voss rangerer omtrent i midten av alle norske regioner med hensyn på bransjejustert vekst i basisnæringene. I et tiårsperspektiv har den bransjejusterte veksten vært nøytral. Hardanger har også hatt nøytral bransjejustert vekst.

Osterfjorden og Bjørnefjorden har i et tiårsperspektiv hatt negativ bransjejustert vekst i basisnæringene. Det kommer også fram i figuren på forrige side.

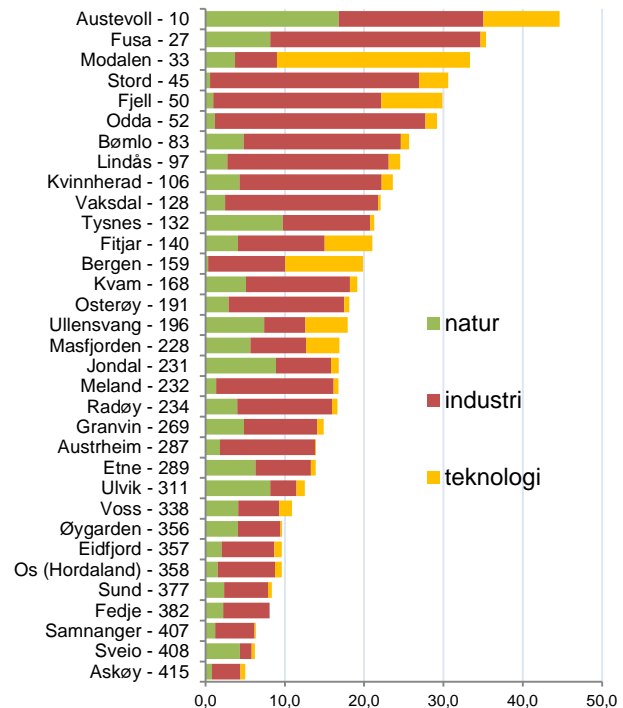
2.1.2 Basisnæringer i kommunene i Hordaland

Austevoll er kommunen i Hordaland med høyest andel arbeidsplasser i basisnæringene. Andelen er på over 40 prosent. Hovedbidraget kommer fra de naturbaserte næringene og industrien, men de teknologiske tjenestene bidrar også betydelig.

Fusa har nest høyest andel, og mesteparten kommer fra industrien.

Modalen skiller seg ut ved å ha en meget stor andel av basisnæringene i de teknologiske tjenestene.

Fjell og Bergen har også store andeler arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene, men de øvrige kommunene i Hordaland har sin største andel av basisnæringene i industrien.

Figur 29: Nivå på og rangering av basisnæringene i kommunene i Hordaland i 2012. Antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av sysselsettingen.

I tabell 10 er kommunene i Hordaland rangert etter bransjejustert vekst i basisnæringene. Kolonnen «normalisert» viser den relative veksten i basisnæringene den siste tolvårsperioden. Den kan dekomponeres i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Sistnevnte måler vekst utover det bransjestrukturen tilsier.

Fjell og Austevoll har hatt særdeles høy bransjejustert vekst i basisnæringene. De rangeres blant de ti beste i landet med hensyn på bransjejustert vekst i basisnæringene. Austevoll har ikke bare skapt arbeidsplasser utover det den negative bransjestrukturen skulle tilsi, men også relativt fler enn landet som helhet har gjort i samme periode. Det vises ved at verdien i kolonnen «normalisert» er positiv. Fjell, som både har positiv bransjeeffekt og positiv bransjejustert vekst, har hatt en vekst i basisnæringene som er 17,7 prosentpoeng over landsgjennomsnittet.

I motsatt ende finner vi Fedje. En svak og negativ bransjeeffekt til tross, den faktiske arbeidsplassutviklingen i basisnæringene har vært langt under det som er snittet for andre steder med tilsvarende bransjestruktur. Det har blitt skapt 22,7 prosentpoeng færre arbeidsplasser i basisnæringene i Fedje enn nasjonalt i samme tidsperiode.

Tabell 10: Kommunene i Hordaland, relativ vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst i basisnæringene i perioden 2000 til 2012. Alt er målt som prosentvis andel av samlet sysselsetting i kommunene i 2000. Rangering blant landets kommuner mht. bransjejustert vekst til venstre.

R	Kommune	Normalisert	Bransjeeffekt	Bransjejustert
5	Fjell	17,7	4,7	13,0
10	Austevoll	5,6	-5,5	11,2
47	Tysnes	3,2	-2,0	5,2
62	Lindås	2,8	-1,4	4,3
87	Odda	-3,4	-6,9	3,5
93	Bømlo	0,8	-2,6	3,3
106	Meland	1,2	-1,6	2,8
110	Kvinnherad	-0,9	-3,5	2,6
122	Masfjorden	-0,3	-2,4	2,1
125	Radøy	-0,9	-2,9	2,0
139	Osterøy	-0,3	-2,1	1,8
141	Ullensvang	-0,3	-2,1	1,8
146	Bergen	3,8	2,1	1,7
161	Sveio	0,3	-1,1	1,4
179	Etnes	-0,9	-1,9	1,0
191	Os (Hordaland)	-0,3	-1,1	0,8
226	Austrheim	-0,9	-0,8	-0,1
227	Askøy	-0,9	-0,7	-0,2
269	Voss	-2,7	-1,6	-1,1
277	Sund	-3,0	-1,7	-1,3
281	Fitjar	-3,3	-1,9	-1,4
288	Eidfjord	-3,7	-2,1	-1,6
314	Øygarden	-1,2	0,8	-2,0
316	Stord	-3,0	-0,9	-2,0
331	Samnanger	-4,4	-1,8	-2,5
337	Ulvik	-4,3	-1,6	-2,7
357	Fusa	-7,1	-3,6	-3,5
384	Kvam	-8,6	-3,6	-4,9
406	Granvin	-10,5	-3,7	-6,8
415	Modalen	-3,8	4,0	-7,8
416	Jondal	-8,2	-0,1	-8,1
419	Vaksdal	-14,4	-5,8	-8,6
426	Fedje	-22,7	-3,2	-19,4

2.1.3 Besøksattraktivitet i kommunene i Hordaland

Figur 30 viser besøksoverskuddet i de ulike underkategoriene av besøksnæringene i alle kommunene i Hordaland i 2012.

Eidfjord har hatt størst overskudd i besøksnæringene, og bidraget kommer hovedsakelig fra overnattingsbransjen. Ulvik har også hatt et stort overskudd i overnattingsbransjen. Både Eidfjord og Ulvik har dermed skapt flere arbeidsplasser i overnattingsbransjen enn befolkningsutviklingen skulle tilsi. Kanskje har de klart å markere seg som attraktive turistkommuner eller som gunstige steder å ha konferanse?

Voss har besøksoverskudd i spesielt handels- og overnattingsbransjen. Bergen har besøksoverskudd i alle næringene, men nivået er lavt.

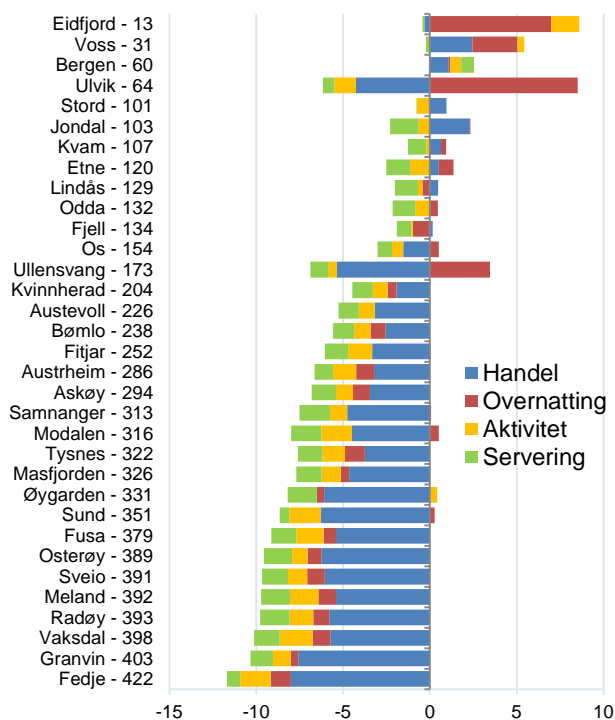
Mange kommuner i Hordaland har negativt besøksoverskudd. Det er spesielt handelen som har hatt besøksunderskudd.

Tabell 11 viser vekstimpulsene i besøksnæringene i kommunene i Hordaland for den siste tiårsperioden. Vekstimpulsene dekomponeres i befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd.

Jondal har hatt positive vekstimpulser fra besøksnæringene. Befolkningseffekten har vært dårlig, men endringen i besøksoverskuddet har vært høyt, bare slått av en kommune i landet.

Fjell nyter også godt av positive vekstimpulser i besøksnæringene. Endringen i besøksoverskuddet har vært positivt, og befolkningseffekten har vært på Fjell sin side.

Granvin har negative vekstimpulser fra besøksnæringene, og endringen har vært negativ. Besøksunderskuddet har altså blitt ytterligere negativt i den siste tiårsperioden.

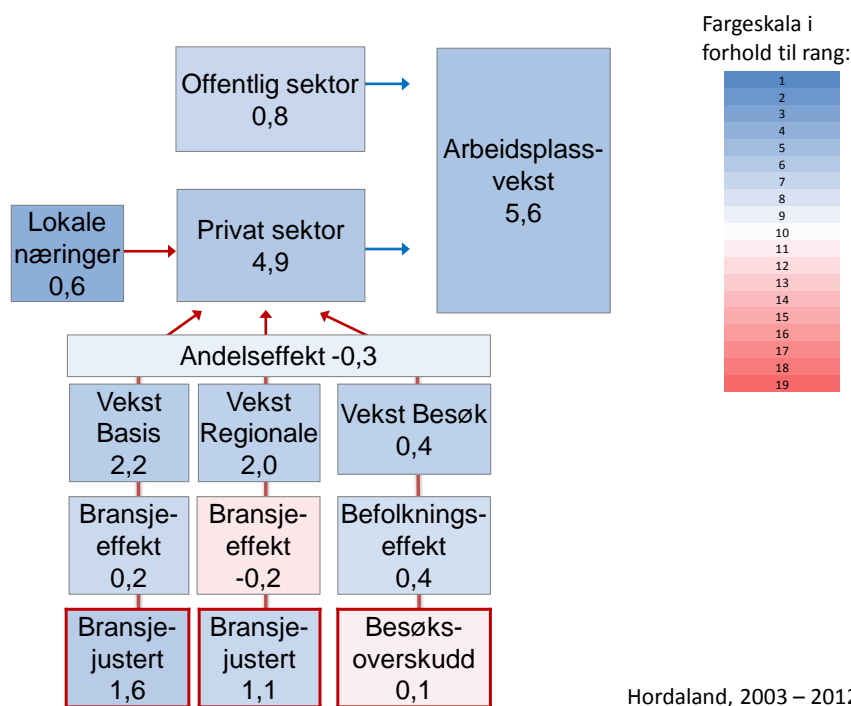
Figur 30: Overskudd av de ulike besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting i 2012. Rangering blant landets kommuner ved siden av kommunenavnet.

Tabell 11: Samlet vekstimpuls i besøksnæringene i den siste tiårsperioden, dekomponert i befolkningseffekt og besøksoverskudd. Til venstre angis rangering blant landets kommuner mht. endring i besøksoverskudd.

R	Kommune	Vekst-impuls	Befolknings-effekt	Endring Besøks-overskudd
2	Jondal	5,5	-1,7	7,2
41	Fjell	4,9	2,0	2,8
64	Etne	1,2	-1,2	2,4
98	Modalen	2,3	0,7	1,6
117	Eidfjord	-1,2	-2,5	1,3
124	Masfjorden	0,0	-1,3	1,3
148	Kvam	-0,5	-1,4	1,0
153	Tysnes	-0,4	-1,2	0,8
171	Fitjar	0,0	-0,6	0,6
178	Fedje	-2,5	-3,1	0,5
189	Bergen	0,6	0,1	0,4
191	Voss	-1,5	-1,9	0,4
199	Øygarden	2,6	2,2	0,4
202	Vaksdal	-0,4	-0,7	0,3
214	Odda	-2,7	-2,9	0,1
219	Stord	0,2	0,1	0,1
228	Sveio	1,6	1,6	0,0
255	Samnanger	-0,4	-0,2	-0,2
261	Kvinnherad	-1,2	-0,9	-0,3
264	Fusa	-0,4	-0,1	-0,3
274	Austevoll	-0,2	0,2	-0,4
314	Ulvik	-4,3	-3,2	-1,1
324	Lindås	-0,2	1,0	-1,2
327	Sund	1,6	2,8	-1,2
331	Bømlo	-1,4	-0,2	-1,2
346	Osterøy	-1,0	0,4	-1,4
352	Ullensvang	-3,3	-1,9	-1,4
376	Os (Hordaland)	0,5	2,4	-1,9
379	Meland	1,7	3,7	-1,9
382	Austrheim	-1,3	0,6	-2,0
390	Askøy	1,2	3,3	-2,2
398	Radøy	-1,8	0,5	-2,4
424	Granvin	-7,0	-2,9	-4,1

2.1.4 Oppsummering bedrifts- og besøksattraktivitet

I figuren under er analysen av arbeidsplassutviklingen i Hordaland illustrert.

Figur 31: Arbeidsplassutvikling i Hordaland beregnet de ti siste årene, som prosent av sysselsetting, og dekomponert. Alle tallene er relative til landsgjennomsnittet i samme periode. Avviket for privat sektor er dekomponert i en veksteffekt og en samlet andelseffekt for de tre næringstypene. Veksteffekten viser hvordan næringstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringstypene ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis. Veksteffektene er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

Som vi har sett tidligere, har arbeidsplassveksten i Hordaland vært bedre enn landsgjennomsnittet i den siste tiårsperioden, og at hovedbidraget kommer fra privat sektor.

Vi så tidligere at privat sektor har fått positivt bidrag fra samtlige næringer, både lokale, basis-, regionale og besøk.

I figur 31 viser vi hvordan veksten i disse næringene er dekomponert. Vi kan dekomponere veksten i bransjeeffekten og bransjejustert vekst, dvs. vekst utover det som bransjestrukturen tilsier.

Basisnæringene har en positiv bransjeeffekt i Hordaland, men veksten har vært sterkere enn den gunstige bransjestrukturen skulle tilsi. Derfor blir bidraget til privat sektor fra basisnæringene ekstra bra.

Til tross for en ugunstig bransjestruktur i de regionale næringene, har det blitt skapt flere arbeidsplasser enn det som forventes av bransjestrukturen i de regionale næringene. De regionale næringene har dermed hatt en positiv bransjejustert vekst. Bidraget til privat sektor fra de regionale næringene har vært positive. Verdien utgjør et stort bidrag til det samlede bidraget fra privat sektor.

Besøksnæringene har også vært i vekst, og et svakt (men under medianverdien) besøksoverskudd bidrar også til noe av veksten i privat sektor.

Til den relative arbeidsplassveksten på 5,6 prosentpoeng, utgjør privat sektor 4,9 prosentpoeng og offentlig sektor 0,8 prosentpoeng.

3. Befolkning

Befolkningsutviklingen er kanskje den viktigste indikatoren for regional utvikling, og også den indikatoren som det knytter seg størst interesse til. Mange fylker, regioner og kommuner har befolkningsvekst som overordnet mål i sine regionale planer og strategier. Dette er ikke bare fordi vekst er et mål i seg selv, men også fordi befolkningsveksten, og spesielt flyttebalansen, er en indikator for at stedet utvikler seg positivt. Det er også lettere å endre et sted i retning av høyere kvalitet når det er i vekst. Vekst gir høyere inntekter til offentlig sektor og større muligheter til å forbedre samfunnet.

3.1 Befolkningsutvikling i Hordaland

Figur 32 viser folketallsutviklingen i Hordaland mellom utgangen av tredje kvartal 2000 og utgangen av tredje kvartal 2013.

Det var 503 611 innbyggere i Hordaland i 2013. Dette er en øking på 70 981 personer fra 2000. Det var en jevn og lineær vekst fram til 2007. Etter 2007 har veksten fått et høyere stigningstall.

Norge har opplevd en historisk høy innvandring etter 2007 som følge av EØS-utvidelsen.

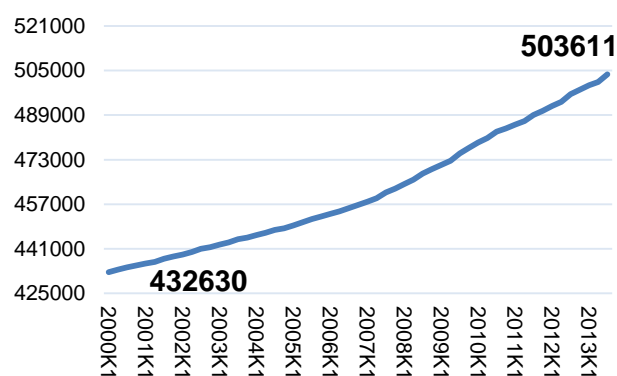
I figur 33 ser vi den indekserte folketallsutviklingen i alle fylkene i Norge. Hordaland er illustrert med tykke, røde streker.

Oslo, Akershus og Rogaland har hatt en formidabel vekst på over 20 prosent. I Akershus har veksten vært jevn, mens i Oslo og Rogaland har den fått et oppsving etter 2007.

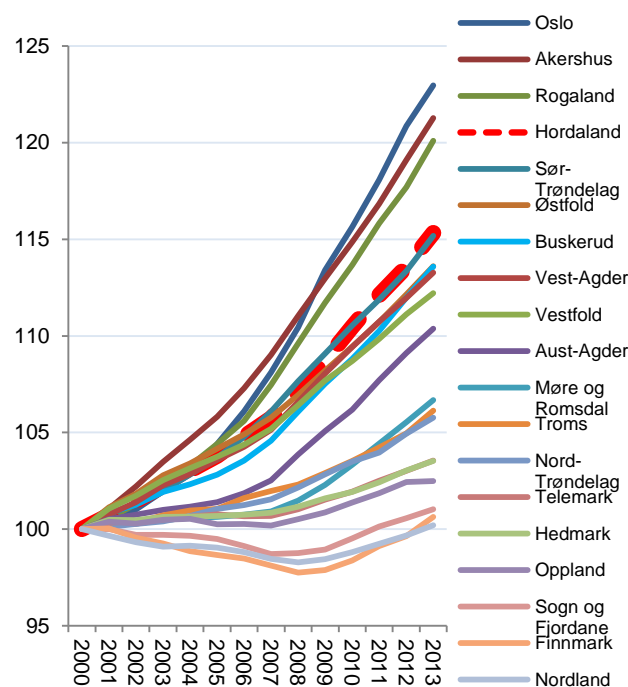
Hordaland vokste med om lag 5 prosent mellom 2000 og 2007. Etter 2007 har folketallet steget til 15 prosent over 2000-verdien.

Folketallsutviklingen i Hordaland har vært ganske lik utviklingen i Sør-Trøndelag.

Samtlige fylker i Norge hadde flere innbyggere i 2012 enn i 2000.

Figur 32: Befolkningsutviklingen i Hordaland fra 2000 til 2012.

Figur 33: Den indekserte befolkningsutviklingen til alle fylkene i Norge. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

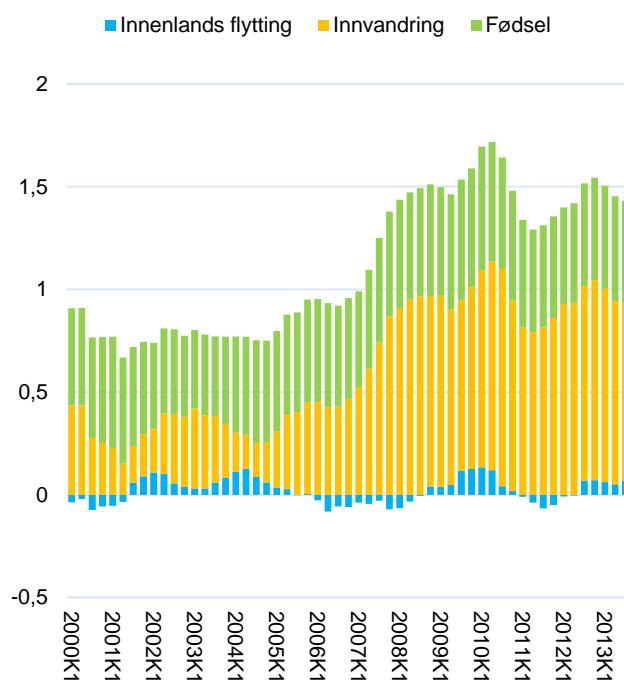
3.2 Befolkningsutvikling dekomponert

Endringene i befolkningen kan dekomponeres i innenlands nettoflytting, netto innvandring og fødselsoverskudd. I figur 34 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsutviklingen til Hordaland for perioden 2000 til 2013.

Den innenlandske flyttingen har bidratt lite til folketallsveksten. Den har vekslet på å være positiv og negativ.

Nettoinnvandringen har vært positiv hvert år siden 2000. Spesielt etter 2007 har den vært høy, og den har bidratt betraktelig til folketallsveksten.

Fødselsoverskuddet har vært jevnt positivt hvert kvartal siden 2000. Det utgjorde hovedbidraget til folketallsveksten fram til 2006.

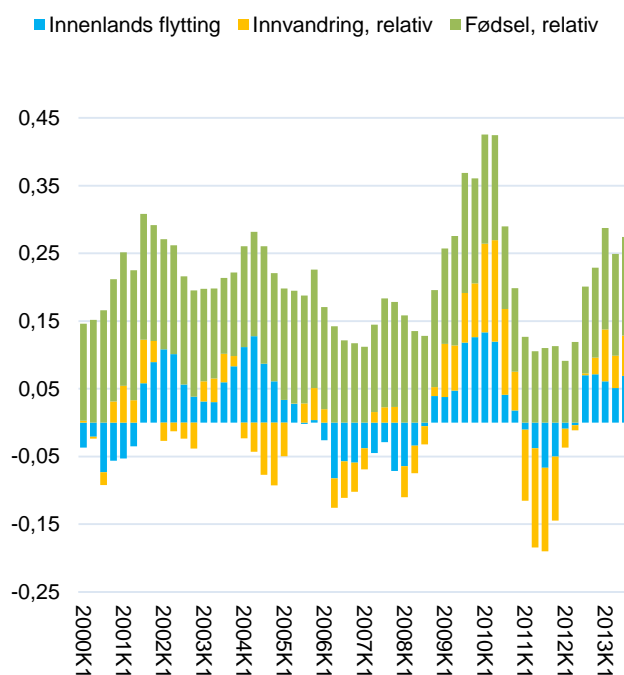
Figur 34: Prosentvis endring i befolkningen for hvert kvartal etter 2000, dekomponert.

3.3 Befolkningsutvikling, relativ

Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi relativ utvikling, og tallene for Hordaland er vist i figur 35. Figuren viser hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Hordaland avviker fra landsgjennomsnittet.

Fødselsoverskuddet er betydelig høyere i Hordaland enn i landet som helhet.

Både innvandringen og den innenlandske flyttingen har vekslet på å være relativt større og relativt mindre enn landsgjennomsnittet.

Figur 35: Relativ vekst, dvs. forskjell mellom prosentvis vekst i Hordaland og Norge, dekomponert, kvartalsvis.

3.4 Befolkningsutvikling i regionene

Figur 36 viser den indekserte utviklingen av folketallet i regionene i Hordaland. Dette er sammenliknet med befolkningsutviklingen i Norge og i fylket i samme periode.

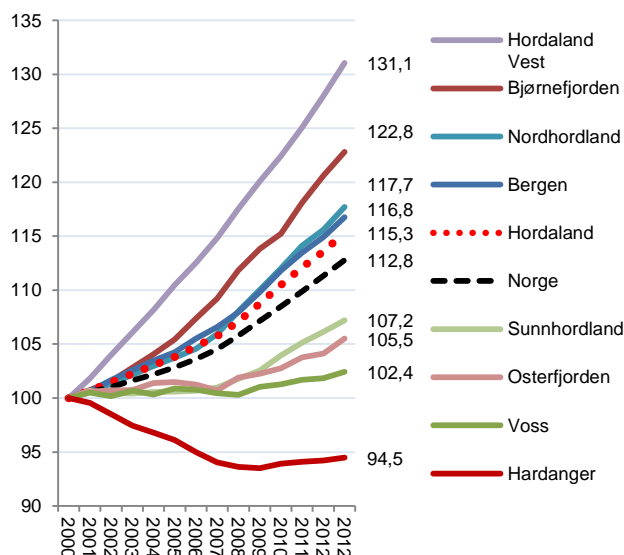
Hordaland (røde prikker) har vokst med 15,3 prosent siden 2000. Dette er litt høyere enn veksten på landsbasis (svarte stipler) som har vært på 12,8 prosent.

I Hordaland har regionen Hordaland Vest har vokst mest. En vekst på 31,1 prosent er både langt høyere enn fylkesgjennomsnittet og landsgjennomsnittet. Bjørnefjorden har også hatt sterk vekst.

Nordhordland og Bergen har vokst med henholdsvis 17,7 og 16,8 prosent.

Veksten i Sunnhordland, Osterfjorden og Voss har vært positiv, men under fylkes- og landsgjennomsnittet.

Bare Hardanger har hatt befolkningsnedgang. Folketallet sank med 5,5 prosent over den siste tolvårsperioden. Utviklingen har derimot vært i svakt stigende siden 2008.

Figur 36: Befolkningsutviklingen i regionene i Hordaland, sammenliknet med utviklingen i Norge og hele fylket fra 2000 til 2012. 2000-nivået = 100.

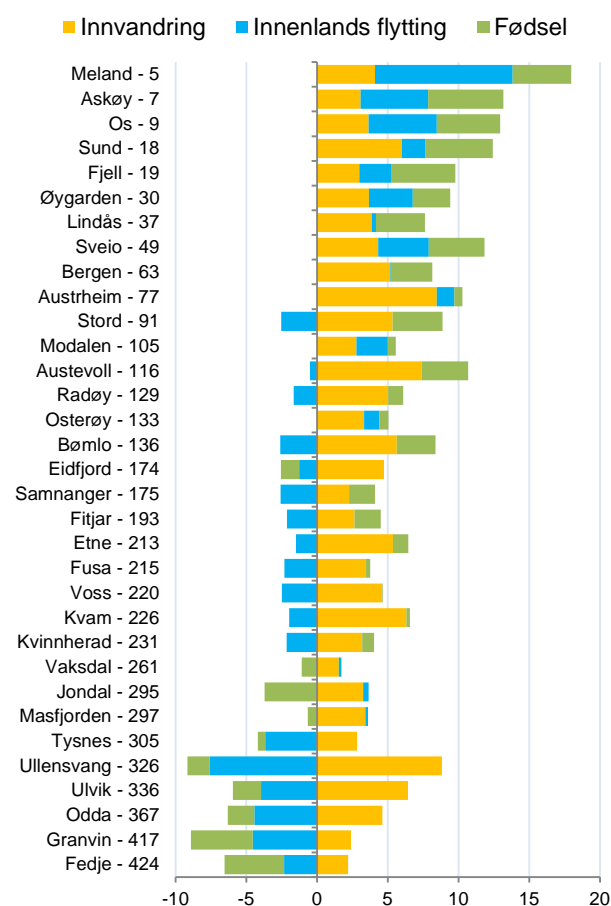
3.5 Befolkningsutvikling i kommunene

Figur 37 viser den dekomponerte befolkningsutviklingen i de enkelte kommunene i Hordaland i perioden 2008 – 2012. Rangeringen vises ved siden av kommunenavnet til venstre.

Meland, Askøy og Os har hatt en befolkningsvekst som rangerer dem blant de ti høyeste i landet. I Meland har innenlandsk flytting bidratt mye.

De aller fleste kommunene i Hordaland rangeres over mediankommunen i folketallsvekst. Bare Tysnes, Ullensvang, Ulvik, Odda, Granvin og Fedje har hatt en folketallsvekst som er under medianverdien.

Når man ser på figuren under ett, er det tydelig av innvandringen har hatt en stor betydning for folketallsveksten i Hordaland de siste fire årene.

Figur 37: Befolkningsutviklingen i kommunene dekomponert i innvandring, innenlands flytting og fødselsoverskudd i perioden 2008 – 2012. Rangering blant landets kommuner ved siden av kommunenavn på venstre akse.

3.6 Relativ flytting

Relativ flytting er nettoflyttingen til et sted inklusive innvandring, fratrukket Norges nettoflytting. Med dette målet får vi et mål for nettoflyttingen til steder som betyr det samme over en lengre tidsperiode, selv om nettoinnvandringen til Norge varierer fra år til år. Den relative nettoflyttingen er dermed et mål som vi kan bruke for å sammenlikne regioner med hverandre, og over et lengre tidsrom.

Tabell 12: Relativ nettoflytting i regionene på Vestlandet, 2000 - 2012, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser trenden i den siste tiårsperioden.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
3	Hordaland Vest	0,6	1,0	0,9	0,9	1,0	0,6	0,7	0,7	0,3	0,2	0,4	0,5	0,6	0,5	-0,06
5	Bjørnefjorden	0,0	0,1	0,6	0,6	0,6	0,9	0,6	0,9	0,0	-0,1	0,9	0,4	0,3	0,4	-0,04
9	Nordhordland	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,0	0,0	0,3	0,6	0,5	0,4	0,5	0,0	0,3	0,3	0,02
19	Ålesundregionen	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,3	0,0	0,0	-0,2	0,1	0,1	0,4	0,2	0,1	0,1	0,05
23	Bergen	0,0	0,4	0,1	0,1	-0,1	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,4	0,0	-0,2	0,1	0,1	-0,01
26	Haugesundregionen	-0,3	-0,5	-0,3	-0,1	-0,2	-0,3	0,2	0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,01
32	Osterfjorden	-0,1	-0,1	-0,4	0,2	-0,3	-0,7	-1,0	0,1	-0,5	-0,6	0,1	-0,4	0,2	-0,2	0,02
34	Romsdal	-0,4	-0,5	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,7	-0,4	-0,3	-0,6	0,0	0,1	-0,3	0,04
35	Søre Sunnmøre	-0,7	-0,5	-0,8	-0,6	-0,9	-1,2	-0,9	-0,5	-0,5	0,3	0,4	-0,5	-0,2	-0,3	0,11
45	Sunnhordland	-0,2	-1,0	-0,9	-0,5	-0,7	-0,6	-0,7	-0,5	-0,6	-0,1	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	0,05
47	Nordmøre	-0,1	-0,6	-0,1	-0,4	-0,8	-0,6	-0,7	-0,5	-0,6	-0,2	-0,3	-0,4	-0,3	-0,4	0,04
54	Voss	0,2	-0,9	0,0	-0,6	0,1	-0,6	-0,8	-1,0	-0,2	-0,5	-0,4	-0,9	-0,4	-0,6	-0,02
56	Sunnfjord	-0,2	-0,4	-0,5	-0,8	-0,8	-0,3	-1,1	-0,4	-0,8	-0,2	-0,9	-0,7	-0,3	-0,6	0,03
59	Storfjord	0,0	-0,7	-1,0	-1,2	-0,7	-1,2	-0,8	-0,8	-0,2	-0,6	-0,7	-0,6	-0,4	-0,6	0,07
63	Hardanger	-0,8	-1,0	-1,2	-0,8	-0,9	-1,4	-1,2	-1,0	-0,9	0,0	-0,5	-0,5	-0,5	-0,6	0,08
67	Sogn	-0,8	-0,8	-0,8	-0,5	-0,4	-1,3	-1,1	-0,9	-1,0	-0,5	-0,2	-0,6	-0,8	-0,7	0,02
74	Nordfjord	-0,6	-0,9	-0,4	-0,3	-1,0	-1,3	-1,4	-1,2	-0,8	-0,5	-0,6	-0,4	-0,9	-0,8	0,03
81	HAFS	-0,1	-0,8	-0,7	-0,4	-0,7	-1,4	-0,9	-1,5	-1,9	-0,3	-0,2	-1,7	-0,8	-1,0	-0,02

Hordaland Vest har i et (progressivt) tiårsperspektiv hatt en årlig netto innflytting som er 0,5 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Trenden er derimot negativ, dvs. at utviklingen har vært avtakende de siste årene. Bare to regioner i Norge har hatt en høyere relativ nettoinnflytting enn Hordaland Vest.

Bjørnefjorden rangerer som nummer fem av alle norske regioner. I snitt har Bjørnefjorden hatt en årlig relativ nettoinnflytting som er 0,4 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Trenden er negativ.

Nordhordland rangerer som nummer ni av alle norske regioner. I snitt har den årlige relative nettoinnflyttingen vært 0,3 prosentpoeng over landsgjennomsnittet, og trenden viser at den relative nettoinnflyttingen har tiltatt i de siste årene.

Bergen har i snitt hatt årlig relativ nettoinnflytting på 0,1 prosentpoeng over landsgjennomsnittet.

Osterfjorden har vekslet på å ligge over og under landsgjennomsnittet. I snitt har den årlige nettoinnflyttingen vært 0,2 prosentpoeng under landsgjennomsnittet.

De øvrige regionene i Hordaland har hatt en årlig relativ innflytting som er under medianverdien. Sunnhordland har en positiv trend. Voss har hatt noen få år med innflytting over landsgjennomsnittet, men siden 2005 har den vært under. Trenden er også negativ.

Hardanger rangerer lavest i Hordaland, men høyere enn mange andre regioner i landet. I ett år var innflyttingen lik landsgjennomsnittet, ellers har den vært svakere. Trenden er derimot positiv.

3.6.1 Relativ flytting kommuner

Vi kan også se på relativ flytting for kommuner. Mange kommuner har et lavt folketall. Da vil små endringer i flyttemønstrene gi uforholdsmessig store utslag. Derfor har vi i tabellen under operert med tre års glidende gjennomsnitt.

Tabell 13: Relativ flytting i kommunene, tre års glidende gjennomsnitt, rangert etter progressivt gjennomsnitt.

Rang	Kommune	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	Prog snitt	Trend
6	Meland	0,8	0,8	0,4	0,2	0,6	1,3	1,6	1,5	1,3	1,8	1,2	0,1
13	Os	0,7	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9	0,6	0,6	0,8	1,0	0,9	0,0
19	Askøy	1,3	1,1	1,1	0,9	1,0	1,1	0,9	0,7	0,5	0,5	0,8	-0,1
21	Austrheim	-0,3	-0,2	-0,7	-0,6	-0,1	0,3	1,8	1,7	1,5	0,2	0,7	0,2
22	Sund	1,1	1,2	0,6	0,5	0,5	0,5	0,7	0,8	1,0	0,5	0,7	0,0
52	Sveio	-0,6	-0,7	-0,1	-0,3	0,0	-0,1	0,2	0,6	0,5	0,9	0,3	0,2
54	Øygarden	1,3	1,0	0,9	0,7	0,4	-0,1	-0,4	-0,4	0,1	1,0	0,3	-0,1
67	Fjell	0,5	0,6	0,6	0,7	0,5	0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,4	0,2	-0,1
70	Lindås	0,1	0,3	0,6	0,8	0,6	0,4	0,1	0,2	-0,1	-0,3	0,2	-0,1
82	Eidfjord	-2,6	-1,1	-0,3	0,3	0,6	1,2	1,0	0,3	-0,3	-0,8	0,1	0,2
84	Bergen	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0
117	Radøy	0,3	-0,3	-0,5	-0,6	0,4	0,5	0,2	-0,4	-0,1	0,0	0,0	0,0
127	Austevoll	-0,4	-0,6	-0,9	-1,3	-1,4	-1,1	-0,1	0,6	1,2	0,4	-0,1	0,2
129	Modalen	0,8	1,2	-0,1	-1,9	-1,1	-0,8	-1,8	-0,2	0,2	2,2	-0,1	0,0
143	Osterøy	-0,1	-0,2	-0,2	-0,6	-0,3	-0,4	-0,1	-0,3	-0,1	0,2	-0,2	0,0
167	Stord	-0,7	-0,4	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	0,0
206	Kvam	-1,1	-0,9	-0,9	-0,9	-1,0	-0,6	-0,4	0,0	-0,2	-0,1	-0,4	0,1
210	Jondal	-1,4	-1,1	-0,6	-0,8	-1,3	-1,6	-0,6	-0,4	0,8	0,0	-0,5	0,2
216	Etne	-0,8	-1,1	-1,0	-0,7	-0,8	-0,8	-0,7	-0,4	-0,2	0,1	-0,5	0,1
219	Bømlo	-1,0	-1,1	-1,0	-0,8	-0,7	-0,5	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,5	0,1
230	Fusa	-0,1	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,4	-0,2	-0,2	-0,8	-1,1	-0,5	-0,1
236	Vaksdal	-0,1	-0,1	-0,3	-0,8	-0,9	-0,6	-0,6	-0,4	-0,6	-0,5	-0,5	0,0
237	Samnanger	-0,1	-0,5	-0,1	0,1	0,3	-0,6	-0,9	-1,3	-0,6	-0,5	-0,5	-0,1
238	Voss	-0,5	-0,1	-0,4	-0,4	-0,8	-0,7	-0,6	-0,4	-0,6	-0,6	-0,5	0,0
248	Masfjorden	-0,9	-1,4	-1,2	-1,8	-1,3	-1,0	-0,6	-0,2	-0,2	0,4	-0,6	0,2
294	Ullensvang	-1,1	-0,8	-1,0	-1,2	-1,2	-1,7	-0,9	-0,6	0,2	-0,4	-0,7	0,1
297	Kvinnherad	-0,8	-0,8	-0,8	-0,9	-1,0	-0,9	-0,8	-0,6	-0,5	-0,7	-0,7	0,0
331	Ulvik	-1,2	-1,1	-0,9	-1,3	-1,9	-2,2	-1,1	-0,4	0,4	-0,7	-0,9	0,1
333	Tysnes	-1,1	0,0	-0,2	-0,8	-0,9	-0,6	-0,5	-1,1	-1,2	-1,3	-0,9	-0,1
347	Fitjar	-1,8	-1,4	-1,0	-1,2	-0,9	-1,2	-0,9	-1,0	-0,7	-0,7	-1,0	0,1
371	Odda	-0,7	-0,9	-1,2	-1,6	-1,4	-1,2	-0,8	-0,9	-1,0	-0,9	-1,1	0,0
399	Granvin	-0,1	-1,5	-1,6	-1,3	-1,3	-1,5	-1,7	-0,9	-1,0	-1,3	-1,3	0,0
421	Fedje	-1,3	-0,8	-1,3	-1,9	-3,4	-2,4	-1,4	-0,9	-1,4	-1,5	-1,7	0,0

Meland har hatt en relativ årlig innflytting som er 1,2 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Dette rangerer Meland som nummer seks i Norge.

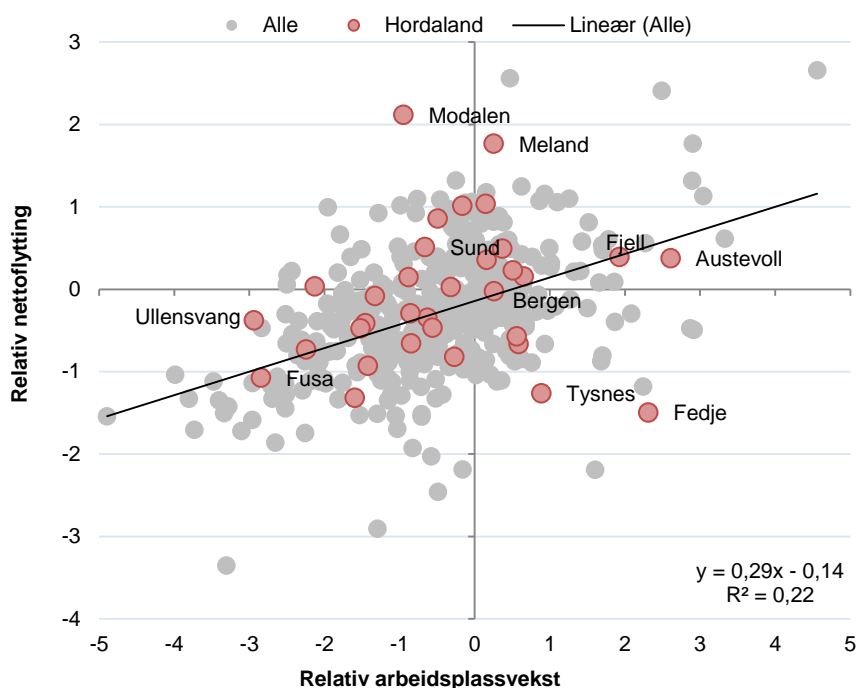
Os har i snitt hatt en årlig relativ netto innflytting på 0,9 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Trenden er negativ. Os rangeres som nummer 13 av de 428 norske kommunene.

Omtrent halvparten av Hordalands kommuner har hatt en årlig relativ innflytting over medianverdien. Det kommer fram ved at om lag halvparten av cellene i venstre kolonne er blå.

Fedje har hatt en sterk grad av relativ netto fraflytting. Det progressive gjennomsnittet for den siste tiårsperioden har vært 1,7 prosentpoeng under landsgjennomsnittet.

4. Bostedsattraktivitet

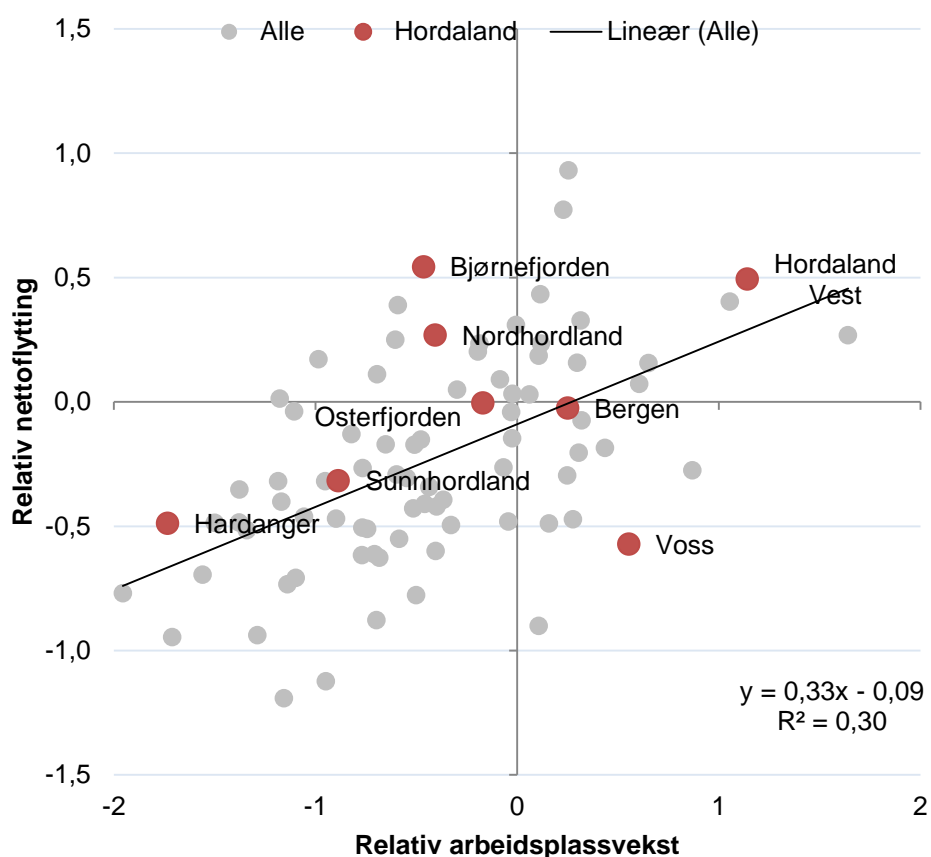
Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i skjermede sektorer i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed ha en gjensidig positiv påvirkning.

Figur 38: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst.

Figuren viser hvordan sammenhengen mellom relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst har vært i kommunene i Norge i perioden 2010 til 2012. Streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet relativ nettoflytting gitt nivået på den relative arbeidsplassveksten. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien. Som i landet ellers, er kommunene i Hordaland veldig spredt, både med hensyn på relativ arbeidsplassvekst og relativ nettoflytting. Flere kommuner hadde arbeidsplassvekst under landsgjennomsnittet enn det var kommuner som hadde en arbeidsplassvekst over landsgjennomsnittet. Av Modalens svake arbeidsplassvekst skulle man statistisk sett forvente at de skulle ha negativ nettoflytting. Det er ikke tilfellet. Modalen har hatt en relativ nettoflytting som er blant de høyeste i landet. Meland er i en gunstig posisjon. Kommunen har hatt relativ arbeidsplassvekst, men også en nettoflytting som har vært over forventningsverdien. Fedje har på tross av relativ høy arbeidsplassvekst hatt negativ nettoflytting, og nivået på nettoflyttingen har vært lavere enn det som er statistisk normalt. Fusa har hatt en svak arbeidsplassutvikling. Nettoflyttingen har også vært negativ, men omtrent som forventet.

Vi kan vise den samme figuren for regionene.

Figur 39: Relativ nettflytting og relativ arbeidsplassvekst i regionene i Norge i perioden 2010-2012.

R^2 -verdien for regresjonen til regionene er høyere enn for regresjonen til kommunene. Dette indikerer at sammenhengen mellom relativ arbeidsplassvekst og relativ nettflytting er sterkere for regioner enn for kommuner. Dette kan skyldes blant annet pendlingsmuligheter mellom kommunene i den enkelte region.

Bjørnefjorden og Nordhordland har på tross av negativ arbeidsplassvekst hatt en nettoinnflytting som både er over forventningsverdien og over landsgjennomsnittet.

Bare en region i landet har hatt en sterkere arbeidsplassvekst enn Hordaland Vest. Hordaland Vest har også hatt en nettflytting som er noe høyere enn forventet.

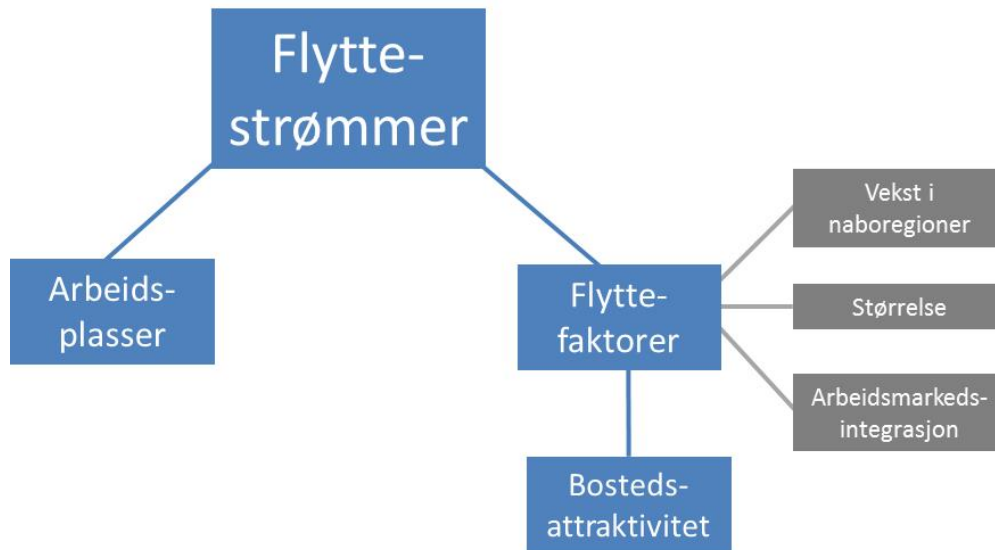
Bergen har med en svak positiv arbeidsplassvekst hatt en nettflytting som både er «statistisk normal» og lik landsgjennomsnittet.

Voss har på tross av relativ arbeidsplassvekst ikke fått flere innflyttere.

Hardanger har hatt en svak nettflytting, men den er høyere enn man skulle kunne forvente av den svake arbeidsplassveksten.

4.1 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består av.

Figur 40: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Dernest ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

Den tredje strukturelle faktoren, *nabovækst*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

4.1.1 Strukturfaktorer for kommuner og regioner

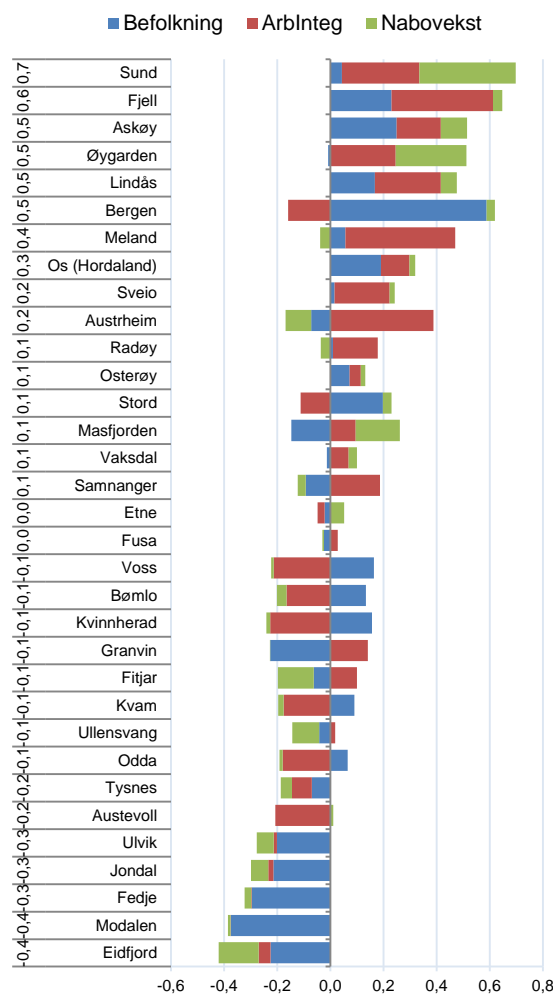
Figur 41 viser de strukturelle flyttefaktorenes effekt på nettoflyttingen etter at vi har justert for arbeidsplassveksten. Da kan vi skille ut hvilke andre faktorer som har betydning for flyttemønsteret.

Bergens befolkningsstørrelse har en sterk positiv effekt på nettoflyttingen.

Kommuner som Sund, Fjell, Meland og Austrheim er godt integrerte med arbeidsmarkedet i nabokommuner, og en høy verdi av arbeidsmarkedsintegrasjon virker positivt på flyttebalansen.

For Sund og Øygarden har arbeidsplassvekst i nabokommuner en direkte positiv effekt på nettoflyttingen.

For kommuner som Fedje og Modalen er den lave befolkningsstørrelsen utslagsgivende for en negativ nettoflytting.

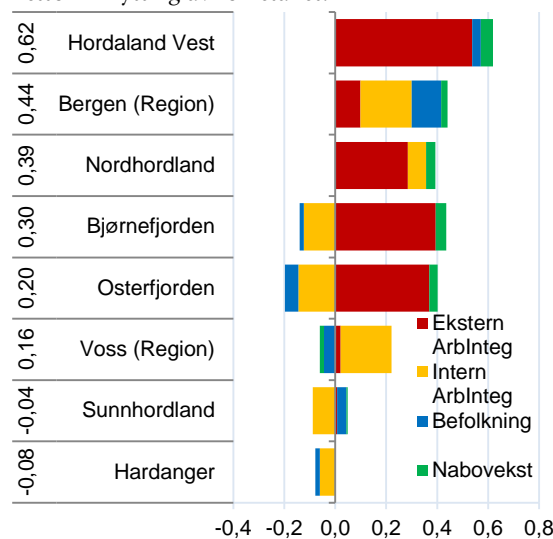

Figur 41: Strukturfaktorenes betydning for årlig nettoflytting i kommunene i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre, som årlig ekstra netto innflytting av folketallet.

I figur 42 ser vi struktureffektene for regionene. Her har vi også beregnet den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen mellom kommunene innad i regionen. Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen har en påvist positiv effekt på nettoflyttingen.

Bergensregionen og Vossregionen har en høy grad av intern arbeidsmarkedsintegrasjon, og dette bidrar positivt til nettoflyttingen.

Hordaland Vest, Nordhordland, Bjørnefjorden og Osterfjorden har en høy grad av ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon som virker positivt på nettoflyttingen.

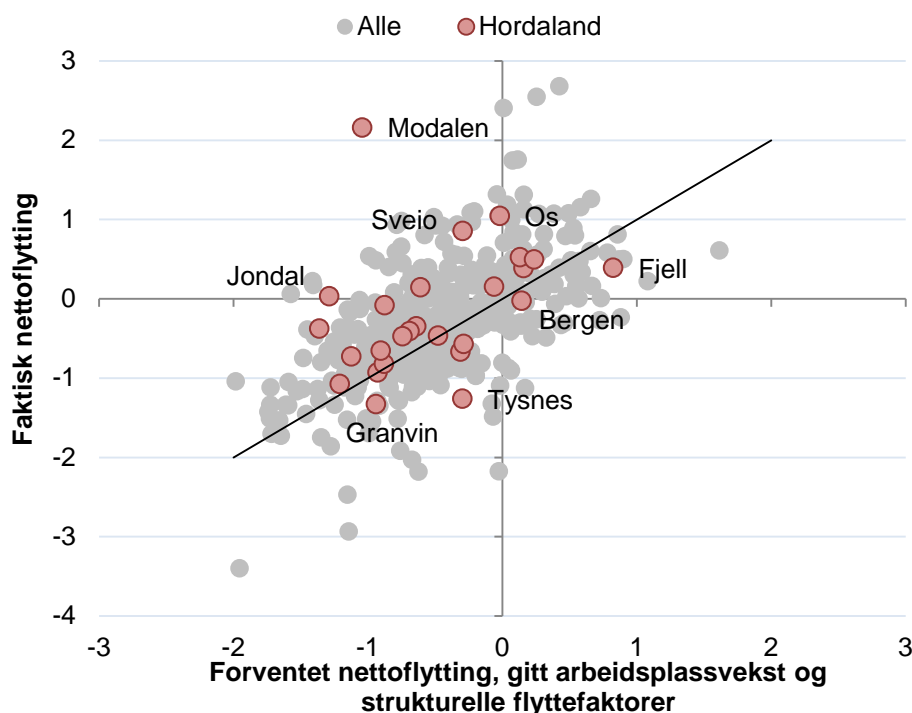

Figur 42: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i regionene i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

4.2 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Dernest har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved kommuner og regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en kommune er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen.

Figur 43: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012. Aksene viser verdier i prosent.

Avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting er det målet vi vil bruke for kommuners *bostedsattraktivitet*. Tidligere brukte vi avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting med hensyn på arbeidsplassvekst alene. Det nye målet for bostedsattraktivitet justerer dermed for størrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst. Når vi kontrollerer for arbeidsplassvekst og strukturelle flyttfaktorer (nabovekst, arbeidsmarkedsintegrasjon og befolkningsstørrelse), ser vi at de fleste kommunene i Hordaland ligger *over* forventningslinjen. De har derfor en positiv bostedsattraktivitet. Modalen hadde definitivt høyest bostedsattraktivitet i Hordaland mellom 2010 og 2012, og bare tre kommuner i landet hadde en bedre bostedsattraktivitet i samme periode. Kommuner som Sveio, Os og Jondal ligger alle godt over forventningslinjen. Det vil si at nettoflyttingen har vært høyere enn det som er «statistisk normalt» når man har kontrollert for arbeidsplassvekst og strukturelle flyttfaktorer. Bergen er nøytral. Nettoflyttingen er som forventet, gitt arbeidsplassutviklingen og de strukturelle flyttfaktorene. I tillegg er den forventede nettoflyttingen og den faktiske nettoflyttingen lik det som er verdien til landsgjennomsnittet. Tysnes har negativ bostedsattraktivitet. Den faktiske nettoflyttingen er lavere enn forventet. Fjell har gode forutsetninger for positiv nettoflytting, og nettoflyttingen har også vært positiv, men under det som er forventet etter å ha justert for både arbeidsplassvekst og strukturelle flyttfaktorer.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere en del fra år til år, og da spesielt for de små kommunene. En ukjent andel av denne variasjonen er nok et utslag av rene tilfeldigheter. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid.

I tabellen under ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har vært i kommunene de siste ti treårsperiodene.

Tabell 14: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 428 kommunene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene for de siste årene.

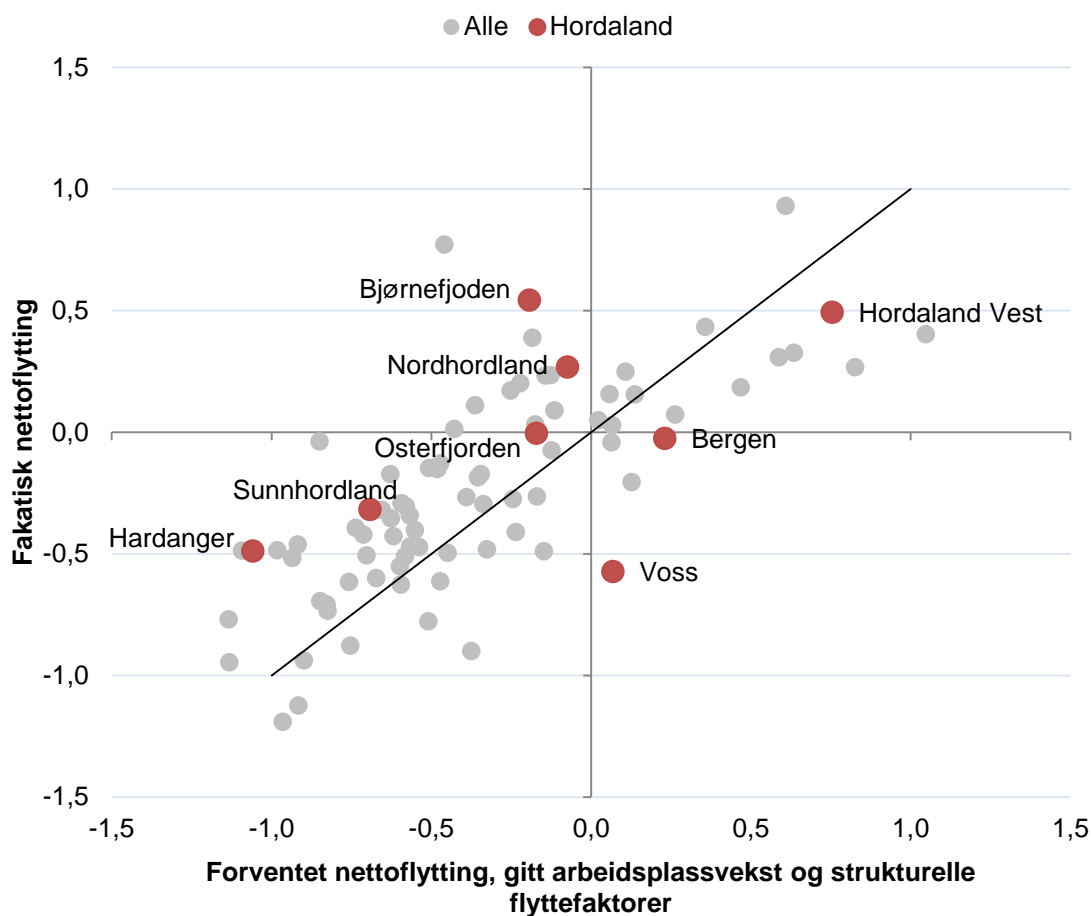
Rang	Kommune	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	prog snitt	Trend
9	Eidfjord	-1,7	0,0	1,0	1,3	1,5	1,9	1,9	1,3	0,6	0,0	1,0	0,14
14	Meland	0,3	0,3	-0,2	-0,2	0,0	0,7	1,0	1,3	1,1	1,6	0,9	0,18
15	Jondal	-1,1	-0,6	-0,3	0,1	0,1	-0,1	1,1	1,1	2,2	1,3	0,8	0,31
20	Os (Hordaland)	0,4	0,9	0,7	0,7	0,8	0,7	0,6	0,7	0,7	1,0	0,8	0,02
26	Modalen	0,2	1,1	-0,4	-0,7	0,8	1,4	-1,0	-0,4	0,4	3,2	0,7	0,13
32	Austrheim	-0,3	-0,1	-0,4	-0,1	0,0	0,1	1,2	1,4	1,3	0,2	0,6	0,17
51	Askøy	0,7	0,8	0,7	0,7	0,8	0,8	0,5	0,2	0,2	0,2	0,5	-0,07
52	Ulvik	-0,4	-0,1	0,6	0,5	-0,1	-0,1	0,4	1,2	1,0	0,2	0,5	0,10
62	Sund	0,8	0,8	0,4	0,5	0,4	0,6	0,0	0,5	0,4	0,3	0,4	-0,05
71	Kvam	-0,4	-0,4	-0,4	0,0	-0,1	0,0	0,4	0,7	0,7	0,8	0,4	0,15
98	Vaksdal	0,6	0,6	0,4	0,3	0,4	0,5	0,3	0,2	0,0	0,2	0,3	-0,05
122	Sveio	-0,4	-0,7	-0,3	-0,4	-0,3	-0,5	-0,3	0,6	0,7	1,1	0,2	0,18
123	Radøy	0,3	-0,1	-0,4	-0,2	0,5	0,5	0,4	-0,1	0,3	0,3	0,2	0,04
152	Stord	-0,5	-0,5	0,1	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,4	0,3	0,2	0,08
183	Osterøy	0,4	0,0	-0,1	-0,7	0,0	-0,2	0,4	0,3	0,2	0,2	0,1	0,03
187	Øygarden	0,8	0,2	0,6	0,8	0,7	-0,3	-0,7	-0,9	0,0	0,9	0,1	-0,08
190	Fusa	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,2	0,5	0,3	0,1	0,1	0,05
236	Austevoll	0,3	0,6	0,5	-0,9	-1,1	-0,9	-0,3	0,4	0,7	0,2	0,0	0,01
255	Ullensvang	0,1	0,1	0,0	-0,5	-0,5	-1,1	-0,4	-0,5	0,5	1,0	-0,1	0,04
261	Bømlo	-0,6	-0,4	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,2	0,1	0,2	0,3	-0,1	0,09
262	Voss	-0,2	0,1	0,1	0,5	0,3	0,3	-0,1	-0,2	-0,5	-0,3	-0,1	-0,05
269	Lindås	0,0	0,2	0,4	0,6	0,3	-0,2	-0,6	-0,3	-0,2	-0,2	-0,1	-0,07
273	Kvinnherad	-0,4	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,7	-0,4	-0,2	0,2	0,4	-0,1	0,04
278	Etne	-0,5	-0,8	-0,6	-0,3	0,0	-0,4	-0,4	-0,2	-0,3	0,7	-0,1	0,09
281	Masfjorden	0,2	-0,4	-0,8	-1,3	-0,6	-0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,6	-0,1	0,08
285	Bergen	-0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	0,0	0,1	-0,1	-0,2	-0,1	0,02
315	Samnanger	0,1	-0,5	0,2	0,3	0,6	-0,3	-0,5	-0,8	-0,2	0,0	-0,2	-0,05
331	Odda	0,6	-0,2	-0,6	-0,6	-0,4	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	-0,01
336	Granvin	0,8	-0,7	-0,3	0,1	0,5	-0,1	-0,7	-0,1	-0,4	-0,4	-0,2	-0,06
380	Tysnes	-0,5	0,4	0,2	0,0	0,1	0,3	0,3	-0,9	-1,1	-1,0	-0,4	-0,12
407	Fjell	0,0	0,0	-0,3	-0,5	-0,6	-0,7	-0,8	-0,9	-0,7	-0,5	-0,6	-0,08
409	Fitjar	-1,9	-1,4	-0,9	-0,4	-0,2	-0,5	-0,9	-0,7	-0,6	-0,4	-0,6	0,11
416	Fedje	0,5	0,2	0,5	-0,7	-2,1	-1,3	-0,3	0,6	-0,7	-1,5	-0,7	-0,13

I et tiårsperspektiv er det Eidfjord, Meland, Jondal og Os som har hatt høyest bostedsattraktivitet. Modalen, kommunen med desidert høyest bostedsattraktivitet i perioden 2010 til 2012, har vekslet på å ha positive og negative verdier av bostedsattraktiviteten i den siste tiårsperioden.

Bergen, som regnes for å være en populær by, har negativ bostedsattraktivitet, og rangeres under mediankommunen. Dette kan skyldes at det er mangel på boliger i selve bykommunen, og at folk heller flytter til nabokommuner i pendlingsavstand.

4.2.1 Bostedsattraktivitet for regioner

Vi kan også se på sammenhengen mellom faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting for regionene.

Figur 44: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting i prosent i regionene ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012.

Hordaland Vest har den høyeste forventede nettoflyttingen. Den faktiske nettoflyttingen er på 0,5 prosent. Den er noe under forventningsverdien som er 0,8 prosent.

Bergen har en positiv forventet nettoflytting, men den faktiske nettoflyttingen er lik null.

Bjørnefjorden har hatt en faktisk nettoflytting på over 0,5 prosent. Dette er mye høyere enn forventningsverdien som er negativ.

Hardanger har på tross av negativ forventet nettoflytting hatt et flyttemønster som er bedre enn forventet.

4.2.2 Regionene på Vestlandet

I tabellen under ser vi bostedsattraktiviteten for alle regionene på Vestlandet. Bostedsattraktiviteten er flytting utover det som forklares av arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene (befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst).

Tabell 15: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til regionen blant de 83 regionene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene for de siste årene.

Rang	Region	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	prog snitt	Trend
7	Bjørnefjorden	0,1	0,5	0,3	0,3	0,4	0,3	0,2	0,4	0,5	0,7	0,4	0,04
16	Hardanger	0,1	-0,3	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,2	0,08
18	Ålesundregionen	0,3	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,1	0,1	0,2	0,4	0,2	0,00
21	Sogn	-0,1	0,2	0,4	0,4	0,3	0,0	0,1	0,0	0,2	0,2	0,1	0,00
29	Storfjord (Region)	-0,2	-0,5	-0,5	-0,3	0,1	0,6	0,5	0,2	0,0	0,1	0,1	0,07
31	Nordmøre	0,1	-0,2	-0,3	-0,2	-0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,1	0,05
32	Osterfjorden	0,4	0,1	-0,1	-0,5	0,1	0,0	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,00
38	Nordhordland	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,03
39	Romsdal	-0,2	0,0	0,1	0,0	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,2	0,3	0,1	0,03
44	Haugesundregionen	-0,4	-0,5	-0,3	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,07
48	Nordfjord	0,2	0,2	-0,1	0,0	-0,1	0,2	-0,1	-0,1	-0,1	0,1	0,0	-0,01
55	Sunnhordland	-0,5	-0,4	-0,1	-0,2	-0,2	-0,4	-0,3	0,1	0,2	0,4	0,0	0,07
69	Søre Sunnmøre	0,1	0,0	-0,6	-1,0	-1,1	-0,7	-0,2	0,2	0,3	0,0	-0,2	0,05
71	Bergen (Region)	-0,2	-0,4	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4	-0,1	0,0	-0,1	-0,3	-0,2	0,03
77	Hordaland Vest	0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,2	-0,4	-0,6	-0,4	-0,3	-0,3	-0,07
78	HAFS	0,0	0,3	-0,3	0,0	-0,6	-0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,5	-0,3	-0,06
79	Sunnfjord	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3	-0,5	-0,4	-0,2	-0,3	0,01
80	Voss (Region)	-0,5	-0,3	-0,2	0,3	0,2	0,2	-0,4	-0,6	-0,9	-0,7	-0,4	-0,06

I et tiårsperspektiv har Bjørnefjorden hatt den høyeste bostedsattraktiviteten. Hardanger har siden 2007 hatt positiv bostedsattraktivitet. Verdien på nettoflyttingen har vært høyere enn det som er forventet etter å ha kontrollert for arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer.

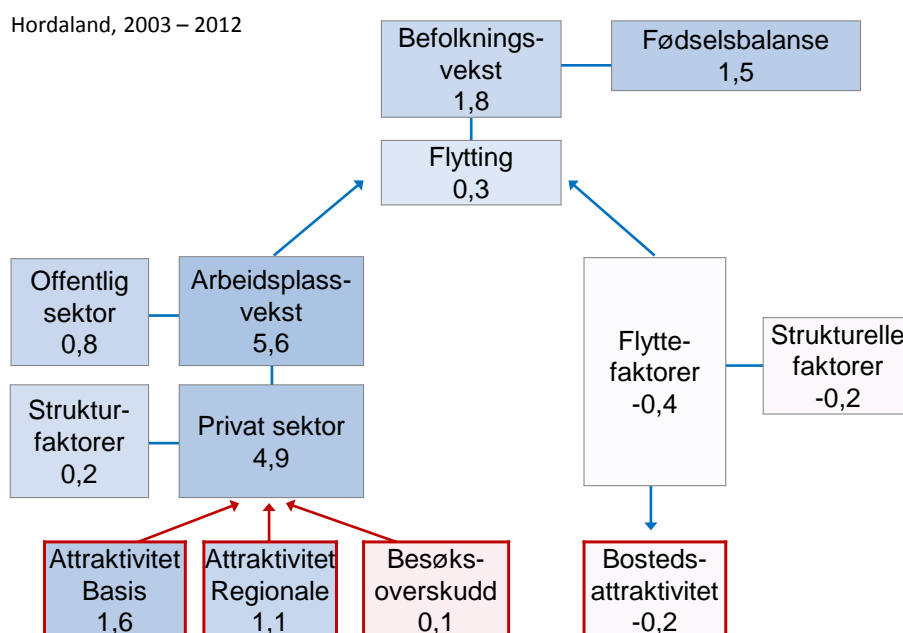
Vossregionen har lavest bostedsattraktivitet. Bare tre regioner i landet har i snitt hatt lavere verdier på bostedsattraktiviteten i de siste ti årene.

Bergensregionen har også lav bostedsattraktivitet, men trenden er positiv, det vil si at bostedsattraktiviteten har blitt bedre i de siste årene.

Hordaland Vest, som har best forutsetninger for positiv nettoflytting (se figuren forrige side), har siden 2003 hatt negativ bostedsattraktivitet, og trenden er sterk negativ.

4.2.3 Oppsummering attraktivitet

I figuren under oppsummeres analysen av flytting og bostedsattraktivitet i Hordaland.

Figur 45: Relativ utvikling i Hordaland de ti siste årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Hordaland og i Norge. Tall for arbeidsplassvekst er i prosent av sysselsettingen i 2002, mens tall for befolkningsendringer og flytting er i prosent av befolkning samme år. Boksene nederst til venstre viser bedriftsattraktiviteten i basis-, de regionale – og besøksnæringene. Boksen nederst til høyre viser bostedsattraktiviteten.

Befolkningsveksten har vært høyere enn landsgjennomsnittet i Hordaland. Vi kan dekomponere befolkningsveksten i fødselsbalanse og flytting. Fødselsbalansen har, sammenliknet med resten av landet, bidratt mest til befolkningsveksten i Hordaland.

Arbeidsplassveksten i Hordaland har vært bedre enn på landsbasis, både i offentlig og privat sektor. Det er bidraget fra privat sektor som har vært klart størst. Vi kan kontrollere for de strukturelle forholdene i privat sektor. Vi ser at de strukturelle forholdene for arbeidsplassvekst i det private næringslivet er gode i Hordaland. Det har vært en forholdsvis høy andel av næringsliv i vekstbransjer.

Etter å ha justert for dette sitter vi igjen med den bransjejusterte veksten, eller bedriftsattraktiviteten. Det er positiv bransjejustertvekst i både basisnæringene og i de regionale næringene i Hordaland. Hordaland har vært attraktiv for næringsliv i de siste ti årene. Besøksnæringene i Hordaland har hatt en vekst som er ganske nær forventet ut ifra befolkningsveksten.

Når vi har kontrollert for arbeidsplassveksten, ser vi på hvilke andre faktorer som påvirker flyttemønsteret. Vi kaller dette andre flyttefaktorer. De kan igjen dekomponeres i strukturelle flyttefaktorer og i bostedsattraktivitet. Bostedsattraktiviteten er det vi sitter igjen med etter å ha kontrollert for de strukturelle flyttefaktorene. De strukturelle flyttefaktorene er nabovekst, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. De strukturelle flyttefaktorene har bidratt negativt til flyttebalansen i Hordaland, men ikke veldig mye. Restfaktoren, som vi tolker som bostedsattraktivitet, litt under null, og det viser at nettoflyttingen til Hordaland er noe svakere enn forventet ut fra arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene. Restleddet, bostedsattraktiviteten, sier noe om flyttingen har vært høyere eller lavere enn man skulle kunne forvente av arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene. Den er svakt negativ for Hordaland.

5. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{iv}.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

5.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert. Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap. En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

Hordaland har fulgt den samme utviklingen som landet, men etableringsfrekvensen har ligget godt over landsgjennomsnittet i alle årene i perioden. I 2012 sank etableringsfrekvensen i Hordaland til 7,3 prosent og nærmet seg etableringsfrekvensen for Norge. Avstanden er nå bare 0,2 prosent i Hordalands favør.

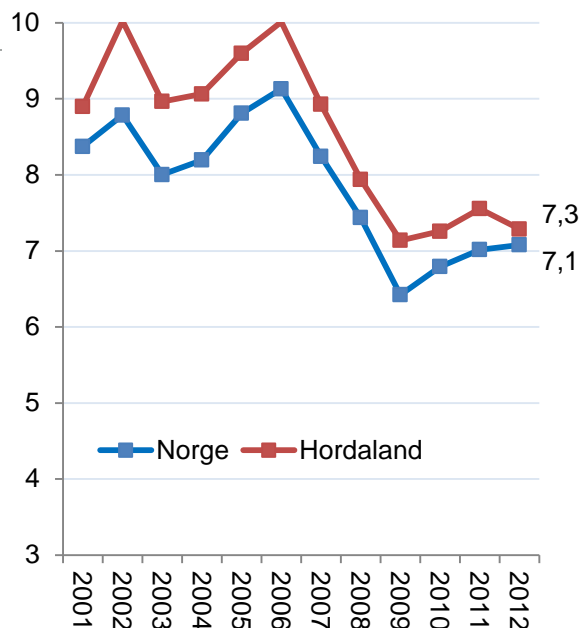
5.1.1 Etableringsfrekvens i fylkene

I figur 47 ser vi etableringsindeksen i alle fylkene, for 2012, og som gjennomsnitt for de ti siste årene.

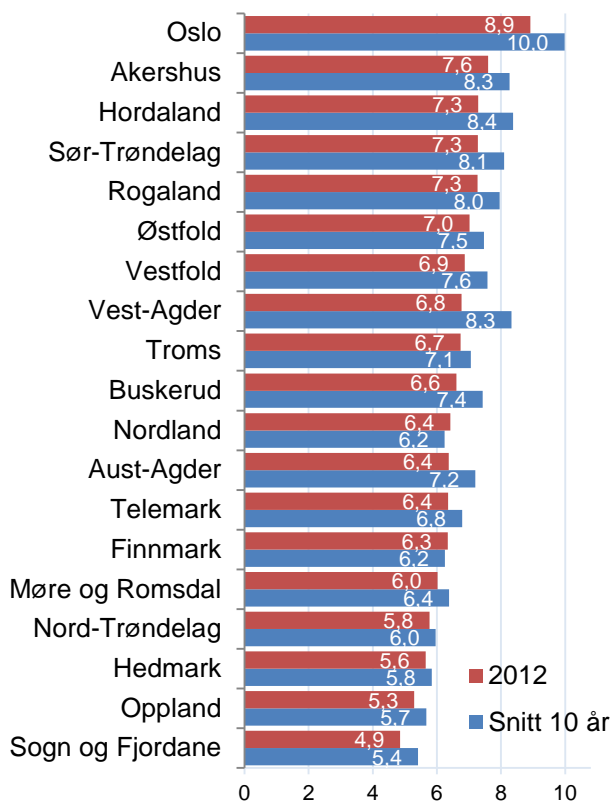
Oslo har hatt høyest etableringsfrekvens, mens Sogn og Fjordane har lavest etableringsfrekvens både i 2012 og i snitt siste ti år.

Hordaland er rangert tredje best av fylkene i 2012, og nest best for siste ti år. I snitt har etableringsfrekvensen vært 8,4 prosent de siste ti årene.

Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom fylkene kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte fylker har mange foretak i bransjer hvor det er mindre nyetablering og færre nedleggelse. Det forklarer noen av den høye etableringsfrekvensen i Hordaland. Det er spesielt Bergen som har en gunstig bransjestruktur.

Figur 46: Etableringsfrekvensen i Norge og Hordaland i perioden 2001-2012.

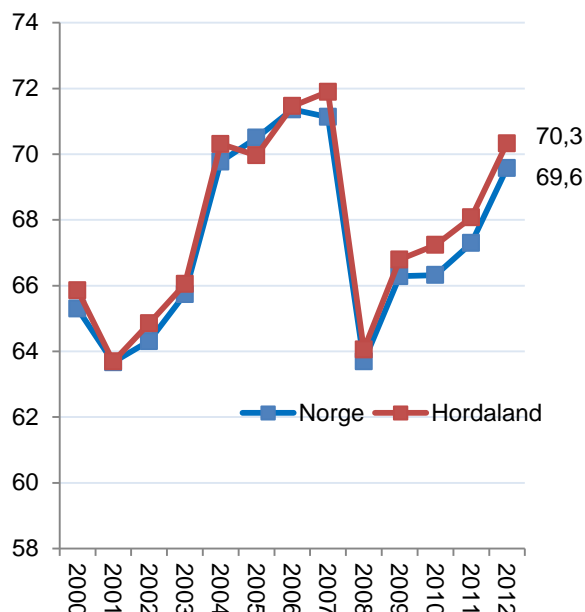
Figur 47: Etableringsfrekvensen i fylkene i 2012, og gjennomsnitt av etableringsfrekvensen for siste ti år.

5.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet i fylkene måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de tre siste årene, og nærmer seg det høye nivået i 2006/2007. I 2012 hadde 69,6 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

70,3 prosent av foretakene i Hordaland hadde overskudd i 2012. Det er litt mindre andel enn landet ellers. Hordaland har hatt en høyere andel lønnsomme foretak enn Norge siden 2005.

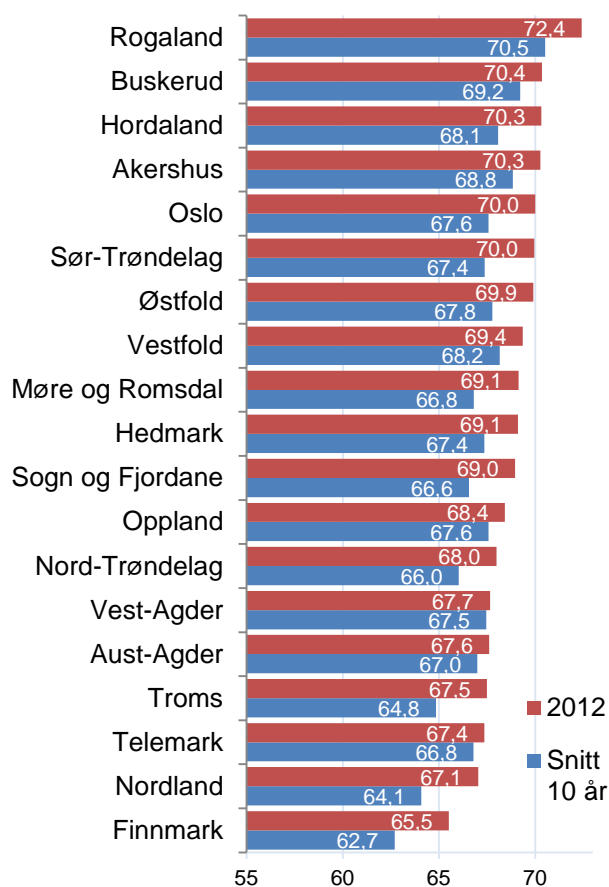
Figur 48: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Norge og Hordaland i perioden 2000-2012.

5.2.1 Andel lønnsomme foretak i fylkene

I figur 49 ser vi hvordan andelen lønnsomme foretak varierer mellom fylkene i Norge.

Rogaland har den beste lønnsomheten, fulgt av Buskerud og Hordaland. Hordaland er femte beste fylke for andel lønnsomme foretak hvis vi ser de siste ti årene i sammenheng.

De fire nordligste fylkene har vesentlig bedre lønnsomhet i 2012 og i forhold til gjennomsnittet de siste ti årene.

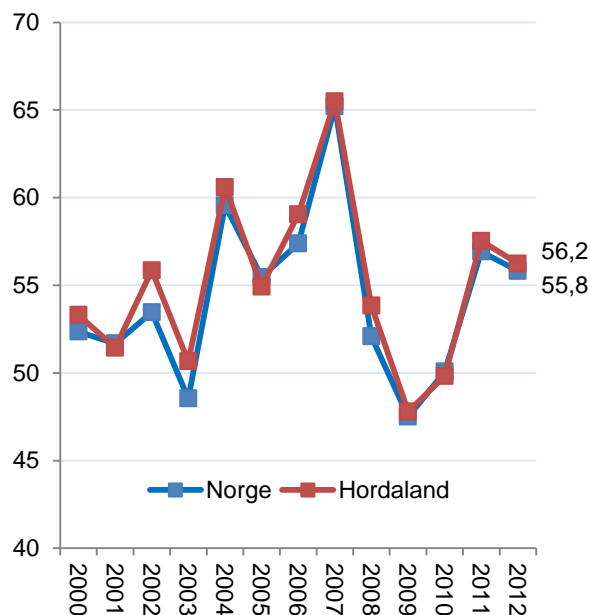

Figur 49: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2012 og i snitt siste ti år.

5.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp fram til 2012, da det ble en liten nedgang.

I Hordaland har andel vekstforetak vært nokså lik landsgjennomsnittet i mange av årene i perioden 2000-2012, men de to siste årene har andel vekstforetak ligget over landsgjennomsnittet. I 2012 hadde 56,2 prosent av foretakene i Hordaland omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

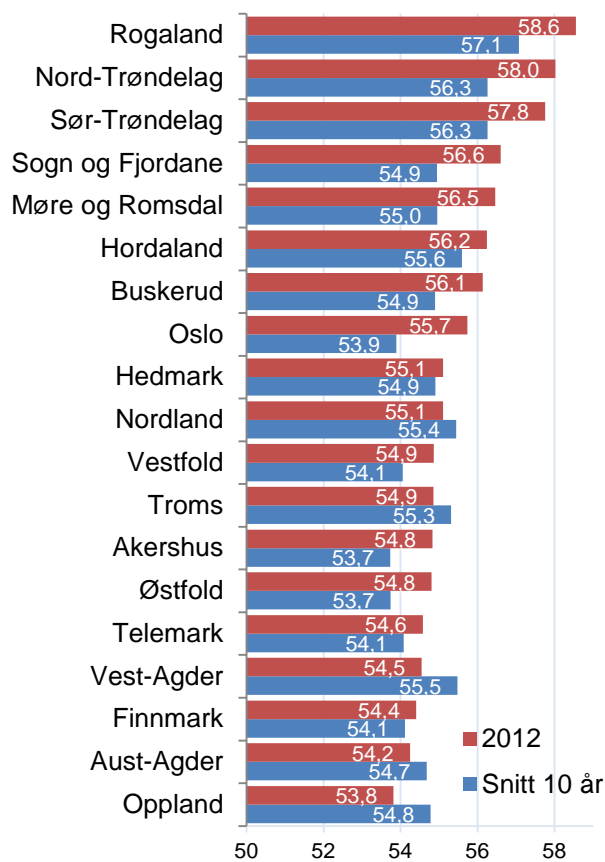

Figur 50: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Hordaland og Norge i perioden 2000-2012.

5.3.1 Andel vekstforetak i fylkene

Rogaland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag hadde en andel vekstforetak på over 57 prosent i 2012. I den siste tiårsperioden er det også de samme tre fylkene som har hatt høyest andel vekstforetak, med et snitt på over 56 prosent. Rekkefølgen er også den samme for andel vekstforetak de siste ti årene, som i 2012.

Hordaland er rangert som nummer seks av fylkene for andel vekstforetak i 2012. I snitt for siste ti år er Hordaland rangert på 4. plass.

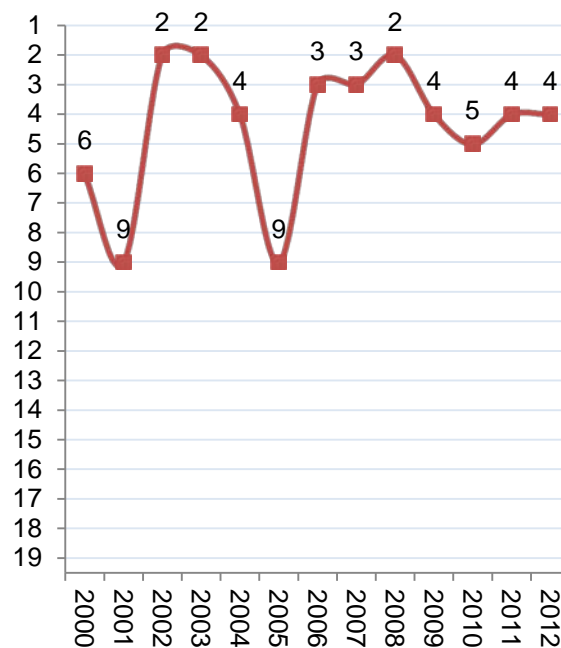
Figur 51: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2012 og i snitt for siste ti år.

5.4 NæringsNM for fylkene

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 52 viser plasseringen til Hordaland i årene 2000-2012.

Hordaland har stort sett vært rangert blant de fem beste fylkene, unntatt i 2001, 2002 og 2004. De to siste årene har Hordaland komme på 4. plass.

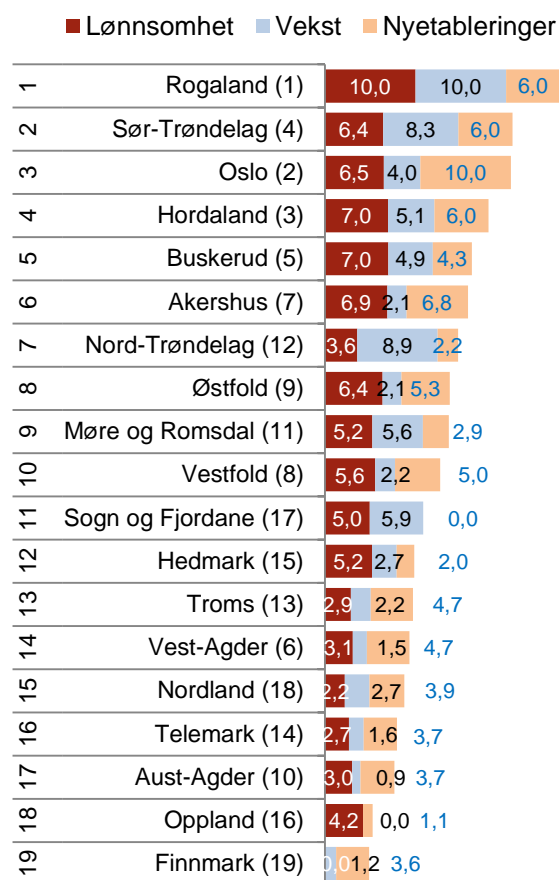
Figur 52: Rangeringen til Hordaland i NæringsNM i perioden 2000-2012.

5.4.1 Fylkenes plassering

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Rogaland kom best ut av fylkene i 2012, foran Sør-Trøndelag og Oslo. Med Hordaland på fjerdeplass, er det fylkene med de største byene som gjorde det best. Rangeringen for siste ti år er nokså lik; med Rogaland på førsteplass, etterfulgt av Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag.

Hordaland gjør det over middels for alle de tre indikatorene, lønnsomhet, vekst og nyetableringer.

Figur 53: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2012. Tallene i parentes angir rangering for perioden 2003-2012.

5.5 NæringsNM for regioner

Bergen gjør det alltid bra i NæringsNM, og har vært blant de beste i NæringsNM, og har vært blant de ti beste i alle år, unntatt 2005 og 2007. Hvis det hadde vært NæringsNM i 2000 ville Bergen ha vunnet.

Hordaland Vest og Bjørnefjorden er regioner som av og til har gode plasseringer, men som også har svake plasseringer innimellom.

Osterfjorden har to siste plasser i 2009 og 2012, og er en region som har gjort det generelt svakt, men som i enkelte år har vært rangert rundt middels av regionene.

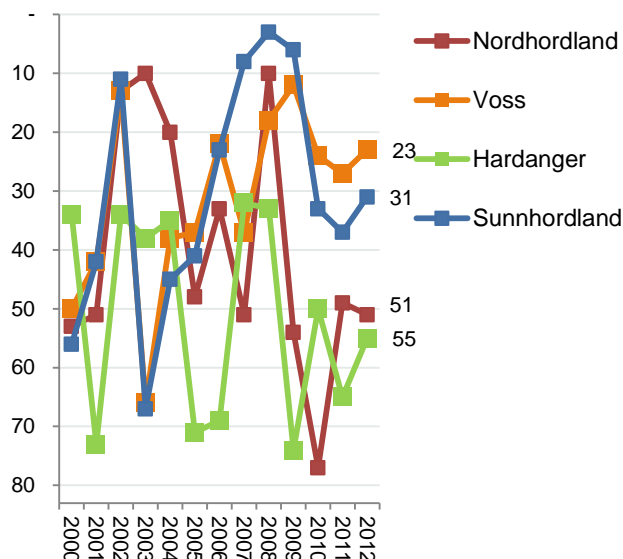
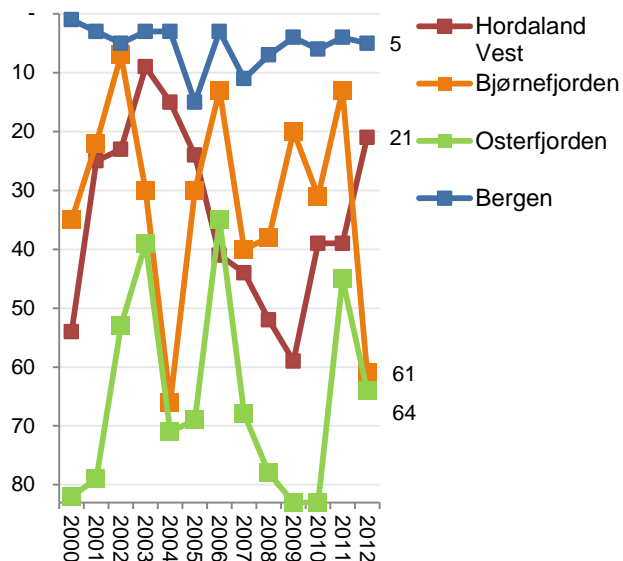
Sunnhordland har vært å finne i øvre halvdel av regionene de siste årene. I 2007, 2008 og 2009 var Sunnhordland blant de ti beste regionene, men en tredjeplass som beste plassering i 2008.

Voss har også vært blant den beste halvdel siden 2004, men ha ingen topp-plasseringer.

Resultatene til Nordhordland har variert mye, fra ti plasseringer på topp ti, i 2003 og 2008, til å være blant de ti dårligste i 2010.

Hardanger har vekslet mellom å være rundt middels til blant de svakeste regionene.

Det er egentlig ikke veldig store forskjeller på hvordan bedriftene gjør det i NæringsNM. Det skal ganske lite til for en region å bevege seg mange plasser på rangeringen, spesielt hvis rangeringen er rundt middels. Forskjellen på en 35. og en 45. plass er antakelig ikke signifikant.

Figur 54: Rangeringen til regionene i Hordaland i NæringsNM i perioden 2000-2012.

5.5.1 Regionene på Vestlandet

Regionenes plassering i NæringsNM er basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse.

Det er regionene på Vestlandet som gjør det sterkest i NæringsNM, og Stavangerregionen er på topp for både 2012 og siste ti år.

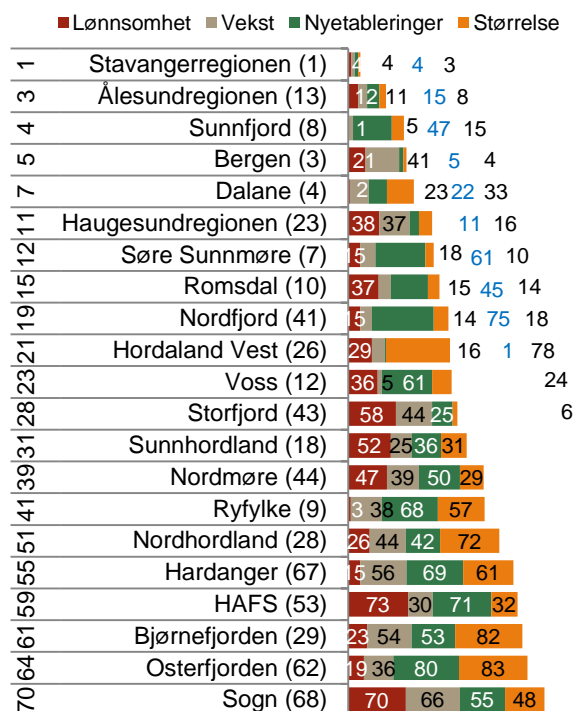
Bergen ble nummer fem i landet i 2012, det gir en fjerdeplass på Vestlandet. Bergen er nummer tre av regionene i landet for NæringsNM for de ti siste årene.

Hordaland Vest, Voss og Sunnhordland ble rangert bedre enn middels av regionene i 2012. Voss er best av disse på ti års sikt, og er nummer 12 av de 83 regionene i landet i NæringsNM for de ti siste årene.

Nordhordland ble plassert under middels i 2012 på en 51. plass, men er nummer 28 for de ti siste årene.

Hardanger og Osterfjorden har de svakeste resultatene av regionene i Hordaland. De er imidlertid ikke helt blant de svakeste.

Det er egentlig ikke veldig store forskjeller på hvordan bedriftene gjør det i NæringsNM. Det skal ganske lite til for en region å bevege seg mange plasser på rangeringen, spesielt hvis rangeringen er rundt middels. Forskjellen på en 35. og en 45. plass er antakelig ikke signifikant.

Figur 55: NæringsNM for regionene på Vestlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

5.6 NæringsNM for kommuner

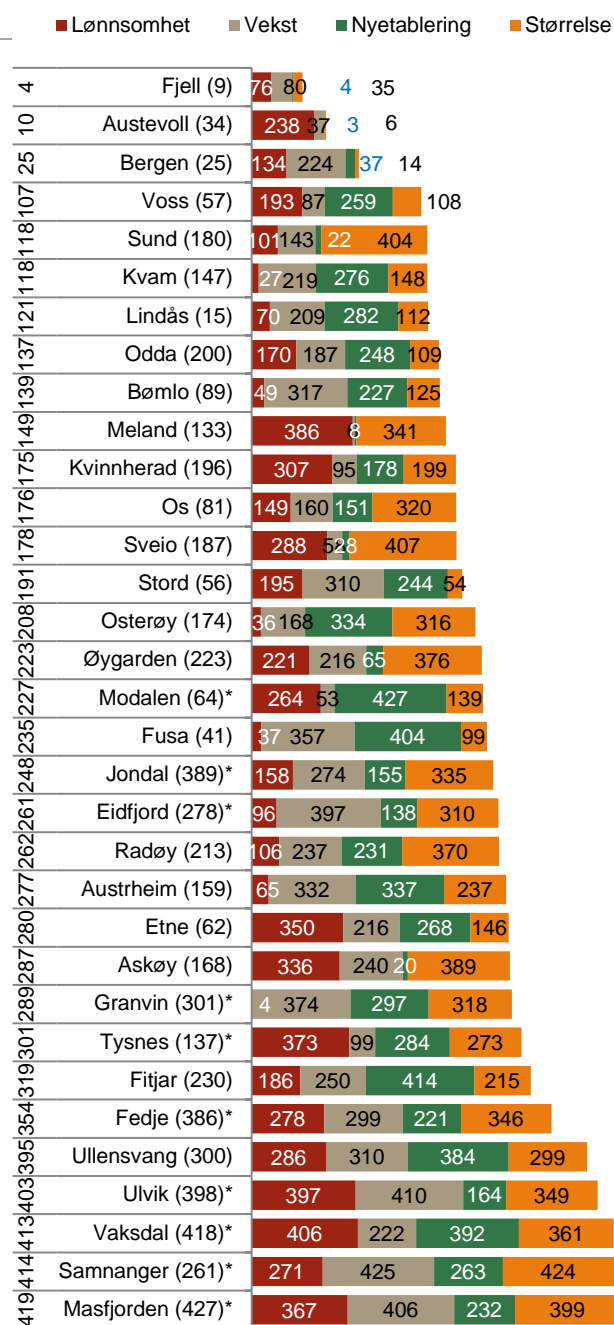
Fjell er beste kommune i årets NæringsNM i Hordaland og ble nummer fire av de 428 kommunene i landet. Austevoll ble nummer ti. Hordaland fikk dermed to kommuner med blant ti på topp i 2012.

Bergen og Voss kom på henholdsvis plass nummer 25 og 107. Det er kommuner som har gjort det bra over tid.

Kommuner i Hordaland som har gjort de bra over tid, som vi kan se av rangeringen i NæringsNM for de siste ti årene utenom disse, er Lindås, Bømlo, Os, Stord, Modalen, Fusa og Etne. Alle disse fikk lavere rangering i 2012 enn de har for de siste ti årene.

Vaksdal og Masfjorden er de kommunene som har de svakeste resultatene over tid. De er begge rangert på 400-tallet, både i 2012 og for de siste ti årene.

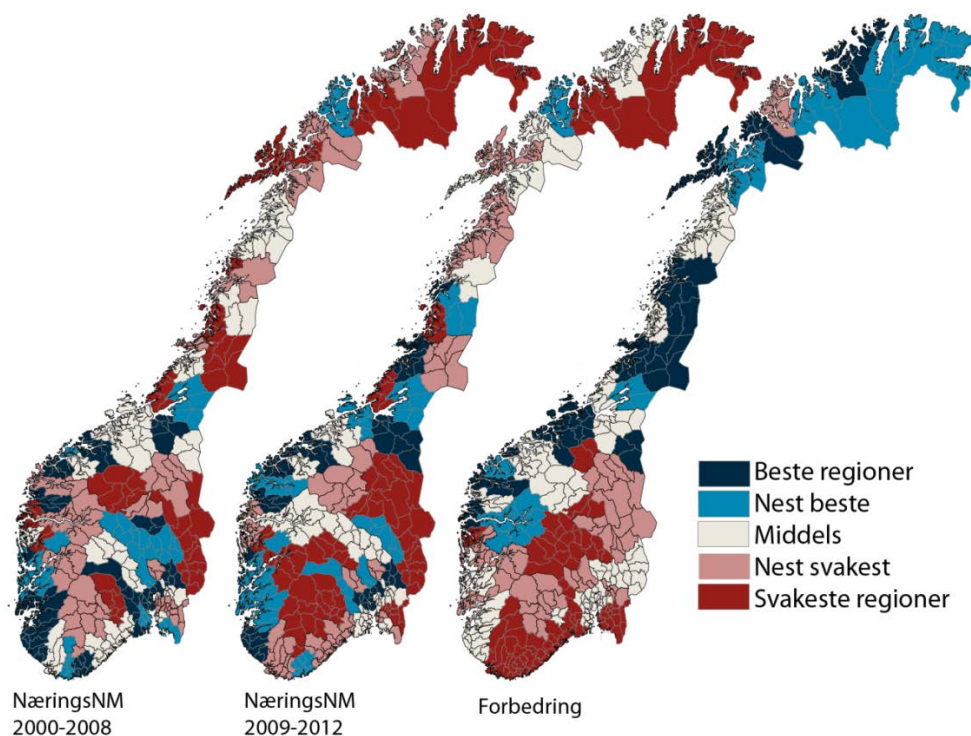
Også i NæringsNM har Hordaland et bredt spekter av resultat, fra topp til bunn.

Figur 56: Kommunene i Hordaland resultat i NæringsNM. Alle tall er rangeringer blant landets 428 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste ti år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene. Kommuner merket med * er små kommuner.

5.6.1 NæringsNM før og etter finanskrisen

Finanskrisen som startet i 2008, representerer et veiskille i den regionale utviklingen i Norge og har påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene.

Figur 57: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode til høyre.

I kartene over har vi vist hvordan regionene gjorde det i NæringsNM. Kartet til venstre viser perioden 2000-2008. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen.

Forskjellen mellom disse to periodene blir ganske tydelig i det siste kartet, der vi har illustrert regionenes endring i rangering i NæringsNM i disse to periodene. Ingen regioner i de åtte fylkene på Østlandet eller de to Agderfylkene har hatt fremgang i NæringsNM. Samtidig er de fleste av regionene med sterk tilbakegang lokalisert på Østlandet eller i Agder.

Samtlige regioner som har hatt forbedring i NæringsNM er lokalisert på Nord-Vestlandet, Trøndelag eller Nord-Norge. Rogaland og ytre deler av Hordaland framstår som uendret, ettersom de var blant de beste regionene også før finanskrisen, og dermed har det ikke vært rom for forbedring.

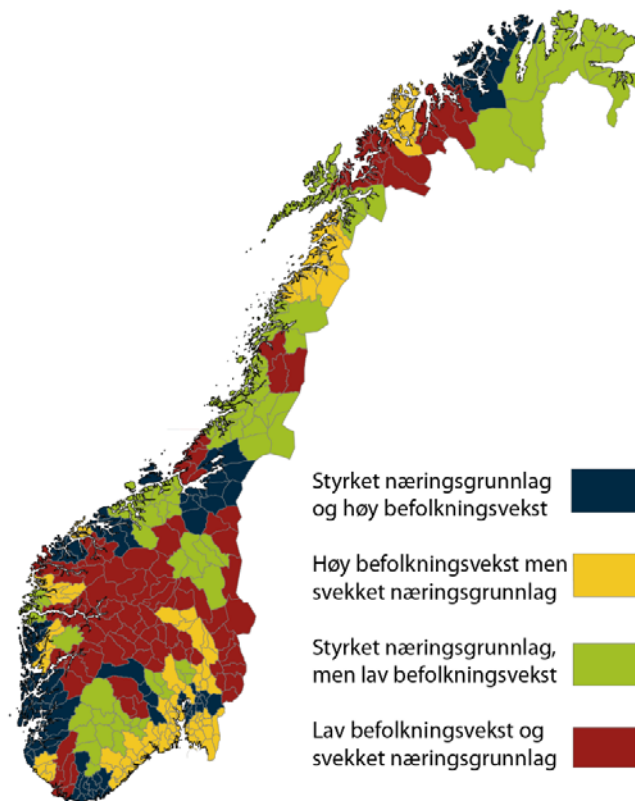
Finanskrisen ser dermed ut til å ha rammet næringslivet på Østlandet og Agder hardere enn i resten av landet. Eksportrettet industri har hatt vanskelige kår etter finanskrisen, for eksempel i sektorer som bildeler og papir, og det har gitt negative impulser på mange industristeder på Østlandet. Noen av de mest sentrale regionene på Østlandet, som Romerike, Akershus Vest, Drammensregionen og Kongsberg har likevel fremdeles et sterkt næringsliv. Akershus Vest og Kongsberg er regioner med mye olje- og gassrelatert virksomhet.

Vestlandet har mer olje- og gassrelatert virksomhet som har dratt nytte av stadig høyere investeringsnivå på sokkelen, mens Nord-Norge har fått positive impulser fra høy produksjon og gode priser på fisk, samt økende aktivitet innenfor olje- og gassutvinning.

Regionene i Hordaland har ikke forbedret seg, som regionene lenger nord på Vestlandet, men de hadde bedre resultat i utgangspunktet.

5.7 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Regionenes nærings tetthet, som er målt som antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av befolkning, har utviklet seg forskjellig. Noen regioner får økt nærings tetthet ved at næringslivet har en høyere vekst enn befolkningen, og får etter hvert styrket sitt næringsgrunnlag. De mest vellykkede av disse regionene har også høyere befolkningsvekst enn gjennomsnittet, samtidig som de har fått styrket næringsgrunnlaget. I andre regioner øker folketallet raskere enn antall arbeidsplasser i næringslivet, og disse har da fått et svekket næringsgrunnlag. Mest sårbare er regioner som kombinerer svak befolkningsvekst med svekket næringsgrunnlag.

Figur 58: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under gjennomsnittlig befolkningsvekst (median av regionene), og om de har økt eller svekket næringsgrunnlag, målt som endring av nærings tetthet fra 2000 til 2012.

Mange regioner på Vestlandet og i Trøndelag har siden 2000 fått styrket næringsgrunnlag samtidig som befolkningsveksten har vært over middels av regionene. De indre strøkene på Vestlandet har imidlertid både svak befolkningsutvikling og svekket næringsgrunnlag.

På Østlandet har regioner som Nedre Romerike, Follo og Akershus Vest fått økt nærings tetthet sammen med høy befolkningsvekst, men den økte nærings tettheten har skjedd på bekostning av nærings tettheten i Oslo. Mange regioner på Østlandet har høy befolkningsvekst, men har etter

hvert stadig lavere nærings tetthet. Dermed har sysselsettingsandelen falt. Kongsberg/Numedal har imidlertid oppnådd kombinasjonen av høy befolkningsvekst med styrket næringsgrunnlag.

Mange regioner i Nord-Norge har lav befolkningsvekst, men også samtidig et styrket næringsgrunnlag. Alle regionene i Finnmark har fått styrket sitt næringsgrunnlag etter 2000.

Regionene i Hordaland er representert med hele fargespekteret. Bergen har både styrket næringsgrunnlag og høy befolkningsvekst og fungerer som motor i fylket.

6. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2010 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 16: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2008-2010	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2008-2010	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2008-2010	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2008-2010	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2008-2010	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2008-2010	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2008-2010	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekter for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

6.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 11 ulike typer, basert på de 11 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 17: Andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010. N = antall bedrifter som har svart på undersøkelsen.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons-grad
1	Sør-Trøndelag	697	17,8	11,3	20,8	8,6	12,8	3,7	7,7	14,3	14,5	10,3	7,0	264,8
2	Nord-Trøndelag	258	15,9	13,6	18,2	4,3	14,7	4,7	9,7	17,8	14,7	17,1	12,0	257,6
3	Oslo	1683	15,3	13,8	20,1	7,4	9,2	5,9	9,3	14,9	15,4	11,0	9,0	257,3
4	Vestfold	452	20,1	8,2	20,4	6,9	9,1	4,0	7,1	15,0	16,6	9,5	6,9	249,6
5	Telemark	349	16,6	10,9	18,1	6,6	17,8	7,4	10,0	11,5	12,6	7,2	5,2	248,3
6	Sogn og Fjordane	280	12,1	12,9	13,6	5,0	19,6	7,9	13,2	18,2	17,5	13,6	5,0	247,9
7	Møre og Romsdal	690	18,6	8,1	20,0	7,1	12,3	5,4	9,1	12,6	13,2	9,1	6,8	247,2
8	Hordaland	1032	16,3	11,3	18,0	7,5	10,7	4,9	9,8	14,2	14,0	10,6	8,2	245,1
9	Buskerud	527	17,5	8,9	18,0	8,3	13,1	5,5	9,3	12,0	14,0	6,8	6,3	243,7
10	Troms	324	12,3	14,2	19,4	5,6	12,7	7,4	9,6	11,4	15,4	10,8	9,3	243,7
11	Akershus	934	17,5	10,4	18,8	7,4	9,0	5,2	8,7	13,5	15,4	9,1	6,7	242,8
12	Østfold	509	18,5	8,1	18,1	5,5	12,2	4,3	7,3	14,7	14,7	10,6	7,3	236,4
13	Oppland	342	14,0	8,8	17,3	5,0	13,7	4,1	9,9	14,6	14,0	10,8	9,1	229,2
14	Aust-Agder	220	18,2	5,5	17,3	7,3	15,5	1,4	6,4	13,6	10,5	7,3	3,2	227,0
15	Rogaland	1110	14,5	8,8	15,8	7,1	10,2	3,7	10,3	11,4	11,2	8,3	5,9	213,6
16	Nordland	530	10,2	9,4	14,5	4,2	10,9	5,5	10,9	9,2	11,9	8,3	6,0	189,8
17	Vest-Agder	391	11,5	7,9	12,0	5,6	12,8	4,9	7,4	10,5	9,5	7,4	6,4	184,7
18	Hedmark	393	13,2	7,4	13,2	1,0	10,7	2,3	6,1	11,5	12,0	6,9	6,1	169,3
19	Finnmark	149	8,1	8,7	14,8	3,4	9,4	8,7	4,7	5,4	10,7	4,7	2,0	163,1

I tabellen over ser vi hvordan andelen av innovative bedrifter varierer mellom fylker, for de 11 ulike innovasjonstypene. Vi ser også resultatet av en samlet indeks for innovasjon til slutt, der vi har brukt vektene fra tabellen på forrige side.

Målt på denne måten er det Sør-Trøndelag som har høyest andel innovative foretak, fulgt av Nord-Trøndelag, Oslo og Vestfold. Finnmark, Hedmark og Vest-Agder har lavest andel innovative bedrifter.

Hordaland blir rangert som nummer åtte av fylkene, antakelig noe skuffende for et så ambisiøst fylke. Hordaland skårer over middels for de fleste av indikatorene, unntatt innovasjoner i form av nye produksjonsmetoder. I forhold til andre fylker er andelen størst for innovasjoner i form av nye tjenester, og produktinnovasjoner som er nye på verdensmarkedet.

6.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f eks Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 18: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nyt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons grad
1	Møre og Romsdal	329	22,2	7,0	22,5	7,6	15,2	4,3	7,3	14,0	12,5	7,3	5,5	267,5
2	Sør-Trøndelag	311	17,7	9,6	22,8	9,0	13,5	2,9	5,8	13,5	12,9	9,0	5,8	265,0
3	Hordaland	484	18,4	8,5	19,6	9,1	10,7	4,1	9,7	13,2	11,8	10,5	8,9	251,9
4	Oslo	990	13,1	13,3	20,2	7,4	6,9	5,1	8,3	13,7	14,2	11,4	9,8	242,6
5	Akershus	496	18,1	7,9	19,6	9,3	7,9	3,6	7,3	12,1	12,5	8,9	6,5	238,3
6	Buskerud	284	19,0	5,6	18,0	9,5	10,9	3,2	3,9	12,0	13,0	8,5	7,4	232,9
7	Vestfold	253	19,8	6,7	18,6	7,1	8,7	2,4	6,3	13,8	12,6	8,7	7,9	230,4
8	Aust-Agder	129	19,4	4,7	17,8	7,8	10,9	0,8	2,3	14,7	10,1	7,8	3,1	220,2
9	Oppland	182	14,8	5,5	15,4	6,6	11,0	2,2	6,6	10,4	12,1	6,6	7,7	199,5
10	Sogn og Fjordane	124	11,3	8,1	15,3	3,2	13,7	1,6	5,6	13,7	16,1	7,3	8,1	198,8
11	Nord-Trøndelag	129	16,3	5,4	14,7	3,1	14,0	3,1	4,7	12,4	11,6	8,5	9,3	195,7
12	Telemark	177	14,1	7,9	13,6	5,1	11,9	4,0	6,2	10,2	11,3	7,9	6,8	191,5
13	Østfold	260	16,5	4,6	15,4	5,0	9,2	1,9	3,8	10,4	11,5	8,1	6,5	187,7
14	Rogaland	538	14,1	6,1	14,5	6,1	8,9	2,2	6,5	11,0	8,6	5,9	4,8	185,5
15	Vest-Agder	181	11,6	6,1	10,5	5,5	11,0	3,3	4,4	13,3	9,9	5,5	6,1	171,5
16	Nordland	209	11,5	8,1	12,4	2,9	10,5	1,9	7,7	10,5	10,5	10,0	4,8	170,1
17	Troms	147	10,9	8,8	13,6	4,1	8,8	3,4	4,8	8,2	8,2	6,8	5,4	166,7
18	Hedmark	159	8,8	5,7	10,7	0,6	8,2	1,3	3,8	8,8	10,1	6,3	5,7	129,2
19	Finnmark	73	4,1	2,7	6,8	0,0	5,5	1,4	2,7	5,5	4,1	4,1	2,7	74,7
	<i>Norge</i>	<i>5455</i>	<i>15,6</i>	<i>8,1</i>	<i>17,5</i>	<i>6,8</i>	<i>9,9</i>	<i>3,3</i>	<i>6,5</i>	<i>12,2</i>	<i>11,9</i>	<i>8,6</i>	<i>7,0</i>	<i>207,4</i>

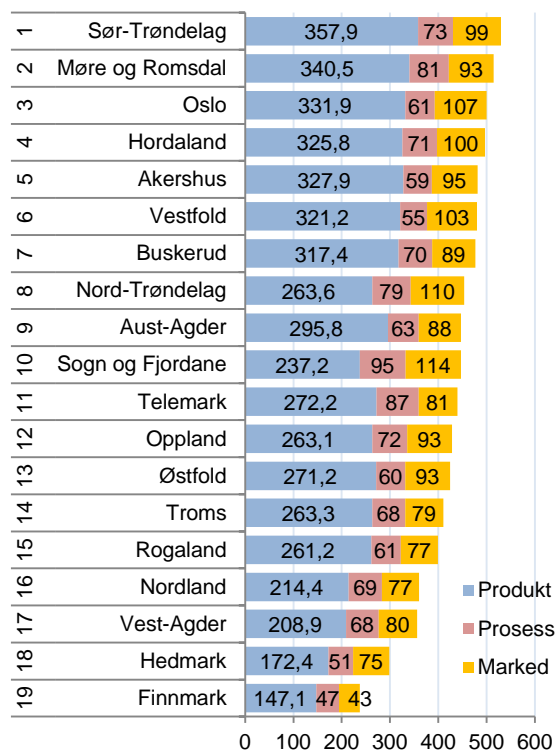
Når vi bare måler innovasjonsgraden i foretak som bare har virksomhet på ett sted, får vi en litt annen rangering, enn vi fikk når vi tok med flerbedriftsforetakene. Nå er det Møre og Romsdal som har høyest innovasjonsgrad, foran Sør-Trøndelag og Hordaland.

Hordaland er dermed nummer tre av fylkene hvis vi bare teller de som bare har virksomhet i fylket, og ikke avdelinger av foretak med virksomhet på flere steder.

6.1.2 Innovasjonsgrad fylker

Hvis vi skal foreta en rangering av fylkene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist i de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Sør-Trøndelag har den høyeste innovasjonsgraden, fulgt av Møre og Romsdal og Oslo. Hordaland blir rangert som nummer fire av fylkene nå.

Figuren illustrerer også at det er liten forskjell mellom fylkene, bortsett fra Finnmark og Hedmark som har en del lavere frekvens av innovative foretak. Når det er lite som skiller fylkene, vil rangeringen bli ganske sterkt påvirket av valg av indikatorer.

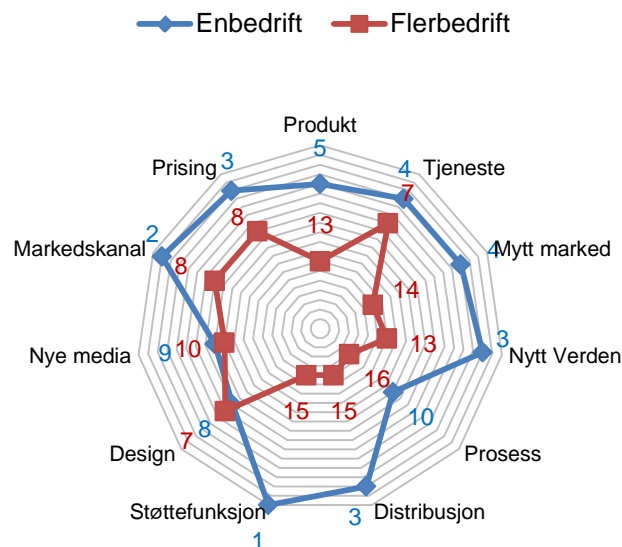

Figur 59: Innovasjonsgrad i fylkene i 2010.

I figur 60 kan vi se hvor Hordaland skårer godt og dårlig for de 11 innovasjonstypene, for henholdsvis de lokale enbedriftsforetakene, og for sine avdelinger av større foretak med virksomhet flere steder.

Her ser vi at enbedriftsforetakene gjennomgående har høy andel av innovasjon i alle de 11 typene innovasjon.

De bedriftene i Hordaland som inngår i flerbedriftsforetak har gjennomgående lav eller middels andel med innovasjon.

Figur 60: Rangering blant landets 19 fylker for Hordaland for de ulike innovasjonstypene i 2010.

6.1.3 Innovasjonsgrad i regionene

Andelen innovative bedrifter varierer ikke så mye mellom fylker, men variasjonene er sterkere mellom regioner. For regionene har vi i tillegg til frekvensen av innovative bedrifter i undersøkelsen også regnet ut hvor stor andel de innovative bedriftene utgjør av samlet sysselsetting. Resultatene av denne utregningen er vist i siste kolonne i tabellen under. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 80 regioner som er rangert.

Tabell 19: Andel innovative bedrifter for de ulike innovasjonstypene, blant regionene på Vestlandet og Agder i 2010. Samlet rang for frekvens, og rang for andel av samlet sysselsetting innen innovative bedrifter helt til høyre.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nytt i Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Rang frekvens	Rang veid syss
4	Storfjord	50,0	12,4	50,8	11,6	27,5	3,1	14,7	41,5	17,8	6,2	9,3	3	7
7	Sogn	21,9	13,6	24,7	13,3	31,6	8,9	17,5	24,9	15,5	19,2	9,4	17	5
8	Nordhordland/Osterfjorden	39,6	4,4	32,4	16,4	28,4	6,2	12,0	28,9	20,0	16,0	9,3	5	12
9	Nordfjord	28,3	17,0	31,2	6,2	35,7	4,5	12,5	34,6	36,3	21,0	9,6	4	17
12	Romsdal	31,5	10,4	34,1	13,8	28,1	8,9	8,1	23,4	23,7	13,6	14,6	7	19
13	Nordmøre	25,7	14,1	27,6	11,5	19,9	9,6	19,9	15,4	16,0	12,2	6,4	25	6
16	Bergen	22,5	19,5	27,7	11,8	13,1	7,7	16,3	21,2	22,1	17,6	13,9	21	14
17	Bjørnefjorden	53,8	0,0	27,9	14,0	27,9	5,3	0,0	22,6	5,3	14,0	14,0	13	22
23	Stavangerregionen	20,4	13,7	23,1	10,9	13,8	5,0	13,7	16,9	16,4	10,4	7,9	44	8
26	Mandalsregionen	28,4	14,2	20,1	18,3	28,4	8,2	7,8	16,4	20,6	16,0	4,1	20	32
31	Søre Sunnmøre	28,2	11,3	29,8	10,0	14,8	2,6	12,8	12,3	17,3	12,6	8,8	32	28
33	Ålesundregionen	26,8	9,8	27,8	10,5	15,9	9,5	11,6	19,1	19,6	13,8	8,5	30	38
35	Hordaland Vest	27,5	11,1	25,7	14,5	9,8	1,7	9,6	14,5	12,9	11,3	6,5	40	27
36	Haugesundregionen	16,1	7,2	19,3	9,0	12,6	5,4	11,2	14,8	13,0	13,0	9,0	61	11
37	Arendalregionen	23,3	9,5	24,3	11,2	21,8	2,5	9,6	17,5	15,6	10,5	5,4	37	33
38	HAFS	11,7	26,9	23,4	5,8	24,2	15,2	21,1	15,2	21,1	18,4	11,7	31	54
41	Sunnhordland	27,0	6,3	22,5	11,7	18,0	9,0	15,3	18,9	9,0	8,1	8,1	41	44
46	Kristiansandregionen	17,0	9,2	16,6	6,1	15,5	6,4	8,1	14,9	13,4	8,3	8,6	68	21
51	Voss	18,4	12,8	23,9	0,0	27,5	0,0	5,5	31,2	25,7	14,6	12,8	39	71
57	Hardanger	12,9	10,4	23,3	5,2	23,3	5,2	13,0	5,2	15,5	10,3	12,9	55	51
59	Lister	13,0	10,3	15,6	7,7	20,6	2,6	15,3	15,6	7,6	15,3	10,2	62	56
64	Dalane	35,0	8,5	19,8	0,0	15,2	0,0	13,6	15,6	7,0	9,0	7,0	59	62
72	Ryfylke	18,0	2,6	10,3	2,6	23,1	0,0	22,4	5,1	9,0	14,7	2,6	74	52
73	Sunnfjord	6,5	13,0	8,5	1,1	13,0	6,5	11,9	18,2	22,1	9,8	7,3	75	60

Da vi har beregnet innovasjonsfrekvensen i regionene slo vi sammen Osterfjorden og Nordhordland fordi de var få bedrifter i utvalget fra Osterfjorden. Den kombinerte regionen Nordhordland/Osterfjorden har en høy andel innovative bedrifter, og er rangert som nummer åtte av de 80 regionene vi har brukt i denne analysen.

Bergen og Bjørnefjorden er rangert som henholdsvis nummer 16 og 17 av regionene. Bergen har en høy andel av bedrifter med nye tjenester, mens Bjørnefjorden har en høy andel med nye varer.

Hordaland Vest er rangert litt over middels, mens Sunnhordland er rangert så vidt under middels.

Voss og Hardanger har lavest andel innovative bedrifter av regionene i Hordaland, men er ikke så langt under middels av regionene på landsbasis.

6.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^v. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 20: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referansefylke, og har derfor verdien 0 for alle indikatorene. Tallene måler sannsynligheten for innovasjon i forhold til Oslo.

Rang	Fylke	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Pricing	Indekstall
1	Møre og Romsdal	0,3	0,3	0,3	0,1	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,3	4,8
2	Hordaland	0,2	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,7	0,1	0,0	0,2	0,3	4,7
3	Sør-Trøndelag	0,2	0,2	0,3	0,3	0,7	-0,3	0,0	0,1	0,1	-0,1	-0,4	4,5
4	Buskerud	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,4	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	2,9
5	Akershus	0,2	-0,2	0,0	0,2	0,2	-0,2	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,9
6	Oppland	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	-0,3	0,4	-0,1	0,0	-0,4	0,0	0,9
7	Sogn og Fjordane	-0,3	0,5	0,0	-0,6	0,7	-0,6	0,3	0,3	0,4	-0,2	0,2	0,2
8	Oslo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9	Nordland	-0,2	0,6	-0,1	-0,5	0,3	-0,4	0,7	0,1	0,0	0,2	-0,3	-0,7
10	Telemark	-0,2	0,3	-0,4	-0,4	0,5	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,6
11	Rogaland	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-2,2
12	Troms	-0,2	0,3	-0,2	-0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-2,3
13	Vestfold	0,0	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,1	-2,3
14	Nord-Trøndelag	0,0	0,1	-0,2	-0,9	0,6	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,4	-2,4
15	Aust-Agder	0,2	-0,4	0,0	0,1	0,3	-1,4	-0,9	0,1	-0,2	-0,2	-1,0	-2,7
16	Vest-Agder	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	0,3	0,1	-0,1	0,2	-0,2	-0,4	-0,1	-2,7
17	Østfold	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,1	0,0	0,0	-3,0
18	Hedmark	-0,8	-0,1	-0,6	-2,3	0,0	-1,0	-0,4	-0,4	-0,2	-0,4	-0,3	-16,2
19	Finnmark	-1,0	-0,8	-0,7	-17,7	-0,3	-0,7	-0,3	-0,6	-1,0	-0,9	-1,1	-82,0

Møre og Romsdal er rangert best av fylkene når det gjelder innovasjonsklima, foran Hordaland og Sør-Trøndelag. Finnmark og Hedmark kommer ut klart svakere enn de andre fylkene. Det er forholdsvis jevnt mellom de andre fylkene.

Hordaland blir rangert som nest best av fylkene, når vi gjør en analyse av innovasjonshyppighet som fjerner forskjeller mellom fylkene når det gjelder bransje- og størrelsesstruktur.

6.2.1 Innovasjonsklima i regionene

Vi kan bruke samme metode for å beregne innovasjonsklima i regionene. Vi tar da utgangspunkt i rangeringer for hver enkelt innovasjonstype. Resultatene for regionene på Vestlandet og i Agder er vist i tabellen under.

Tabell 21: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referanseregion. Tallene i tabellen viser rangering for hver av indikatorene fra 1=beste region til 80=dårligste region. Siste kolonne viser rangeringen i 2008.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Indekstall	Rang 2008
2	Mandalsregionen	4	10	29	1	4	6	49	17	13	15	57	294	45
4	Romsdal	10	35	15	6	8	15	51	23	24	50	17	360	33
5	HAFS	39	1	2	18	39	5	7	60	17	34	4	406	39
6	Storfjord	14	7	4	36	12	43	20	11	54	60	30	410	7
10	Bergen	23	20	23	13	41	23	13	24	26	12	14	435	18
12	Nordfjord	27	9	13	48	6	62	30	7	3	14	20	454	45
13	Hardanger	49	12	6	12	15	27	54	75	6	8	5	468	14
19	Sunnhordland	24	36	27	20	32	8	21	15	73	64	21	547	74
20	Nordmøre	21	19	21	26	20	17	12	64	49	30	56	557	28
22	Søre Sunnmøre	5	29	19	33	35	61	57	47	16	45	45	619	4
24	Ålesundregionen	43	31	33	27	46	19	18	26	29	33	64	647	17
29	Hordaland Vest	17	61	37	11	53	34	46	45	35	11	39	684	44
34	Arendalregionen	28	50	31	21	34	48	63	38	44	29	63	709	40
36	Nordhordland/Osterfjorden	38	68	39	22	23	24	25	46	53	31	29	726	32
38	Stavangerregionen	36	48	42	29	51	32	23	28	45	53	49	761	27
42	Voss	25	41	11	73	50	75	34	9	48	80	58	812	6
44	Lister	63	24	49	32	38	30	35	31	75	56	44	826	43
47	Sogn	60	58	43	16	25	67	50	48	74	51	42	856	34
50	Ryfylke	3	49	47	49	19	59	78	61	72	25	51	895	15
51	Setesdal	52	72	44	58	33	51	8	1	60	79	79	922	5
58	Bjørnefjorden	6	66	60	43	55	66	70	51	80	52	25	1023	2
59	Haugesundregionen	64	56	57	39	61	46	38	53	59	35	41	1033	8
64	Kristiansandregionen	53	57	64	51	62	40	53	32	56	62	37	1067	73
68	Dalane	9	26	58	79	43	68	52	63	77	68	69	1096	29
72	Sunnfjord	77	52	72	76	71	33	39	42	9	72	26	1206	52

Rangeringen av innovasjonsklima blir ganske forskjellig enn rangeringen for andel innovative foretak. En region kan ha en høy andel innovative foretak fordi de har mange store bedrifter i bransjer som generelt har mye innovasjon. Når vi måler innovasjonsklima kan regioner med mange bedrifter i bransjer med generelt lite innovasjon blir høyt rangert.

Bergen blir rangert som nummer ti av regionene når det gjelder innovasjonsklima. Hardanger og Sunnhordland blir også relativt høyt rangert som nummer 13 og 19. Dette var regioner som ikke hadde spesielt høy andel innovative foretak. Hordaland Vest, Nordhordland/Osterfjorden og Voss er rangert omtrent midt på treet.

Bjørnefjorden ble rangert lavt for innovasjonsklima, til tross for at de hadde forholdsvis høy andel innovative foretak, som vi så i tabell 19 for to sider siden. Det betyr at den høye andelen innovative bedrifter kommer av bransjestrukturen, eller at bedriftene i utvalget er store.

6.3 Internasjonalisering

Hvilke fylker har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data om hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom fylkene.

I figur 61 ser vi hvordan andelene som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom fylkene.

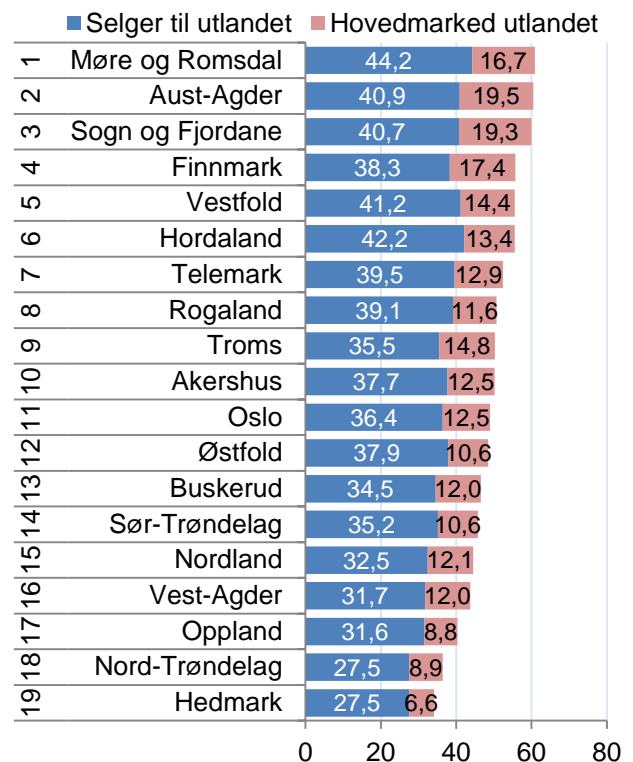
Møre og Romsdal har den høyeste andelen av eksportbedrifter i utvalget. Aust-Agder har den høyeste andelen av bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands. Hordaland er nummer seks av fylkene med hensyn på eksportandel.

Innovasjonsundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og vi kan ikke være helt sikre på at utvalget er helt representativt for næringslivet i fylkene.

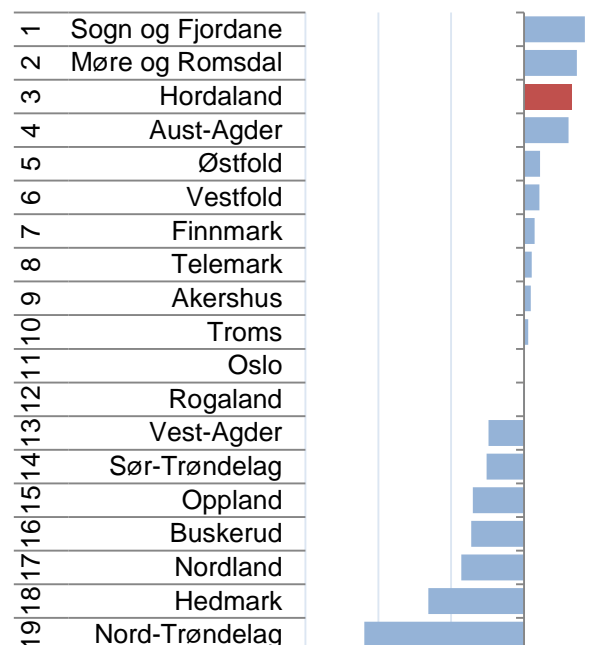
Tilbøyeligheten til å eksportere varierer med hensyn til bransje, der det er noen bransjer som har mye eksport. Det er også flere store enn små bedrifter som eksporterer.

Vi kan derfor måle *eksportklima*^{vi} med å bruke samme metode som vi brukte for å måle innovasjonsklima. Resultatene er vist i figur 62. Her ser vi at Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Hordaland og Aust-Agder har en høyere eksporttilbøyelighet enn de andre fylkene.

Bedriftene i Hordaland har dermed en høy sannsynlighet for å ha eksport, uavhengig av bransjetilhørighet og størrelse. Det er en egenskap som bedriftene i Hordaland deler med de andre vestlandsfylkene Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane. Det er antakelig i tråd med det inntrykket de fleste i Norge har av næringslivet på Vestlandet.

Figur 61: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands, 2010.

Figur 62: Eksportklima: Tilbøyelighet til å ha eksport, korrigert for størrelse og bransje, 2010.

6.3.1 Internasjonalisering regioner

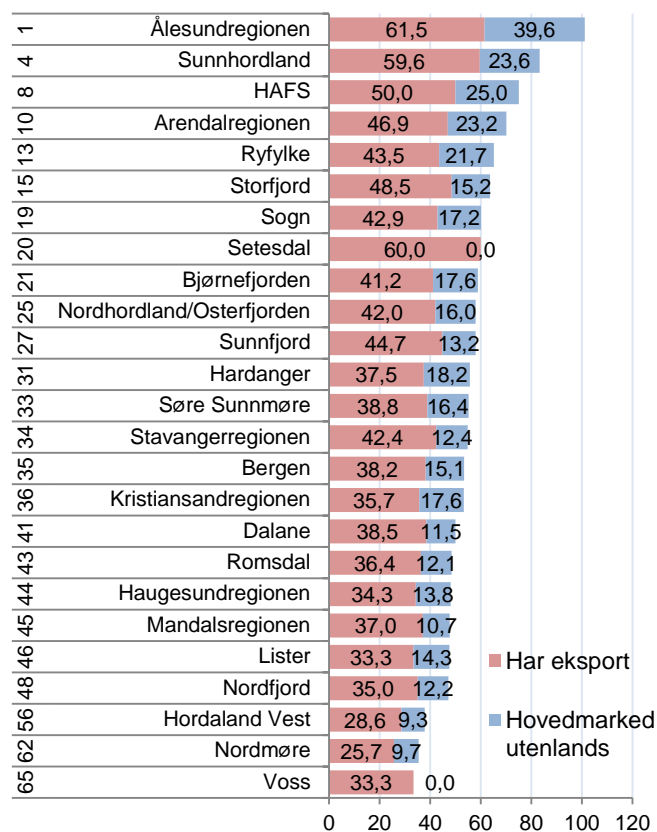
Andelen av bedrifter som har eksport varierer ganske sterkt mellom regionene.

I figur 63 ser vi hvordan andelen eksportbedrifter varierer i regionene på Vestlandet.

Ålesund er den regionen i landet med høyest andel eksportbedrifter, noe som antakelig ikke overrasker mange.

Sunnhordland har høyest andel eksportbedrifter av regionene i Hordaland. Bjørnefjorden, Nordhordland/Osterfjorden, Hardanger og ergen har også høyere andel eksportbedrifter enn middels av regionene.

Hordaland Vest og Voss har lavest andel eksportbedrifter av regionene i Hordaland. Voss har også lavest eksportandel av regionene på Vestlandet, men har likevel 15 regioner bak seg på denne rangeringen.

6.3.2 Eksportklime regioner

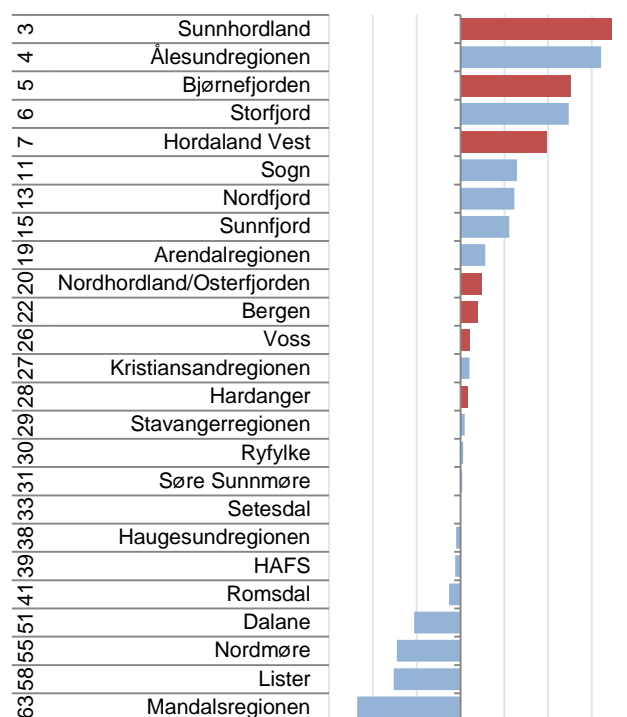
Når vi måler eksporttilbøyeligheten, korrigerer vi for forskjeller i størrelse og bransje. Da blir rangeringen noe annerledes.

Nå framstår Sunnhordland, Bjørnefjorden og Hordaland Vest som blant de ti regionene med høyest eksporttilbøyelighet i landet. Hordaland Vest hadde en lav andel eksportbedrifter, og når regionen nå blir rangert høyt, betyr det av den lave andelen eksportbedrifter skyldes bransjestrukturen, og at bedriftene egentlig er svært så eksportorienterte sammenliknet med bedrifter i samme bransjer og størrelser i andre deler av landet.

Næringslivet i Bergen, Voss og Hardanger framstår også med høyere eksporttilbøyelighet enn middels. Den lave eksportandelen i Voss skyldes åpenbart også bransjestrukturen i regionen.

Alle regionene i Hordaland kommer ut med klar over middels eksporttilbøyelighet.

Figur 63: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands, 2010.

Figur 64: Eksporttilbøyelighet korrigeret for størrelse og bransje, 2010.

6.4 Innovasjonssamarbeid

Innovasjonsundersøkelsen har også detaljerte spørsmål om innovasjonssamarbeid. Det spørres om hvilke typer institusjoner som bedriftene har samarbeid med, og hvor disse samarbeidspartnerne er lokalisert geografisk.

De første vi undersøker er hvor stor andel av bedriftene som har innovasjonssamarbeid, og hvor disse er lokalisert.

Tabell 22: Andel av enbedriftsforetak som oppgir samarbeid, fordelt etter samarbeidspartnerens lokalisering, 2010.

Fylke	Regionalt	Norge	Norden	Europa	USA	Kina/India	Andre land	Har samarbeid	SUM utland	N
Sør-Trøndelag	8,7	6,8	3,2	4,2	2,3	0,6	1,9	17,7	12,2	311
Møre og Romsdal	13,7	21,9	4,3	7,3	2,1	1,2	1,8	16,1	16,7	329
Oppland	16,5	15,9	4,4	6,0	5,5	0,5	0,5	15,9	17,0	182
Troms	7,5	9,5	4,1	5,4	2,7	0,7	0,0	15,0	12,9	147
Sogn og Fjordane	24,2	18,5	4,8	6,5	0,8	0,0	0,0	12,1	12,1	124
Akershus	9,9	7,1	5,0	5,8	3,4	3,4	3,2	11,9	21,0	496
Nord-Trøndelag	18,6	12,4	3,1	9,3	3,9	2,3	3,1	11,6	21,7	129
Hedmark	10,1	11,3	4,4	2,5	0,6	0,0	0,6	11,3	8,2	159
Telemark	11,3	18,1	9,6	9,6	1,1	1,7	2,3	11,3	24,3	177
Vest-Agder	13,8	15,5	7,2	8,3	3,3	1,1	2,2	11,0	22,1	181
Rogaland	9,3	10,6	5,0	6,1	3,5	0,9	1,7	11,0	17,3	538
Aust-Agder	14,7	14,7	6,2	10,1	1,6	2,3	3,1	10,9	23,3	129
Hordaland	5,0	6,6	1,9	3,7	1,4	0,6	0,4	10,3	8,1	484
Oslo	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,7	10,0	3,6	990
Nordland	16,3	10,5	1,0	4,8	1,4	1,0	2,4	9,6	10,5	209
Buskerud	9,2	15,8	7,0	9,5	1,1	0,0	0,7	8,8	18,3	284
Vestfold	8,7	7,9	6,7	9,5	3,2	2,8	4,3	8,7	26,5	253
Østfold	7,7	5,4	5,8	5,0	0,4	1,2	1,2	8,1	13,5	260
Finnmark	6,8	6,8	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4	5,5	2,7	73

Fylkene er sortert etter hvor stor andel av bedriftene som har samarbeid. Det er Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal som har høyest andel av bedrifter som har innovasjonssamarbeid. Det kan også være interessant å se hvor mange som har innovasjonssamarbeid med utenlandske partnere. Her er det Vestfold som skårer høyest, fulgt av Telemark og Aust-Agder. Sogn og Fjordane har klart høyest andel som har innovasjonssamarbeid regionalt, mens Oslo har klart lavest andel av regionale partnere. En skulle kanskje tro at bedrifter i Oslo ville hatt mange flere potensielle partnere å samarbeide med enn for eksempel Sogn og Fjordane, så dette er kanskje noe overraskende.

Bedriftene i Hordaland samarbeider lite med andre om innovasjon. Det gjelder for samarbeidspartnerne for alle geografiske områder, unntatt for samarbeidspartnerne i USA, der andelen er omtrent middels.

6.4.1 Type innovasjonspartnere

Det er også interessant å se hvilke typer innovasjonspartnere som bedriftene samarbeider med. I spørreundersøkelsen spørres det om hvorvidt partnere er kunde, leverandør, konkurrent, universitet, FoU-institusjon eller forskningsinstitutt.

Tabell 23: Andel som har innovasjonssamarbeid med ulike typer partnere.

Fylke	Har samarbeid	Eget konsern	Forskningsinstitutt	Konkurrenter	Konsulenter	Kunder	Lab/FoU-foretak	Leverandører	Universiteter
Østfold	8,1	3,1	3,1	0,8	2,3	5,8	3,5	5,4	2,7
Akershus	11,9	4,8	4,2	4,2	4,4	7,1	2,8	6,3	4,0
Oslo	10,0	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6
Hedmark	11,3	1,9	3,1	2,5	2,5	7,5	2,5	6,3	3,1
Oppland	15,9	7,7	4,4	3,3	6,6	7,7	6,0	8,8	4,9
Buskerud	8,8	5,3	4,9	2,5	4,2	8,8	4,9	8,1	4,6
Vestfold	8,7	8,3	4,0	2,0	4,3	7,1	5,1	9,5	2,8
Telemark	11,3	7,9	7,3	1,1	5,1	10,7	5,1	9,0	7,3
Aust-Agder	10,9	4,7	3,9	7,0	4,7	11,6	3,9	13,2	3,9
Vest-Agder	11,0	7,2	5,5	2,2	4,4	6,6	8,3	9,4	7,7
Rogaland	11,0	4,5	3,3	4,1	4,1	7,2	3,5	6,7	3,7
Hordaland	10,3	2,1	2,3	1,4	2,7	3,1	2,7	3,5	1,9
Sogn og Fjordane	12,1	7,3	4,8	4,0	9,7	10,5	2,4	11,3	4,8
Møre og Romsdal	16,1	7,0	5,5	3,3	4,9	10,6	4,6	10,9	5,5
Sør-Trøndelag	17,7	2,6	3,5	2,9	2,9	6,1	2,3	3,9	3,5
Nord-Trøndelag	11,6	2,3	5,4	2,3	5,4	11,6	3,9	13,2	8,5
Nordland	9,6	3,8	2,9	3,3	1,9	10,5	1,9	7,2	5,7
Troms	15,0	1,4	2,0	2,7	4,1	7,5	2,7	5,4	4,1
Finnmark	5,5	2,7	2,7	0,0	2,7	4,1	1,4	2,7	0,0
<i>Norge</i>	<i>11,4</i>	<i>3,9</i>	<i>3,3</i>	<i>2,5</i>	<i>3,4</i>	<i>6,3</i>	<i>3,1</i>	<i>6,1</i>	<i>3,5</i>

Det er kunder som det er flest som har innovasjonssamarbeid med. 6,3 prosent av utvalget har samarbeid med kundene sine. Dernest er det leverandører som har nest høyest hyppighet, med 6,1 prosent. Universiteter, konsulenter, forskningsinstitutter og FoU-foretak har henholdsvis mellom 3 og 4 prosent av utvalget innovasjonssamarbeid med. Konkurrenter har lavest hyppighet for innovasjonssamarbeid, kanskje ikke så overraskende. Det er likevel 2,5 prosent av bedriftene som har innovasjonssamarbeid med konkurrenter. Samarbeid innen eget konsern er også en kategori. Her er det mange bedrifter som ikke inngår i konsern, slik at av denne andelen er nok ganske høy for de bedriftene som inngår i konserner, naturlig nok.

Bedriftene i Hordaland har generelt lite innovasjonssamarbeid med andre. Det gjelder alle typer av partnere.

7. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data fra SSB om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen, deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

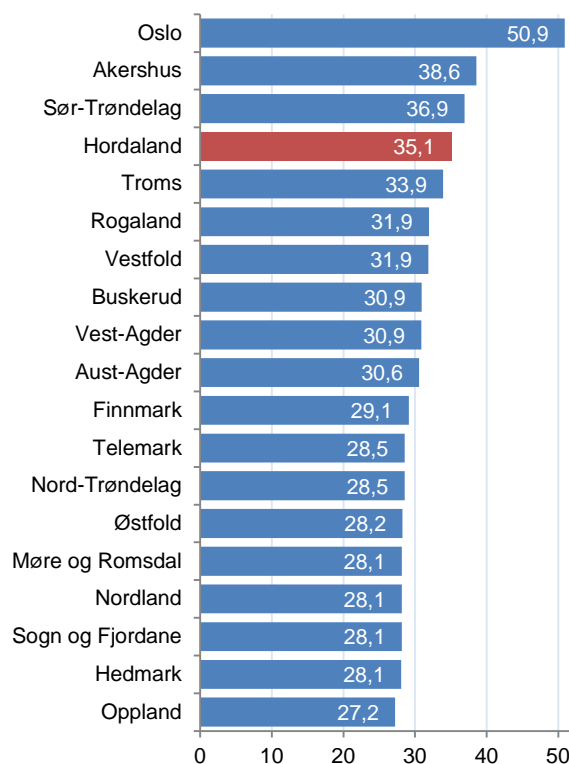
7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 50,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Etter Oslo er det Akershus, Sør-Trøndelag, Hordaland og Troms som har høyest andel av de sysselsatte med høyere utdanning.

Etter disse fylkene er det relativt små forskjeller i andelen med høyere utdanning. Oppland og Hedmark har den laveste andelen med høyere utdanning.

35,1 prosent av befolkningen i Hordaland har minst treårig utdanning fra høyskole eller universitet.

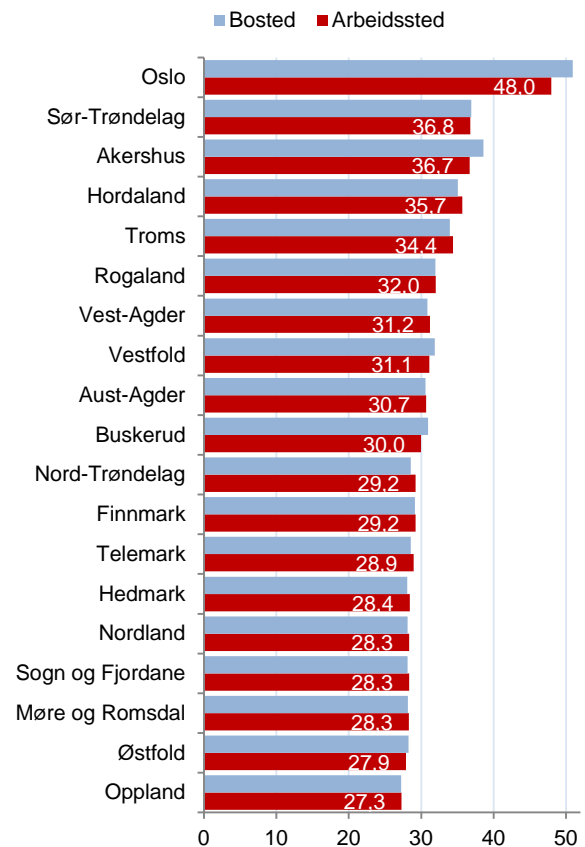

Figur 65: Andel av den sysselsatte befolkningen med minst tre års utdanning på høyskole eller universitet.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidsliv og befolkning

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået varierte i den sysselsatte befolkningen. Når vi beregner andelen med høy utdanning etter arbeidssted i stedet for etter bosted, får vi et litt annerledes resultat. Oslo har fremdeles den høyeste andelen med høyere utdanning, men nå er nivået 48 prosent. Det er lavere enn da vi målte etter bosted. Det betyr at andel med høyere utdanning blant de som arbeider i Oslo er lavere enn andelen av de som har arbeid og bor i Oslo. Etter Oslo er det Sør-Trøndelag, Akershus og Hordaland som har det mest kompetansekrevende arbeidslivet.

Hordaland har fjerde høyest utdanningsandel i arbeidslivet. Det er samme plass som for andel med høyere utdanning i befolkningen, men vi kan se at andel med høy utdanning hos de som arbeider i fylket er 35,7. Det er litt høyere enn for befolkningen i fylket.

Figur 66: Andel sysselsatte med høyere utdanning, etter bosted og arbeidssted i 2012.

7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av fylkene.

Oslo har et ganske mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det samme gjelder Akershus, Buskerud og Vestfold. På Østlandet, der det er mye pendling mellom fylkene, har Østfold, Hedmark, Oppland og Telemark høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn. Kanskje betyr det at fylker som Oslo og Vestfold er attraktive steder som bosted for folk med høyere utdanning? I så fall vil Hedmark og Telemark vært tilsvarende mindre attraktive for personer med høy utdanning. Kanskje har de med høyere utdanning større preferanse for å bo urbant? Eller bedre råd til å bo i de relativt dyrere byene?

Utdanningsnivået blant de som pendler inn til Hordaland er høyere enn blant de som pendler inn. Fylket er således en nettoimportør av formell kompetanse. Nabofylket Rogaland har en differanse motsatt av Hordaland. Kanskje det betyr at Rogaland er mer attraktivt som bosted for de med høy utdanning?

Tabell 24: Andel med høyere utdanning hos pendlere i 2012.

	Pendler ut (%)	Pendler inn (%)	Differanse (%)
Østfold	32,0	34,2	-2,2
Akershus	45,0	41,8	3,1
Oslo	51,0	43,0	8,0
Hedmark	29,4	35,9	-6,5
Oppland	29,7	32,6	-2,8
Buskerud	37,7	35,8	1,8
Vestfold	36,1	31,0	5,1
Telemark	30,9	35,4	-4,5
Aust-Agder	34,1	36,9	-2,9
Vest-Agder	32,8	33,5	-0,8
Rogaland	33,9	28,2	5,7
Hordaland	32,2	36,1	-3,9
Sogn og Fjordane	30,8	31,3	-0,5
Møre og Romsdal	29,9	30,1	-0,2
Sør-Trøndelag	40,2	37,8	2,4
Nord-Trøndelag	30,9	41,9	-11,0
Nordland	29,0	32,3	-3,3
Troms	30,7	37,3	-6,7
Finnmark	31,4	33,6	-2,1

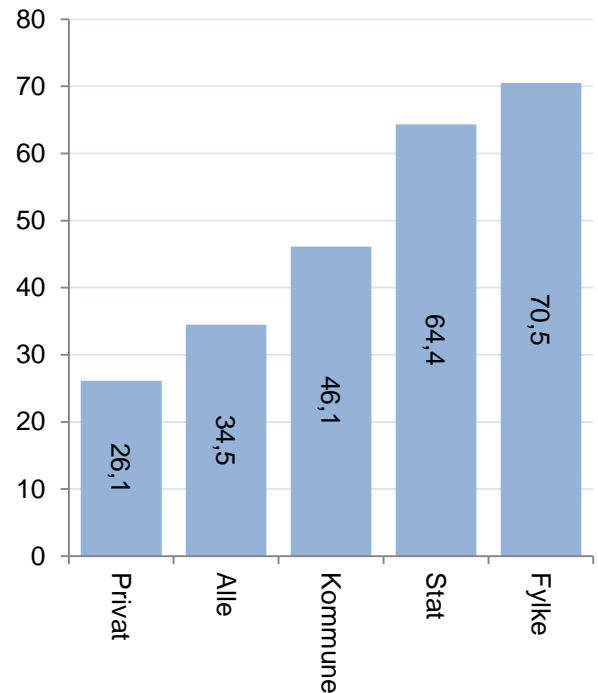
7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

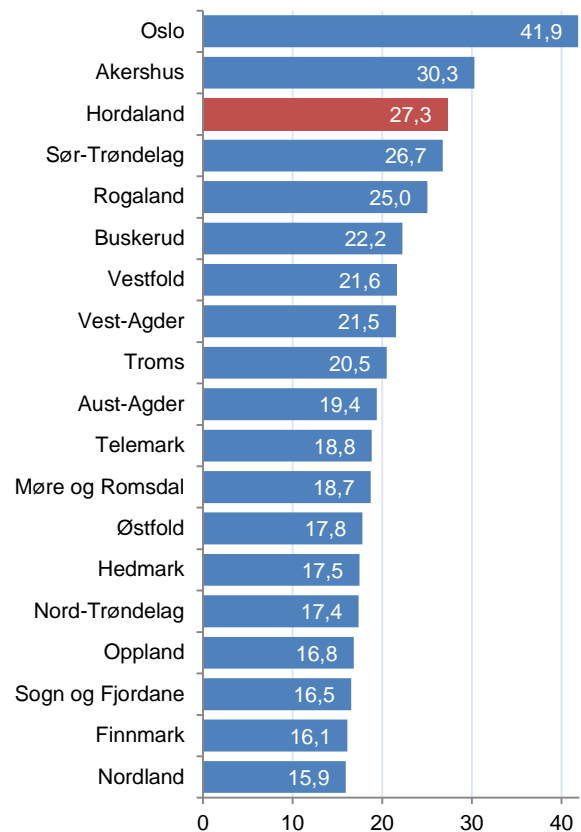
Figur 67: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 68.

Næringslivet Hordaland har en andel høyt utdannede på 27,3 prosent blant de ansatte. Det er tredje høyest av fylkene.

Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 41,9 prosent av de som arbeider i næringslivet i Oslo har høyere utdanning. Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag har også et høyere utdanningsnivå i næringslivet enn tilsvarende tall på landsbasis. Alle de andre fylkene har et lavere utdanningsnivå i næringslivet enn landet som helhet. Umiddelbart kan de synes som om det ikke er spesielt sterk sammenheng mellom utdanningsnivå og innovasjon. Møre og Romsdal, som utmerket seg når vi målet innovasjonsklima og internasjonalisering er på den nedre halvdel når det gjelder utdanningsnivå.

Figur 68: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012.

7.1.5 Utdanningsnivå i næringslivet regioner

Hvordan varierer utdanningsnivået i næringslivet i regionene? I tabellen under ser vi hvordan utdanningsnivået i regionene på Vestlandet og i Agder har utviklet seg.

Tabell 25: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2000-2012.

Rang 2012	Region	2000	2005	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
4	Bergen	24,3	27,3	30,1	30,3	33,0	4	0
6	Stavangerregionen	19,7	22,6	24,0	24,0	27,9	6	0
9	Kristiansandregionen	15,3	18,0	21,0	21,4	23,4	12	3
13	Ålesundregionen	13,9	16,1	18,6	18,8	21,6	20	7
18	Arendalregionen	14,2	16,0	18,0	18,3	20,3	16	-2
25	Søre Sunnmøre	11,2	13,7	16,6	17,1	19,1	37	12
26	Haugesundregionen	12,0	14,1	16,3	16,5	18,9	32	6
28	Hordaland Vest	10,3	12,4	16,1	16,0	18,3	49	21
29	Romsdal	11,6	13,2	15,8	15,8	18,1	35	6
31	Sogn	12,3	13,5	16,2	16,3	18,1	29	-2
37	Bjørnefjorden	10,6	11,9	13,9	14,1	16,9	44	7
38	Sunnhordland	10,3	12,6	14,3	14,8	16,9	47	9
39	Voss	12,7	14,3	15,7	15,7	16,8	26	-13
42	Sunnfjord	12,2	13,5	14,9	14,9	16,5	30	-12
43	Mandalsregionen	10,6	13,6	14,6	14,7	16,4	43	0
45	Nordmøre	10,0	12,1	14,1	14,5	16,1	52	7
46	Hardanger	11,2	13,0	13,1	12,9	15,9	36	-10
49	Setesdal	8,1	9,9	12,6	13,0	15,7	68	19
51	Nordfjord	10,0	12,0	12,8	13,0	15,6	51	0
54	Nordhordland	9,3	11,7	12,8	13,1	15,5	57	3
55	HAFS	8,0	9,3	11,0	12,2	15,3	72	17
56	Storfjord	9,8	10,8	12,4	12,7	15,1	54	-2
62	Lister	9,3	11,1	12,6	12,6	14,1	56	-6
69	Dalane	7,6	9,4	11,4	11,5	13,5	74	5
71	Ryfylke	8,3	10,3	11,0	10,7	13,2	65	-6
74	Osterfjorden	7,4	9,3	9,9	10,6	12,7	77	3

Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal har det høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. Det har de hatt i hvert fall tilbake til år 2000. Byregionene Bergen, Stavangerregionen, Kristiansandregionen og Ålesundregionen har høyest utdanningsnivå av regionene på Vestlandet og Agder.

Bergen har det fjerde høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. En tredel av de som arbeider i næringslivet i Bergen har høyere utdanning. Hordaland Vest har også et høyere utdanningsnivå i næringslivet enn middels av regionene.

Bjørnefjorden, Sunnhordland, Voss og Hardanger har et utdanningsnivå i næringslivet rundt middels av regionene i Norge, mens Nordhordland er litt under middels.

Osterfjorden har en lav andel med høyere utdanning blant de som arbeider i næringslivet.

7.1.6 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommunene.

Tabell 26: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2000-2012.

Rang 2012	Navn	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
6	Bergen	24,3	24,6	25,3	25,7	26,5	27,3	28,0	27,5	28,4	29,5	30,1	30,3	33,0	7	1
18	Modalen	12,9	17,8	20,4	21,8	24,1	26,9	26,8	20,7	22,2	24,2	22,1	19,8	25,4	78	60
36	Ullensvang	9,4	10,3	10,4	10,1	11,4	13,2	15,7	15,3	15,4	16,2	15,2	14,3	22,0	198	162
52	Stord	13,3	13,7	14,4	15,0	14,5	15,9	16,7	17,2	16,8	17,4	17,8	18,7	20,1	68	16
56	Meland	12,2	11,6	13,0	13,0	13,8	15,0	15,5	15,6	15,9	16,8	15,7	16,2	20,0	94	38
62	Fjell	11,2	11,6	12,0	12,6	13,0	13,5	14,8	16,0	16,0	17,2	17,0	17,5	19,9	119	57
75	Austevoll	9,5	10,5	11,7	11,6	11,8	12,9	13,2	13,6	14,7	14,1	15,0	15,3	19,3	187	112
99	Os	11,4	11,6	11,3	11,4	11,9	12,9	13,1	12,5	13,5	14,5	14,6	15,0	17,9	114	15
119	Kvam	12,5	12,4	12,4	12,8	13,6	13,4	14,3	14,0	13,6	14,0	14,0	14,4	17,2	89	-30
127	Voss	12,7	13,0	13,4	12,8	13,8	14,3	14,1	13,8	14,0	15,4	15,7	15,7	16,8	84	-43
129	Ulvik	13,1	14,4	14,2	13,8	12,3	14,2	15,4	13,0	13,2	13,2	14,2	12,9	16,7	75	-54
132	Askøy	9,8	10,2	10,6	10,4	11,0	11,9	12,5	12,6	14,1	15,4	16,0	14,8	16,7	174	42
149	Lindås	10,3	10,9	11,4	11,8	12,1	12,7	12,6	12,6	12,3	13,2	13,5	13,8	16,1	155	6
153	Eidfjord	12,2	10,0	8,5	9,5	10,3	14,0	14,7	11,8	12,9	13,9	13,1	13,1	16,0	93	-60
159	Granvin	9,3	8,4	8,9	8,0	9,0	10,0	8,6	9,1	10,8	10,0	13,3	14,6	15,8	211	52
166	Bømlo	9,4	9,8	10,0	10,3	11,0	11,5	11,5	11,8	12,2	12,7	13,1	13,8	15,6	200	34
199	Fusa	9,3	10,0	9,9	9,7	9,7	9,9	10,7	11,5	12,0	11,9	12,4	12,0	14,8	203	4
204	Øygarden	7,1	6,4	7,4	8,4	9,1	10,9	10,9	10,1	10,2	11,7	12,8	12,6	14,6	305	101
209	Sveio	7,2	7,4	9,8	9,5	9,2	9,1	9,5	11,7	12,1	13,7	14,6	14,0	14,5	300	91
219	Jondal	10,0	10,3	14,5	17,0	18,5	20,4	23,7	8,3	10,5	10,7	9,5	9,4	14,2	162	-57
225	Sund	9,3	9,3	9,0	8,9	9,5	8,6	7,9	8,4	10,2	10,1	11,0	11,1	14,1	205	-20
231	Kvinnherad	8,4	9,1	9,5	9,7	10,1	10,7	10,8	10,6	10,6	11,3	11,5	11,6	14,0	250	19
233	Fitjar	9,2	9,3	10,1	10,5	10,8	10,5	11,7	10,4	12,2	12,8	12,7	13,6	14,0	218	-15
249	Tysnes	9,5	9,2	8,7	9,7	10,1	11,2	11,8	10,9	11,1	11,2	11,9	12,0	13,6	192	-57
270	Etne	6,7	6,8	7,5	7,5	7,6	7,1	7,2	8,0	8,9	10,2	10,3	9,8	13,1	328	58
297	Odda	10,6	10,9	11,4	11,2	11,2	11,7	11,0	11,7	11,3	11,6	11,4	10,9	12,4	149	-148
300	Samnanger	7,5	7,5	8,4	8,0	9,2	7,2	7,7	8,3	8,4	8,5	10,7	10,0	12,4	293	-7
305	Radøy	6,4	6,7	6,7	7,3	7,4	7,5	7,8	6,9	8,3	9,8	9,6	9,7	12,3	343	38
310	Osterøy	6,1	5,9	5,5	6,4	6,4	7,0	7,2	7,6	8,6	9,3	9,4	10,4	12,2	355	45
323	Vaksdal	8,8	8,4	10,0	10,2	10,0	10,8	10,1	10,6	10,1	9,9	9,2	9,7	11,8	238	-85
366	Austrheim	6,3	6,1	6,6	7,8	7,7	7,5	7,3	8,2	8,0	7,9	8,2	8,3	10,5	346	-20
409	Fedje	5,6	8,4	8,4	7,5	5,3	9,2	12,3	8,4	11,0	9,5	9,8	11,7	8,5	370	-39
416	Masfjorden	3,8	5,5	6,1	5,6	6,0	6,3	6,5	6,6	8,7	7,2	7,7	6,0	8,0	414	-2

Bergen har de klart høyeste andelen med høyere utdanning av kommunene i Hordaland. Kommuner som Modalen, Ullensvang, Stord, Meland, Fjell, Austevoll og Os har også et høyt utdanningsnivå i næringslivet.

På den andre enden av skalaen finner vi kommuner som Masfjorden, Fedje og Austrheim som har et lavt utdanningsnivå.

Kommuner som Ullensvang, Austevoll, Øygarden og Sveio har hatt en ganske sterk økning i andelen med høyt utdannede i næringslivet, mens Odda og Vaksdal har hatt en mye lavere vekst i utdanningsnivået enn ellers i landet.

7.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist normalisert andel med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i regionen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Dernest har vi regnet ut hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en bransjustert utdanningsandel.

Da ser vi at det bare er noen få regioner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. Det er bare Bergen og Stavangerregionen som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået skal være høyere enn landet.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen.

Bergen har også klart høyest bransjustert utdanningsnivå av regionene på Vestlandet. Det er dermed ikke bare bransjestrukturen som gjør at Bergen har en høy andel med høyere utdanning i næringslivet, selv om også bransjestrukturen bidrar.

Hardanger har noe høyere bransjustert utdanningsnivå enn middels.

Nordhordland og Osterfjorden har ganske lavt utdanningsnivå i næringslivet.

De andre regionene i Hordaland har et utdanningsnivå rundt middels.

Tabell 27: Normalisert andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning. Rangering blant landets regioner mht. bransjustert utdanningsnivå til venstre.

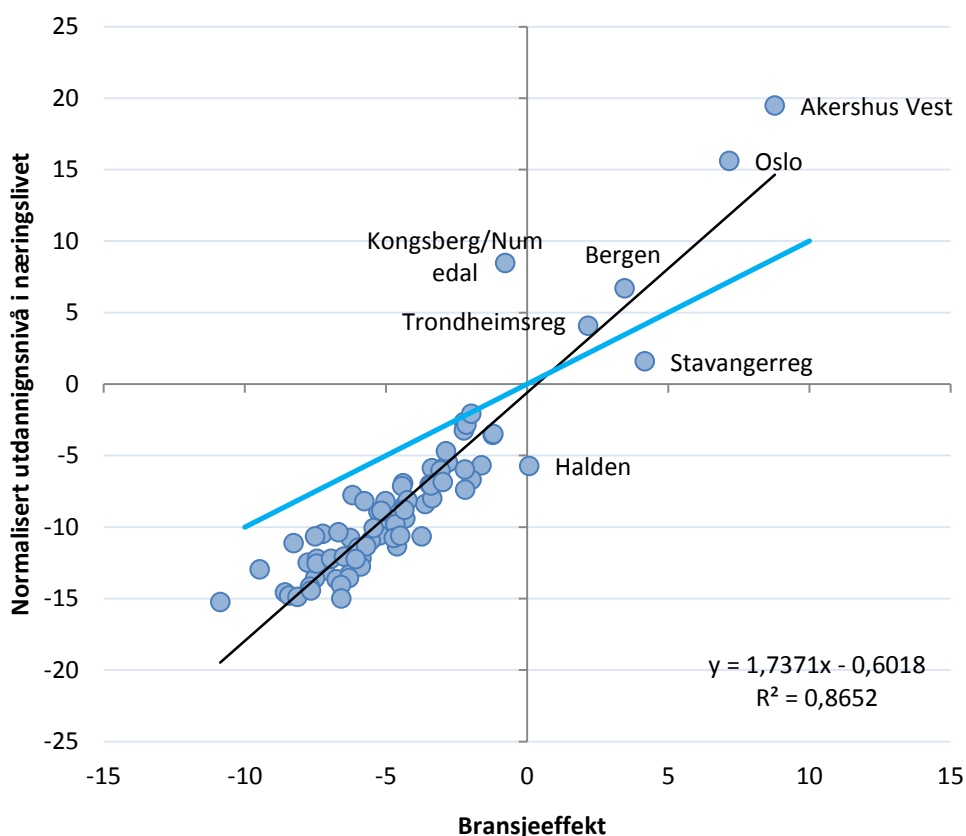
Rang	Region	Normalisert andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
4	Bergen	6,7	3,5	3,2
8	Kristiansandregionen	-2,8	-2,2	-0,7
11	Ålesundregionen	-4,7	-2,9	-1,8
14	Sogn	-8,2	-5,8	-2,4
17	Stavangerregionen	1,6	4,2	-2,6
19	Søre Sunnmøre	-7,1	-4,4	-2,7
20	Storfjord	-11,1	-8,3	-2,9
22	Nordfjord	-10,7	-7,5	-3,1
30	Hardanger	-10,4	-6,7	-3,7
31	Arendalregionen	-6,0	-2,2	-3,8
33	Romsdal	-8,1	-4,2	-3,9
36	Bjørnefjorden	-9,4	-5,0	-4,3
40	Voss	-9,5	-4,9	-4,6
41	Hordaland Vest	-8,0	-3,4	-4,6
48	Mandalsregionen	-9,8	-4,9	-5,0
50	Sunnhordland	-9,4	-4,3	-5,1
51	Nordmøre	-10,2	-5,1	-5,1
53	Sunnfjord	-9,8	-4,7	-5,2
54	Haugesundregionen	-7,4	-2,2	-5,2
56	Setesdal	-10,6	-5,2	-5,4
57	HAFS	-10,9	-5,5	-5,4
64	Ryfylke	-13,0	-7,2	-5,9
66	Nordhordland	-10,8	-4,7	-6,1
67	Osterfjorden	-13,6	-7,5	-6,1
71	Lister	-12,2	-5,9	-6,3
77	Dalane	-12,8	-5,9	-6,9

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel. Bergen er for eksempel høyest på begge målene, mens de med lavest utdanningsnivå også har lavest utdanningsnivå etter bransjustering. Storfjord, Nordfjord og Hardanger er regioner som ikke faller helt inn i dette mønsteret, ettersom de kom vesentlig bedre ut etter bransjustering, men tendensen er likevel ganske klar.

Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået.

Det skal vi se litt mer på, på neste side.

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten.

Figur 69: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningsnivå i norske regioner i 2012.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare seks av 83 regioner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er de største byregionene, Akershus Vest og Kongsberg/Numedal. Det er dermed hele 77 regioner som har lavere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn gjennomsnittet for Norge.

For det andre er det bare seks regioner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel. Halden er en av disse, mens Kongsberg/Numedal ikke har en slik bransjestruktur.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er svært høy, hele 0,8652. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er y (utdanningsandel) = $1,7371 \cdot x$ (bransjeeffekt) - $0,6018$. Betavarden, som er tallet 1,7371 burde ligge nært verdien 1. Da skulle regresjonslinjen vært som den blå streken i diagrammet. Når vi regner ut bransjustert utdanningsandel er det avstanden til den blå streken som gir svaret.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner som Oslo og Akershus Vest, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

-
- ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.
- ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.
- ⁱⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare av sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.
- ^{iv} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.
- ^v Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.
- ^{vi} Eksportklima måles gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse er avhengig variabel er om bedriften har eksport (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha eksport.

Regioninndeling Hordaland 2013:

<i>Region- nummer</i>	<i>Region</i>	<i>Kommune- nummer</i>	<i>Kommune</i>
40	Bergen	1201	Bergen
41	Bjørnefjorden	1241	Fusa
		1242	Samnanger
		1243	Os
42	Hardanger	1227	Jondal
		1228	Odda
		1231	Ullensvang
		1232	Eidfjord
		1233	Ulvik
		1234	Granvin
1238	Kvam		
43	Voss	1235	Voss
44	Nordhordland	1256	Meland
		1260	Radøy
		1263	Lindås
		1264	Austrheim
		1265	Fedje
		1266	Masfjorden
45	Osterfjorden	1251	Vaksdal
		1252	Modalen
		1253	Osterøy
46	Sunnhordland	1211	Etne
		1216	Sveio
		1219	Bømlo
		1221	Stord
		1222	Fitjar
		1223	Tysnes
		1224	Kvinnherad
		1244	Austevoll
47	Hordaland Vest	1245	Sund
		1246	Fjell
		1247	Askøy
		1259	Øygarden